

YU ISSN 0021-6933

**JEZIK IN
SLOVSTVO**

letnik XXVI – leto 1980/81 – št. 6

Jezik in slovstvo

Letnik XXVI, številka 6

Ljubljana, marec 1980/81

Časopis izhaja mesečno od oktobra do maja (8 številok)

Izdaja ga Slavistično društvo Slovenije v Ljubljani

Glavni in odgovorni urednik: Aleksander Skaza, Ljubljana, Aškerčeva 12

Uredniški odbor: Gregor Kocijan (slovstvena zgodovina), Breda Pogorelec (jezikoslovje),

Aleksander Skaza (primerjalna slavistika), Franc Žagar (metodika),

Tehnični urednik: Ivo Graul

Svet časopisa: Marjeta Vasič (predsednik), Anka Dušej, Marjan Javornik, Mira Medved,

Jože Munda, Pavle Vozlič, France Vurnik in uredniki

Tisk Aero, kemična, grafična in papirna industrija Celje

Opremila inž. Dora Vodopivec

Naročila sprejema uredništvo JiS, Ljubljana, Aškerčeva 12

Tekoči račun: Slavistično društvo Slovenije, Ljubljana 50100-678-45265

Letna naročnina 120.– din, polletna 60.– din, posamezna številka 15.– din

Za dijake in študente, ki dobivajo revijo pri poverjenikih, 50.– din

Za tujino celoletna naročnina 200.– din

Rokopise pošiljajte na naslov: Uredništvo JiS, Ljubljana, Aškerčeva 12

Revijo gmotno podpira Kulturna skupnost SRS, razliko med polno in znižano ceno za dijake in študente pa krije Republiška izobraževalna skupnost SRS

Vsebina šeste številke

Razprave in članki

193 *Jože Toporišič*, Dinamika razvoja slovenskega knjižnega jezika

200 *Joža Mahnič*, Domača pokrajina in govornica pri Prešernu

Slovenščina v javni rabi

209 *Janez Gradišnik*, Neustrezen prevod

Metodične izkušnje

214 *Milan Dolgan*, Naslov in razčlenitev

216 *Mirjana Stopar*, Ciril Kosmač v osnovni šoli

Kulturnozgodovinske ekskurzije

219 *Božena Orožen*, Po Dravski in Mislinjski dolini in njenem okolju

Bibliografija

222 *Kranjec Marko s sodelovanjem*

Alenke Logar-Pleško, Slovenistika v letu 1980

Ocene in poročila

236 *Marija Cenda-Klinc*, Kajetan Gantar, Grške lirične oblike in metrični obrazci

236 *Andrijan Lah*, O knjigi z več vidikov

238 *Franc Jakopin*, Hrvaški zbornik jezikoslovnih razprav

Zapiski

240 *Jože Zupan*, Vloga mentorja pri tekmovanju za bralno značko

Jože Toporišič

Filozofska fakulteta v Ljubljani

DINAMIKA RAZVOJA SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA*

0. Slovenski jezik gotovo ni posebnost v tem, da so njegova razvojna obdobja neenaka, tj. ena bolj, druga manj dinamična in bogata. Taka bolj dinamična obdobja slovenskega knjižnega jezika so npr. 16. stol., prelom 17. in 18. stol., druga polovica 18. stol., ko (osrednji) slovenski knjižni jezik doseže prag dokončne formiranosti, itd. Nasproti bolj dinamičnim obdobjem stojijo stagnacijska, npr. skoraj tri četrtine 17. stol., sredina 18. stol., zlasti kar se naravne rasti tiče tudi druga polovica 19. stol., v kateri se knjižni jezik oblikuje v svoji vseslovenskosti. – Seveda se je treba zavedati, da je tisto, kar uspeva, nazaduje, se razvija in različi, zelo raznovrstno. Oglejmo si to najprej na primeru jezika v 16. stoletju, nato pa zadnjega obdobja moderne dobe.

1. V 16. stol. opažamo vsesplošno dinamiko.

1.1. Knjižni jezik se krepko postavi na noge v svoji jezikovni zgradbi, od izrazne glasovno-pisne preko besedne do slovnično-skladenjske, pa tudi v besedilni raznoličnosti in družbeni funkcionalnosti ter središčnosti. V jezikovni strukturi je doslej najbolj raziskana pisna ravnina: tu vidimo strmo rast v potrditev jezikovne samobitnosti, ki se kaže z ene strani v Trubarjevi prilagoditvi, ne pa morda v mehaničnem prevzemu, nemške grafije, nato pa v hitenju k cilju, da bi večina soglasniških fonemov imela posebne grafemske ustreznike: Kreljeva ločitev zvenečih in nezvenečih sičnikov in šumevcev, *u* od *v*, v nadaljnjem razvoju pa nadaljevanje tega prizadevanja, ko se strogo ločita še *i* in *j*. Samoglasniški sistem še zdaleč ni dosegel tako uspelega odraza v pisavi, čeprav Krelj zaznamuje od posebnih samoglasnikov že polglasnik, z zaznamovanjem jata (*é*) pa je nakazana možnost za zaznamovanje visokih, tj. ozkih *e* in *o*, do česar pa pride šele v 18. stol. Tudi v morfonologiji vidimo napredovanje od ožjega in individualnega v smeri k splošnejšemu (na misli so nam Trubarjeve posebnosti v primeri z jezikom drugih protestantskih piscev). V besedju opažamo zlasti dilemo v uporabi dela prevzetega besedja: Kreljeva kritika germanizmov v Trubarjevi kranjski slovenščini, Hrenova prevzetih besed sploh. Krelj je tudi v morfonologiji uvedel (četudi ne dosledno) bolj slovanski (in s tem bolj obrobno- oz. prvotnoslovenski) vokalizem prvotnih *o*-jevskih končnic. Vsi protestanti pa so se, kljub boljšemu spoznanju, duhu slovenskega jezika izneverili v veliki meri skladenjsko, npr. z rabo določnega člana ob (golih) samostalniških zvezah, z neupoštevanjem dvojnične, tj. naglasne in nenaglasne oblike slovenskih osebnih zaimkov v rod, daj, in tož., vzporedno s tem z neupoštevanjem prav take razlike v imenovalniku (*faz – ti ... ≠ 0, 0 ...*; t. i. ničta, tj. implicirana raba), v nezadostni rabi povratnih zaimkov in podobno. Sem gredo še morfematski kalki, med njimi zlasti nepotrebno dodajanje prislovov glagolom, ki s prislovom izraženo podajajo že s predpono (ali z notranjo pomensko določenostjo), npr. *gori vstali (doli sestí)* ipd.

* Referat na zasedanju komisije za knjižne jezike pri mednarodnem slavističnem komiteju, Bratislava konec oktobra 1980 (izide sicer v zborniku tega zasedanja).

1.2. Tudi funkcijskozvrstno vidimo velik razmah, saj protestanti v okviru verskega slovstva gojijo poleg molitve (tudi v pesemski obliki) pridige, polemike, veroizpovedne traktate, obredna besedila, esejistične uvode o veri in ljudstvu, ki mu namenjajo svoje knjige, organizaciji cerkve in podobno, pojavljajo pa se tudi zarodki novih vrst funkcijskih zvrsti: npr. strokovna jezikoslovna (tičoča se glasoslovja in pisave, besedja, celo stila in narečne razčlenjenosti), ne nazadnje cerkvenoupravna. Bogatijo jo neprotestantski pravni in upravnospisi, med njimi zlasti nove gorske knjige.

1.3. Posebno važno pa je, da je knjižni jezik z besedili v njem predmet široke pozornosti in naklonjenosti deželnih stanov in imovitejših ljudi (kot so meščani), da mu besedila ustvarja sorazmerno pisan krog tvorcev (glavni so Trubar, Dalmatin, Krelj-Juričič, Bohorič); in v primeri tako s predknjižnim izročilom kot z naslednjim obdobjem je še ta razlika, da za tisk teh knjig ni nobene prave usodne ovire (razen čisto na začetku utrjeni predsodek, da se slovenski jezik ne da pisati), in je tiskana knjiga torej sorazmerno lahko dostopna širšemu krogu ljudi, s tem pa se zelo poveča tudi njena družbena učinkovitost.

1.4. Potem je tu prisotnost konkurentnih, tekmiških prizadevanj, oz. spodbuda, ki izhaja iz vnetosti začetnikov česa novega v okviru starega, stoletja neogroženega, čeprav v veliki meri (ali usodno) inertnega. Zar reformatorstva, misijonarska požrtvovalnost itd. so prav tako na protestantski strani in – ne pozabimo – ideologija, ki božjo besedo veleva uživati tudi individualno, ne le preko posredništva ali ob njem, postavljajoč v ospredje misel sv. Pavla, da naj vsak jezik časti boga. To tekmištvo z nečim, kar je že uveljavljeno (velja tudi za Kreljeva prizadevanja za reformo Trubarjevega jezikovnega sistema), je deloma prisotno tudi pri Hrenu in je spet blagodejno učinkovalo, odsotnost tekmištva pa se je nato odrazila verjetno tudi v manjši prizadevnosti poreformacijsko-protireformacijskega časa.

Ideološke spodbude za uspevanje slovenskega knjižnega jezika so še večkrat prisotne: omenimo rimski cerkveni zbor iz l. 1725, ki okrepi ljudsko cerkveno petje; potem miselnost bratovščin in njihovo delovanje med preprostim ljudstvom; nekako nepričakovana, verjetno zgledovalna individualna podjetnost in pobudnost Pohlina (da je namreč treba branje spet med ljudi spraviti, kot je njegovo prizadevanje ocenil Vodnik); versko diferencialna miselnost pri Prekmurcih, ki od začetka 18. stol. sistematično gradijo svoj pokrajinski knjižni jezik (ki se ga oprimejo nato tudi katoliki); misijonarska miselnost pri Gutsmanu konec 18. stol., s čimer se začenja v večji meri uveljavljati koroška veja slov. knjižnega jezika; v zadnji četrtini 18. stol. pa na Kranjskem zlasti janzenistična miselnost.

Posebna pobuda za razvoj slovenskega knjižnega jezika v prvi polovici 19. stol. so bile ideje J. Kopitarja, velikega dediča slovenskega razsvetljskega Zoisovega kroga, ki prvič kritično zaobjame celoten knjižni jezik v časovni in skoraj vsej pokrajinski razsežnosti; od zunaj pa so vdirale misli, ki so se nato najjasneje izkristalizirale v ilirizmu. Tu bi bilo treba imenovati še napačne ideologije, kot je v drugi polovici 19. stol. levstikovanje (popravljanje živega jezika na podlagi stare cerkvene slovanščine kot t. i. staroslovenščine), želja po približevanju slovenščine večjim slovanskim sestram (zlasti srbohrvaščini ali ruščini), kar vse vnaša v slovenski knjižni jezik t. i. motečo dinamiko, s tem pa protiakcije, kakršna je velika Škrabčeva iz zadnje četrtine 19. stol., trajajoča vse do prve svetovne vojne in nato v breznikovski obliki do današnjega časa.

Tako se dinamika spreminja iz obdobja v obdobje, vsakokrat s svojimi značilnostmi. V tem okviru je ni mogoče zajeti niti toliko, kot smo protestantsko, zanimivo pa se bo ustaviti ob zadnji fazi zadnjega obdobja slovenskega knjižnega jezika, tj. v letih od 1945 sem.

2. Od družbenih dogodkov je – kot v vsej prosovjetski vzhodni Evropi – značilna zamena kapitalističnega sistema s socialističnim tako rekoč čez noč. Ta zamena sistema (ki se je

pri nas uveljavljala predhodno na osvobojenem ozemlju v vojni 1941 do 1945, prej pa se nakazovala v ustrezni, dovolj neobsežni, v precejšnji meri tudi ilegalni literaturi) je prinesla slovenskemu jeziku veliko novega.

2.1. Knjižni jezik takoj po vojni ostaja v glavnem kot predpis nespremenjen in vsem razen glede besedja; tako rekoč restavriran je (mislimo na njegov propad pod okupacijo v Italiji od 20-ih let, na Štajerskem in Gorenjskem ter v Prekmurju od 1941). V nasprotju s predpisom pa so besedila, zlasti publicistične, aktivistične in upravne vrste, zaradi v knjižnem jeziku ne dovolj šolanega tvorca teh besedil (v t. i. srednji stan so se dvignili ljudje, ki se zanj niso šolali, šolani pa so bili precej odrinjeni ali izrinjeni) dostikrat v nasprotju s predpisom. Zlasti poslednja so tudi stilistično dostikrat zelo neboljena. Moramo pa hkrati dostaviti, da v tem času javno govori in piše tako rekoč vse, kar na svoj način pospešuje rabo nenaradne socialne zvrsti jezika. Dodatna oteževalna okoliščina za Slovence, ki so bili pod strožjo tujo okupacijo (Primorska, Štajerska, del Gorenjske, Prekmurje), je, da v slovenskem knjižnem jeziku šolsko sploh niso bili izobraževani, vadeni in utrjevani, zato so bile pri njih ubesedovalne težave še toliko večje, saj jim je besedo deloma uravnaval tuji miselni tok, kot bi rekel Kopitar. Isto lahko rečemo za tiste, ki so se gibali predvsem v območju rabe srbohrvaškega jezika (vojska, zvezna administracija ...). Hkrati pa je ta nespopoljenost v knjižnem jeziku le-temu dovajala novih sokov resnično govorjene slovenščine in tako opozarjala na mestoma neupravičeno oddaljenost knjižne norme od vsakdanje občevalne. Seveda je hkrati res, da je pomnožila tudi število mrtvih ali na pol mrtvih ter eksotičnih prvin, s katerimi je jezikovni neizobraženec skušal zakriti svoj dejanski knjižnojezikovni primanjkljaj.

2.2. V tisti dobi se je za vse knjižno pišoče (in ne le za te) in v knjižnem jeziku občujoče uveljavilo nekako besedno (in besednozvezno) prekrščevalstvo (v partizanskih enotah in politični literaturi se je to začelo seveda že l. 1941 in je v štirih letih dozorelo do tistega, kar je spomladi 1945 izbruhnilo v vseslovenski okvir znotraj Jugoslavije). Preimenovanih je bilo veliko stvari v upravi, politiki, imenstvu, besedju, tičočem se verskih zadev ipd. Tako se je npr. čuvar političnega, prometnega in nravstvenega reda preimenoval iz *orožnika* ali *policaja* v *miličnika* (podobno je v vojski, kjer *narednik* postane *vodnik*, *poročnik* *zastavnik*, *kaplar* *desetar* – medtem ko višji čini ostajajo: tako že *kapetan* ne postane *stotnik*, da ne govorimo o *generalih* ali *polkovnikih*); najmanjša upravna enota ni več *občina*, ampak postane najprej *krajevni ljudski odbor* (nato *komuna* – sicer v večji zemljepisni razsežnosti – nato spet *občina*), nadobčinska enota ni več *srez*, ampak *okraj* (še večja *okrožje*), vodja najmanjše skupnosti ni več *župan*, ampak *predsednik krajevnega ljudskega odbora*; podobno prva šola ni več *ljudska* ali *osnovna*, ampak počasi preraste v *osemletko*, s tem v zvezi pa se ukine *nižja gimnazija*, že prej *meščanska šola*, *obrtna* postane za nekaj časa *poklicna* itd., *klasična gimnazija* kot elitniška v Sloveniji izgine ipd. Osvoraženi izraz *banovina* se zamenja z *republika* ali *pokrajina* (s tem, da so v republikah zbrani posamezni slovanski narodi z etničnim ozemljem v Jugoslaviji, v pokrajinah pa narodnostne manjšine z glavnim narodnim telesom v drugih državah, na primer v Albaniji in na Madžarskem), država *Jugoslavija* postane najprej *Demokratska federativna republika Jugoslavija*, nato *Socialistična federativna republika Jugoslavija*.

2.3. Naslednja značilnost je forsiranje t. i. mednarodnih tekmič domačim ali že udomačenim besedam za pojave družbenega in gospodarskega, deloma tudi ideološkega sveta. Tako se *gospodarski* spodriva z *ekonomski*, *družbeni* s *socialni* (tudi na račun nejasnosti, saj *socialni* pomeni tudi materialno, dohodkovno stran), zelo pogosta zveza je *socialno-ekonomski* ali *socialnopolitični*, za *komunistično stranko* se uveljavi posebno ime – *partija*. Zanimiva in pogosto rabljena beseda je *miting*, v vojaških enotah *komisar*, v organizacijah in upravi *referent* in v vsem siju se uveljavi *direktor* (*ravnatelj* je komaj še kdo). Na kratko povedano: pojavi se vsa frazeologija sovjetskega socialističnega sistema, včasih le malo prilagojena strukturi slovenskega jezika: tako so ustanove za dojenčka *jasli*, prostovoljno

brezplačno delo se imenuje *udarniško*, količkej imovitejši kmetje postanejo *kulaki*, šolarji določene dobe postanejo *pionirji*, manjši menda *cicibani*, večji *mladinci*; namesto *gospa* in *gospod* ali *gospodična* se začneta rabiti *tovariš* in *tovarišica* (*gospodičen* sploh ni mogoče več poimenovati); odrinjeni stari izrazi pa živijo dalje v neoficialnih položajih, naravnost obilnostno in trgovini in gostinstvu in sploh v svetu uslug, medtem ko *tovariš* v končni liniji postane ime za družbeno zavednega človeka (prim. *gospod tovariš*), v šoli pa zamenja učitelja.

2.4. Zanimiva značilnost so večbesedna poimenovanja, ki pa se dajo v besedilu slabo rabiti, saj zamegljujejo skladenjsko preglednost povedi. Zato ta imena poskušajo biti udarnejša (s tem pa hkrati tudi skrivnostnejša in navadnemu uporabniku odtujena), tako da se pretvarjajo v kratična (akronimna). Ker so njihove sestavine poleg tega večinoma, kot rečeno, t. i. internacionalnega tipa, v končni liniji dobimo poimenovanja in zveze poimenovanj naslednjega tipa: *CK KPJ*, *DFRJ (SFRJ)*, *SKOJ*, *AVNOJ*, *OF*, *AFŽ*, *KNOJ*, *OZNA*, v zadnjem času tudi *RK SZDL SRS* ipd. To prinaša s sabo izgovarjalne in oblikoslovne probleme, ob katerih se lomijo jezikoslovna kopja in v jezik vnaša nepotrebna neenotnost. Spoznali smo se tudi z drugačnimi akronimi, npr. *stenčas*, *Nama*, *Tomos*, napravljenimi verjetno po vzorcu *revkom*, *agitprop*, in z zloženkami kot *mesoizdelki*, *politkomisar*, *elektrogospodarstvo*. Pri teh akronimih je značilno, da je slovenščina kar dostikrat zapostavljena: *O* v *SKOJ* namreč zastopa sh. *omladina*, ne slovensko *mladina*, *V* v *AVNOJ* enako *vijeće* nam. slovenskega *svet* (ki so ga takoj po vojni skušali uvesti, pa je bil potem verjetno dekretalno odpravljen). Podoben pojav imamo še sedaj v *AMSJ*, kjer stoji *S* za sh. *savez*, medtem ko je naša *zveza* zapostavljena, prezrta. Lepo podomačeno pa je *JLA* namesto sh. *JNA*. Slovenščina se zapostavlja tudi črkovalno (*KPJ* so dostikrat črkovali s *ka-pe-jot* nam. s *ka-pe-je*); podobne stvari imamo tudi iz angleščine, kjer se *BBC* črkuje *bi-bi-si* namesto *be-be-ce*, kakor delajo po svojem jeziku Francozi. Vsaj pri novih takih tvorbah naj bi se dosledno upoštevalo slovensko črkovalno načelo.

2.5. Marsikaj je začelo poganjati novega zaradi izogibanja poimenovanjem (in seveda z njimi zaznamovani predmetnosti) iz starega družbenega sistema in starodavnega izročila, deloma zaradi neljubih izkušenj iz druge svetovne vojne. Tako so bila zamenjana nekatera imena krajev, poimenovana nemško, npr. *Rajhenburg*, *Marenberg*, ali imena svetniškega izvora, *Št. Peter*, *Sv. Benedikt* (s tem v zvezi so imena kot *god*, *božič*, *velika noč*): nemška imena se zamenjajo z domačimi (*Brestanica*, *Muta*), prilastek *sv.* in podobno se ali opusti (Benedikt, Lenart) ali se zamenja celo ime *Št. Peter* → *Pivka*, *Št. Peter pod Svetimi gorami* → *Bistrica ob Sotli*), za občna imena se iščejo različni izhodi (*god* → *praznik*, *božič* → *novo leto*, *velika noč* → *pomladanske počitnice* ali *dopust* ipd.). Grdo besedo *stavka* zamenja, ko gre za naše razmere, *ustavitev dela* (ali *prekinitev*), *podražitev* postane *nova cena* ali *izravnavna s svetovnimi cenami*, *devalvacija* → *revalvacija* ipd., kar bi zaslužilo posebno razpravo (v kateri ne bi manjkalo zamen kot *izposojevalec* (*avtomobilov*) za *tat*). O določenih stvareh se pred ljudmi drugega svetovnega nazora ne govori z neposrednimi poimenovanji za stvari, ki so ideološko tabuirane, ampak se uporabljajo nedoločnostni izrazi, razumljivi šele konsituacijsko (npr. *Naša mami je nekam šla, a se kmalu vne* – mišljena je lahko *maša*, ne le *WC* ipd.). Tudi umetnostna besedila s takim izrazjem niso zaželeni in se primerno čistijo ali sploh ne uporabljajo za določene, npr. pedagoške namene. Zanimivi so nekateri stalni prilastki za pozitivnost, medtem ko pri drugih istovrstnih izrazih niso potrebni, češ da se razumejo sami po sebi: *delovna inteligenca* proti *delavec* (tudi *poštena inteligenca*).

2.6. Na ta način se sicer bogati stilistika slovenskega jezika, dostikrat pa se udarnost, neposrednost besedila manjša, izgublja. Tudi cela besedila postajajo kot knjige s sedmimi pečati: besede, besede, besede (nemalokrat zaradi tega, ker se stvari poimenujejo prej, kakor so, šele nato se jim išče predmetna vsebina in potrjuje življenjska oblika). Tako se izrazna stran jezika trga od pomenoslovne: človek bere in posluša, vidi in sliši pa ali nič

ali pa le meglo, ali pa tisto, kar se je v njegovo zavest prikradlo po načelu nasprotnosti iz preostalega dela sporočevalne verige. Tako ob takem besedilu poslušalci pobegnejo njegovemu tvorcu ali z dušo in telesom ali pa le s prvo. Zadnje časa se to govorjenje mimo ali v prazno opaža tudi s strani politikov kot nezaželeno in poprave potrebno in so v tem okviru bile tudi v SZDL podvzete določene stvari, seveda le v obliki neobveznega, tj. brezposledičnega, priporočila, potrebna pa bi bila zakonska zaščita naslovnika.

3. Drugi vir za dinamiko v jeziku je prinesel naš nadaljnji, samoupravni in nevezani, politični razvoj, zlasti prvi. Tu je preimenovano praktično vse, zlasti v zadnjem času, ko ni več podjetij v klasičnem smislu in ne obratov, ampak imamo *sozde* in *tozde* (skupna/temeljna organizacija združenega dela), nimamo več privatnikov in ne delavcev (zadnji so *združevalci dela*), na fakultetah ni več *oddelkov*, ampak so *PZE* (pedagoško-znanstvene (delovne) enote) itd. itd. (nova poimenovanja tega, kar se normalno v svetu imenuje *minister*, in vse, kar spada k njemu). Povedano z drugimi besedami: poimenujemo vse ali čim več pomenskih sestavin besed pojmov, namesto da bi že obstoječim besedam enostavno pripisovali te pomenske sestavine (gotovo bi se to dalo v večini primerov). Tako bi *neposredni (fizični) proizvajalec* lahko bil še *zmeraj delavec, uradnik uradnik, izobraženec izobraženec, privatnik privatnik* itd., seveda vsakokrat z na novo določeno vsebino (prehitro menjavanje vsemu temu daje značilnosti slengovstva). Tako kot je *cesta cesta*, čeprav ni več makadamska, ampak asfaltirana, *potok* ostane potok, čeprav je (bi bil) reguliran, in *šolar* je pač tisti, ki hodi v šolo. Tu bi se res lahko kaj naučili od preteklosti.

4. Tretji vir, ki prinaša dinamičnost v naš jezik zadnje dobe, je civilizacijska tehnična, zabavna in športna eksplozija.

4.1. Ker vse to v bistvu prihaja z Zahoda, Zahod pa je angleško govoreča Amerika in Anglija, se problem kaže kot enkratni pritisk strukture oz. prvin angleškega jezika na naš jezikovni sistem. Večinoma se to čuti – v glavnem tudi po krivdi naše nezadostne teorije oz. odločanja za napačne, manj ustrezne teorije – v pisavi in izgovoru prevzetega zahodnega besedja, deloma tudi v besedotvorju in oblikoslovju. Tu pretežno ne gre za dvojnice, tekmice že obstoječim domačim izrazom, ampak za poimenovanje novega (npr. v zabavi, popevkarstvu še posebej, v imenih tehničnih izdelkov in surovin itd.). Po tem vzorcu se nato začnejo delati tudi domača poimenovanja. Za primer vzemimo imena podjetij, kot so *IMPEX* (*import, eksport*), v resnici večje žagarsko podjetje, *Dinos* (podjetje za odpadne materiale), *Filbo* (manjše podjetje za izdelavo industrijskih prezračevalnih naprav – Filtri iz Bohinja), *Viator*, *Certus* in *Creina* (prevozniška podjetja). Lepa domača imena podjetij so *Krka*, *Lek*, *Javor*, *Slovenijales*, *Gorenje*, ki niso nič manj (če ne bolj) uspešna od t. i. mednarodnih. Posebno kozmetični izdelki se zadnji čas poimenujejo kar angleško.

4.2. Kot sem pokazal že drugje, je tu še dogajanje zaradi vsemogočne prisotnosti srbohrvaškega jezika v sporočanju na slovenskem etničnem ozemlju (v Italiji ima podobno vlogo, le da še potencirano, italijanščina, v Avstriji nemščina in v Porabju na Madžarskem madžarščina, v izseljenstvu, tudi t. i. zdomskega tipa, so še drugi jeziki, zlasti angleščina, nemščina in španščina). Povsod tu gre še za razmerje t. i. m-jezika (*m* = mali, manjši, manj prestižen, manj uporabljan itd.) nasproti v-jeziku (*v* = velik, večji, z več pomena in razširjenosti itd.). V-jezik vdira v m-jezik preko svojih nosilcev, naseljenih med prebivalci m-jezika, s težo državne središčnosti, nenehnega romanja pripadnikov m-jezikov v upravnih in druga taka telesa v-jezikov, s prevajanjem iz njih, preko radia, televizije, literarnega šunda, ki ga je v v-jezikih več in cenejšega itd. Tako vdira s posameznimi besedami in frazeološkimi enotami ter skladijskimi vzorci v m-jezik, pogosto podprt z dvojezičnostjo slovensko govorečega, s pomanjkanjem specialnih priručnikov za posamezna strokovna področja ipd. V zvezi s tem se obdobjo sprožajo protiakcije za ohranitev vsaj najbolj ogroženih individualnih značilnosti m-jezikov, preliva se tudi politično črnilo in dviga politična kri. Pri Slovencih bi tako lahko omenili boj za slovenska poročila na radiu

in pozneje na televiziji (ki je posebno primerno sredstvo za razširjanje oz. nerazširjanje oz. omejevanje vpliva enega jezika na drugega), boj za slovensko podnaslavljanje filmov, za slovensko poslovanje na Slovenskem, za rabo slovenščine v jezikovnem stiku z drugojezičnimi ipd., za slovensko plakatiranje v Sloveniji, za slovenska uporabnostna navodila izdelkov tovarn, ipd. itn. itn.

4.3. Z besedjem prihaja tudi ustrezná glasovna in črkovna podoba prevzetih besed in njim enakih doma napravljénih (npr. *Yulon*), deloma pa se čuti tudi vpliv v besedotvorju (zloženke z imenovalniško prvo sestavino, tip *vikend hiša*), kar do neke mere odpravlja pomanjkljivost slovenske jezikovne strukture pri tvorbi takih enobesednih poimenovanj. Včasih so sredstva te vrste samo eksotična, npr. *anti-* v pomenu *proti-*, *a-* nam. *ne-*, *super-* nam. *nad-* ipd. Pritisk tujih jezikov je zaznatel deloma tudi v oblikoslovju (pritisk ženskih poimenovanj t. i. ničte sklanjatve, nedaljšanje z *j* pri osnovah na končni *-r* (npr. *Horamšara*), nezanesljivost v številu (npr. *Novoje vremena so pisala*), sem in tja v spolu itd.

5. Četrty faktor dinamike slovenskega knjižnega jezika naše dobe je razvoj strok in znanosti, v manjši meri tudi zabavne in športne publicistike (kar pač ni značilnost samo slovenskega jezika). Kaj se tu dogaja v posameznih strokah, ni povsem pregledano in pregledno, mestoma komaj kaj, lahko pa o tem sklepamo po primeru jezikoslovja, zlasti slovenističnega, in sicer knjižnega jezika. V približno dvajsetih letih se je izvršil popoln preobrat ne le v temeljnih delih (slovnica, slovar, pravopis), ampak tudi v ustreznih srednjih in osnovonošolskih učbenikih.

5.1. Pri tem ni šlo (in še zmeraj ne gre) brez t. i. trzavic, spopadov, medsebojnega nerazina nedoumevanja, slepega zanikanja novega s strani konservativnežev, ki zlasti trdno sedijo v akademijem in publicističnem popularizacijskem sedlu. Bitke večinoma začenja umikajoča se zastarelost in teoretična neosveženost, prekrita z zvenečimi in uglednimi oficialnimi naslovi in mesti, torej v imenu t. i. najvišje znanstvene avtoritete, kar pa je popolnoma nestvarno. Sem in tja pride do povezave teh uglednikov in zaslužnikov s politiki, kar toliko bolj otežuje boj za zdravo in pravo v znanosti in tej ustrezní publicistiki. Namesto argumentov se operira z avtoriteto. Rezultat je npr. stagnacija v oficialnih priručnikih za pravopis, medtem ko gre besedilna praksa, pisna in govorna, vendarle svojo modernejšo, v veliki meri nezakompleksano pot, in sicer kljub dovolj številnim samozvanim, teoretično nepodkovanim, s predsodki obremenjenim zaustavljavcem živega toka modernega jezika in jezikoslovja.

Tako je za sodobno dinamiko/nedinamiko značilen razkorak med konservativno in oficialno predpisano normo in med v besedilih obstoječo. To vsekakor prinaša manj pozitivnih rezultatov v razvoj jezika, poleg tega da ga brez potrebe zavira, čeprav se tako v življenju potrjuje, kar je močnejšega. Razumljiva reakcija na hitre in obsežne spremembe v jeziku je konservatizem, ki se skuša ažurirati kot varstvo starih, ogroženih vrednot tudi tedaj, ko gre za odstranjevanje ovirajočega.

5.2. Te zadeve so v vsaki stroki različne; ponekod (npr. v tehniki ali kemiji) se kaže viden napredek v smeri k večji rabi slovenskih terminoloških dvojnic, drugod, npr. v medicini (bolje je morebiti v naravoslovju), se pravi nazori še niso izkristalizirali do te mere, da bi razvoj lahko pohvalili s stališča slovenske jezikovne samobitnosti, marsikje pa verjetno vlada pravo mrtvilo, kar je po Prešernu slabše od napačnega početja.

6. K dinamiki razvoja slovenskega knjižnega jezika po vojni po svoje prispevajo tudi neustrezne določite v predpisu (kodifikaciji). Tipičen in zelo boleč tak primer je sedaj že skoraj 20 let star predpis pisave priponskega obrazila za vršilca dejanja, tj. *-vec nam. -lec*, kot je bilo od druge polovice 19. stol. sem; ali pa predpis, da naj bodo akronimi (vsaj v pisavi) nesklonljivi; ali ponovno oživila težnja k pisanju prevzetih besed nepodomačeno, ne pa tako, kot smo bili navajeni doslej; nadalje je tu odzemanje normodajalnosti

slovenskemu knjižnemu jeziku v korist pristojnosti dajajočega jezika; ali težnja, da bi spravili ob odločujočo besedo v zadevah predpisovanja jezikovnega strokovnjaka, kar se dosega deloma s tem, da mu ne dajejo braniti strokovnih mnenj, ga preglasuje z glasovi uporabnikov (tako bi lahko tudi bolniki preglasovali zdravnika, če se ne bi bali očitnih negativnih posledic).

7. To je nekaj pogledov na dinamiko v razvoju slovenskega knjižnega jezika. Vse je treba dograditi z nadaljnjimi raziskavami, ki bi zajele celotni v poštev prihajajoči korpus. Med tem bi zaslužili posebno pozornost vpliv jezika radia in televizije, ki sta po eni strani (kot film in v manjši meri drama) izsilila neknjižni, zlasti nezborni jezik, posebno pokrajinske pogovorne jezike, in s tem dala tudi novo tematiko jezikoslovnim razpravam, od koder se potem spet vpliva na zvrsti (v glavnem je to še v začetkih), po drugi strani pa s svojo nediscipliniranostjo in individualno tvornostjo, temelječo na okusu posameznika, dostikrat vzgojenega v neslovenskem jezikovnem okolju (zanimivo bi bilo pogledati, kaj so študirali naši napovedovalci in mnogi novinarji, ki jih oskrbujejo z besedili), povzročajo težave in nepotreben nered. Marsikaj novega prinaša tudi nagla urbanizacija, ki spravlja v medsebojni stik ljudi z zelo različnih narečnih področij, kar sili te ljudi k rabi nadnarečij ali zvrsti večjega družbenega prestiža. Ker so večja naselbinska središča hkrati tudi stičišče srbohrvaško govorečega elementa, ta pa prodira tudi preko kioskov za ceneno in malo vredno literaturo, se pojavlja močna slengo- in žargonotvorna udeležnost drugega jezika, od koder imajo potem ti izrazi kolikor toliko možnost priti v normalno socialno zvrstnost (prim. *gužva*).

8. Bujni razvoj in nestanovitnost jezika, odsotnost pravopisnega priročnika, ki bi nove stvari klasificiral in ovrednotil, porajajo včasih črnoglede misli o perspektivah slovenskega (knjižnega) jezika v prihodnosti, misel na utopitev v hrumečih naletih valov tujih velikih ali večjih jezikovnih oceanov. V takih trenutkih se zdi dragoceno vse, kar tak jezik lahko okrepi v njegovi odpornosti (jezikovni kotički, politična akcija za boljši jezik), četudi marsikaj od tega nima le pozitivnih predznakov. Posebno nevarno pa se zdi zapiranje oči pred nevarnostmi in s tem povezano pranje duš in možganov z lepo donečimi frazami, kot so odprtost v svet, nesebična gostoljubnost, internacionalnost, podcenjevanje nevarnosti (še nikoli se slovenskemu jeziku ni godilo bolje), hvaležnost za bratsko pomoč drugega jezika (zmeraj enostransko) in kar je še podobnih krilatice. Zdi se, da imajo te negativne stvari eno pozitivno stran: da zbudijo organiziran odpor, osveščanje uspavanih in samozadovoljnih potrošnikov. Kakor kaže njegova zgodovina, je slovenski jezik take napade doslej zmeraj odbil in obvladal. Upajmo, da jih bo tudi tokrat, seveda ob zavestni pomoči njegovih nosilcev in raziskovalcev (v tem so nam lahko vzor znanstveniki in publicisti iz tridesetih let, glavni F. Ramovš, I. Prijatelj, J. Vidmar). Brez organiziranosti tudi tu ni uspeha. Močan zaveznik obrambnih prizadevanj slovenske jezikovne skupnosti je zavest, da bi z izgubo jezika šla velika, nenadomestljiva vrednota, videnje sveta, dokaz »nezgodovinske« tvornosti, dosežek 1000-letnega razvoja, kar vse je slovenski jezik. Zato včasih nezaupanje do vsake dinamike v jeziku. Tudi to je treba razumeti, deloma pa njene nosilce vzgojiti, da bodo znali ločiti in sprejeti tiste pojave dinamike, brez katerih bi jezik sčasoma postal nepomlajajoči se starec, zoreč smrti in smrti tudi vreden.

Kljub nekaterim grozečim nevarnostim v dinamiki razvoja sodobnega slovenskega knjižnega jezika se zdi, da imamo spet enkrat za seboj nevarne čeri in da gre naš jezik – potrjen in okrepljen – novi bogatitvi in novim preizkušnjam naproti.

DOMAČA POKRAJINA IN GOVORICA PRI PREŠERNU

I

Narava more v poeziji nastopati, če stvari nekoliko poenostavimo, na tri načine: kot samostojna vrednota, pesnik jo doživlja in opisuje; kot ustrezna in sugestivna prispodoba za avtorjeve misli in čustva; kot enakovreden medij za izpovedovanje njegove življenjske filozofije. Prvi način je najbolj naravnosten in preprost, primer zanj je Vodnikov »Vršac«, ki v glavnem prikazuje življenje v Dolini triglavskih jezer in razgled s Kanjavca, vmes v 6. kitici naletimo na razsvetljenski pouk, konec pa je filozofsko obarvan. Pri tretjem načinu imamo opraviti z impresijami iz narave, ki kakor pri prvem zajemajo celotno pesem, vendar avtor prek teh impresij izpoveduje npr. svoje bivanjske stiske, osamljenost in odtujenost ali pa veder in osrečujoč panteističen pogled na svet, tak medij je narava Murnu in Kosovelu ali pa Župančiču. Narava in izpoved se tu neopazno prepletata in istovetita ter sta si docela enakovredni prvini. Pri drugem načinu narava zajema le del pesmi in ima estetsko funkcijo prispodobe, kajti avtor je tu predvsem izpovedovalec svojih misli in čustev. Čeprav pri Prešernu ponekod srečujemo tudi neposredne vtise iz narave in prek nje izjemoma tudi izpoveduje svojo filozofijo, spada v glavnem k drugemu načinu obravnavanja narave. Avtor »Poezij« sega po prispodobe na razna področja: v svet antičnega bajeslovja, krščanskega verovanja, orientalskega okolja, evropske književnosti, vsakdanjega življenja, splošne narave in domače pokrajine. V naši razpravi nas zanima samo zadnje področje Prešernovih prispodob, področje domače, gorenjske pokrajine.

V »Sonetih nesreče« se s to pokrajino nekoliko srečamo že v prvi pesmi »O Vrba, srečna draga vas domača«, le da kompozicijsko tu nimamo opraviti z razvidno dvodelnostjo prispodoba – izpoved, temveč se v pesmi življenjsko občutje prepleta z obrisi domače vasi, razočaranje nad modernim svetom in nostalgija za patriarhalnim življenjem s skico gorenjskega naselja in kmečkega doma, ki bi ga vodila preprosta, delavna in zvesta žena ter varoval patron bližnje podružnične cerkve.

Bolj tipičen je primer soneta »Hrast, ki vihar na tla ga zimski trešne«, kajti tu gre za izrazito dvodelnost. Hrast, ki ga je prizadel zimski vihar, je prispodoba za človeka, ki ga spremlja zla usoda in ga je zaznamovala nesreča. Gre torej za idejo življenjskega fatalizma, značilnega predvsem za ljudi kmečkega izvora (pesnik jo drugje seveda dopolnjuje z zavestjo družbenih krivic in krivic, ki jih doživlja njegov narod), ta nas kot osrednja ideja spremlja malone skozi vse »Poezije«. Toda orjaški hrast, ki ga je nalomil snežni vihar, ki se spomladi na videz nekoliko opomore, a je obsojen na zanesljivo hiranje, ni morda neka splošna romantična podoba iz narave. Pesnik je taka orjaška in osamljena, z viharji se boreča in od njih zaznamovana drevesa videval, kakor jih je še danes videti, v okolici Vrbe, na prostranih travnikih in pašnikih proti Savi, torej v smeri proti Bledu.

V naslednjem sonetu iz cikla »Komür je sreče dar bilà klofuta« navaja pesnik fatalist v drugi kvartini kot eno izmed primer za brezupno prizadevanje na nesrečo obsojenega človeka po sreči tole primero: če si poskusi tak človek postaviti dom in se, popotnik, ustaliti, ta dom takoj oblije jezero nadlog in z valovi vztrajno buta obenj. Tudi ta primera je organsko vzeta iz domače pokrajine, Prešernu jo je pobudilo Blejsko jezero ob urah poletnih neviht.

V »Sonetnem vencu« naletimo na mesto, ki nas zanima, najprej v pesmi »Cel čas so blagih sapic pogrešvale«. Prešeren prikazuje tedanjo kulturno politično situacijo na Slovenskem, ki je bila naklonjena nemški in je zavirala slovensko ustvarjalnost. V zadnji tercini soneta beremo prisposobo za to situacijo: slovenske pesmi so redke rože, ki rastejo sredi skal na vrhu gorá. Take prizore v naravi je mogel mladi Prešeren sam videti na Pečéh, skalnatem predgorju nad domačimi vasmí, ali pa si jih predstavljati ob pogledu na sive grebene Karavank, predvsem Stola.

V naslednjih treh pesmih gre spet za izrazito dvodelno zgradbo s prisposobo v kvartinah in izpovedjo v tercinah.

Za ljubezen, ki sloni na zmotnem pričakovanju in doživi zato naglo razočaranje, imamo prisposobo v sonetu »Jim moč so dale rasti neveselo«: v pokrajini pod gorami okrog Vrbe februarsko sonce prezgodaj zvabi iz zemlje cvetje, ki ga po nekaj dneh prijetnega in srečnega počutja uničijo nenadna burja, snežni metej in mráz. Isto nenadno vremensko spremembo v planinskem svetu, le da premaknjeno iz februarja (svečana) v marec (sušec), slika že Vodnikova pesem »Kos in brezen«, seveda na doživljajsko in estetsko skromnejši ravnini poučne basni in ne intimne izpovedi.

Žalostno, a še ne docela brezupno ljubezensko čustvo Prešeren podaja v sonetu »Lej, torej je bledó njih cvetje veló«. Slika v obeh kvartinah ni bila tako redka na gorenjskem podeželju: pogorela ali opuščena hiša se je sesedla v razvalino, grobljo, nekđaj negovan vr-tič, »gartelc« poleg nje so porasle koprive in drug plevel, ki duši že medle rože; le-te pa je treba le presaditi v obdelan vrt in si bodo takoj opomogle.

Končni sonet v »Vencu« »In gnale bodo nov cvet bolj veselo« izraža poslednje véliko upanje v ljubezensko srečo ob izvoljenki, in sicer s svetlo in čarobno prisposobo domačega podeželja v času, ko pomlad prežene zimo: sadno drevje se blešči in šibi od cvetja, iz uljnjakov poletavajo čebele, pastirji zgodaj ženó na pašo, v grmovju se vneto oglašajo ptíci.

V nemški pesnitvi »Dem Andenken des Mathias Čop« se kmalu v začetku v tercinah 5. do 9. razgrne pred nami neposredna, živa pokrajina poznega poletnega popoldneva pri Tomačevem, združena s Prešernovim panteističnim svetovnim nazorom: sončni zahod zlatí zelene dobrave, v ozadju se dvigajo gorenjske planine, valovi Save vabljivo šumé, po nebu jadrajo beli oblaki, kopajoči se Čop ob vsem tem slastno uživa. Nič ne sluti svojega konca, njegov duh se v kristalno čisti vodi utrne, odide med izbrane duše in se vrne k Praluči.

V »Krstu pri Savici« – pesnik je Bohinj obiskal verjetno že kot študent, nedvomno pa v Čopovi in Ahačičevi družbi ob Jurijevi novi maši leta 1832 – se srečujemo z blejsko in bohinjsko pokrajino bodisi neposredno, bodisi v prisposobah.

V »Uvodu« nam Prešeren v verzih 13 do 15 predstavi Ajdovski gradec, ki v resnici stoji »na skali sivi« nad Savo pri Bitnjah. Že samo poimenovanje griča (utrjena naselbina na vzpetini iz poganskih, predkrščanskih časov), a tudi njega izrazita, polkroglasta oblika in gospodujoče razgledna lega so v pesnikovi ustvarjalni domišljiji iz njega naredili prizorišče zadnjega vojaškega spopada poganskih Slovencev z valjhunovci. Brez dvoma je pesniški svoboščini pripisati tudi Prešernovo pripombo, da je bilo v njegovem času na griču še videti »razvalino« nekdanje trdnjave, temu je namreč kasneje oporekal domačin pisatelj Janez Mencinger. Arheološka izkopavanja v raznih obdobjih so dognala, da so imeli na Ajdovskem gradu topilnice železa in utrjeno pribežališče romanizirani Iliri in Kelti, medtem ko so mlajše staroslovanske naselbine odkrili drugod po Bohinju, predvsem v Zgornji dolini.

Nepričakovan spopad obeh vojsk sredi noči in nevihte primerja Prešeren v zadnjih tercinah »Uvoda« razdiralnemu delovanju gorskih hudournikov, vse križem ležeče mrtvece na bojnem prizorišču pa požetemu strnišču s snopi ajde in pšenice. Obe komparaciji sta izrazito domači, gorenjski: takšnih hudournikov, ki ob neurju prideró z gorá, je npr. dolga vrsta na pobočjih Pršivca in Vógarja nad Bohinjskim jezerom, medtem ko je požete njive s snopi pesnik poznal tudi iz Vrbe.

V Prešernovem času je bil gozd, kamor naj bi se obkoljeni bojevniki za svobodo po načrtovanem nočnem izpadu umaknili, verjetno bliže Ajdovskemu gradcu, kot je dandanes; edini preživeli Črtomir se je po katastrofi tudi rešil v ta gozd in se zatem po še danes strnjeno zaraščenem pobočju bohinjsko – tolminskih gorá ponoči prebil do jezera.

Prva stanca »Krst« nam naslika pokrajino po vojaškem porazu in viharni noči: jutranja zarja zlatí tri vrhove najvišje slovenske goré (od Ribičevega laza je poleg Malega in Velikega Triglava videti še Bovško škrbino), jezero je zunaj, na gladini mirno, v globinah pa gospodarijo ribe roparice. Kakor zvemo iz naslednje stance, je ta in takšna pokrajina spet le prispodoba tedanjega stanja Črtomirove duševnosti.

V peti stanci »Tje na otók z valovami obdani«, ki kompozicijsko spada v ekspozicijo pesnitve, nam Prešeren razgrne idilično panoramo Bleda in okolice, kakršna sta bila v njegovih časih: otok z božjepotno Marijino cerkvijo sredi jezera, v ozadju zasneženi vrhovi Triglava in Karavank, pod njimi rodovitna Radovljiška ravnina, ob jezeru pa grad in drugi griči, Višče, Kuhovnica, Osojnica in Straža; ta pokrajina se zdi pesniku tako lepa, da jo imenuje podobo raja.

V naslednjih kiticah nam naslika nekdanji blejski otok, kjer naj bi v času dogajanja pesnitve sprva stalo pogansko svetišče boginje Žive in naj bi se Črtomir zagledal v Bogomilo kakor Leander v Hero v Abidi in Prešeren v Julijo v Trnovem (vsa prva srečanja so torej postavljena v svetišča, s čimer hoče pesnik poudariti idealnost ljubezenskih razmerij).

Bled z otokom kot praslovansko naselje, ki se je kasneje pokristjaniilo, je spet čudovito Prešernovo pesniško videnje, ki so ga tokrat potrdila arheološka izkopavanja po drugi svetovni vojni. Nekateri skeletni grobovi z značilnimi dodatki na Pristavi in na Mlinem segajo namreč v slovansko karantansko obdobje, v 8. in 9. stoletje. Najstarejše krščansko svetišče v dolgi vrsti na otoku odkritih sakralnih stavb pa datira nekako iz 9. stoletja.

Črtomir je tisto jutro po porazu moral stati in razmišljati na odprtem kraju na vzhodnem robu Bohinjskega jezera. Zato ga je ribič opozoril na nevarnost in ga povabil k sebi v čoln. V 137. verzu »In brž veslata v konec ta jezéra« gre morda za duhovito besedno igro, kakršnih je v »Poezijah« precéj, z ledinskim imenom Úkanec, ravnino med jezerom in Savico. Za 142. verz »Čoln vstavi, kjer je gosta senc temnica« si lokacijsko moremo predstavljati Naklovo glavo, zadnji pogozdeni polotok, ki sega v jezero tik pred Úkancem.

Ena izmed naslednjih stanc z začetkom »Slap drugo jutro mu grmi v ušesa« prikazuje dinamiko padajočega slapú, ki se spodaj v tolmunu umiri. Prešernov prikaz Savice je tako nazoren in sugestiven, da že ob branju začutimo grozljivo veličastno množino in silo vodá, njih bučanje in tresenje okolice. Dinamiko slapu razodevajo že vsebinsko intenzivni glagoli: slap grmi, vodá razgraja, bregove stresa, se góre ziblje stena, skale podkopuje in drevesa, od nebes leti nje jeze pena . . . Toda tudi tokrat je ta slika iz narave predvsem vélika metafora za nepredvidljive notranje spremembe v mladem človeku, o tem pričata zadnja verza »Tak se zažene, se pozneje vstavi mladenič, Črtomir pri sebi pravi.«

Ko proti koncu poeme Črtomir izrazi prepričanje, da ga preganja zla usoda (spet značilni Prešernov fatalizem), in mu Bogomila zatrdi, da ga ni prenehala imeti rada, a da jo tudi veže zaobljuba, njeno notranjo lepoto povelíča še naravni pojav: sonce predre oblake in nad Bogomilo, stoječo pred slapom, se vzpne čudovita mavrica. Miha Tušek in Janez

Mencinger sta zapisala, da do mavrice pri Savici pride pri sončnem vremenu le v zgodnjih dopoldanskih urah; tudi Črtomir se z Bogomilo snide pri slapu že zjutraj.

V 405. verzu »Pred ko greš v Oglej čez goró zeléno« je treba v »gori zeleni« videti Baško sedlo nad Bohinjsko Bistrico, koder je nekdanj vodila najstarejša in edina pot iz Bohinja v svet. Prek Bače, zelene jase v višini 1281 m, so tvorili na Tolminsko, v Furlanijo in Italijo bohinjsko železo, nazaj pa razne dobrine juga. Ker je Karel Veliki določil reko Dravo za mejo med Salzburgom in Oglejem, sta Bled in Bohinj cerkvenoupravno spadala pod Oglej.

V prvem od treh nemških sonetov pod naslovom »Liebesgleichnisse« iz 1837. leta Prešeren v kvartinah pravi, da ga ljudje sprašujejo, zakaj ne poje kakor drugi pesniki o lepotah pomladi (v zadnjem sonetu »Venca« je tudi on v upanju na ljubezen še pel o njej), temveč le toži o ljubezenskih bolečinah. V tercinskem delu odgovarja z domačo, gorenjsko prisposodbo: spokojno jezero zrcali vse stvari na nebu in ob bregu: sonce, zvezde in drevesa, kadar pa prihrumé nadenj nevihte, kaže le svoje razburkane valove.

V priložnostni pesmi »Janezu N. Hradeckemu«, napisani za deklamacijo na slavnosti 1845. leta, avtor v prvem in zadnjem delu našteva zasluge tega ljubljanskega župana, na sredi pa oriše pokrajino in ljudi. Verzi 34 do 39 odgrinjajo razgled po Gorenjski z Ljubljanskega gradu ali s Šmarne gore; naslikajo nam zasnežene goré, ki jih obliva jutranja zarja, prostrane ravnine z žitnimi polji in vijočo se Savo z zelenimi bregovi.

Tako nam Prešeren v »Poezijah« podaja predvsem takratno pokrajino gorenjskega kota od Vrbe prek Bleda do Bohinja, pokrajino, ki so jo v njeni prvotni nedotaknjeni lepoti prikazovali tudi razni slikarji, domačini in zlasti tujci, bodisi v pesnikovem času ali neposredno za njim, v duhu romantike ali že realizma: v risbi Hottenroth in Langus, v litografiji Wagner, v olju Kurz v. Goldenstein, Pernhart in Karinger.

Ljubljansko polje oziroma gorenjsko ravan s planinami v ozadju Prešeren nakazuje le bežno v nemški elegiji v Čopov spomin in v slovenski prigodnici Hradeckemu. Sicer pa svoje razmerje do narave in do stvari v njej razodeva v nekaterih pesmih »Sonetov nesreče« in »Sonetnega venca«, predvsem pa v lirsko – epskem »Krstu pri Savici«, kjer objema Bled z otokom kot središčem dogajanja in Bohinj s tremi prizorišči boja in poraza, ljubezni in odpovedi: z Ajdovskim gradcem, jezerom in Savico.

Veliko pogosteje kot neposredna slika pri Prešernu gorenjska pokrajina s svojimi sestavinami nastopa kot prisposodba njegovih občutij in misli. Rodna vas mu prisposablja nostalgijo po notranjem miru in zadovoljnosti, od viharja prizadeti hrast in razburkano jezero (le-to kar dvakrat) nenaklonjeno mu življenjsko usodo, redke rože sredi skal tedanji položaj slovenske kulture, rože v februarškem soncu, vrtnice ob groblji, pomlad na podézelju – obdobja varljivega ljubezenskega upanja. Takšne prisposodbe srečujemo tudi v »Krstu«: besneči hudourniki in snopi po njivah so primere za vojaški spopad in poraz, na zunaj mirno jezero s somi v globinah prisposodba Črtomirove duševnosti po porazu, dinamika slapu in statičnost tolmuna protislovij v mladem človeku.

II

Poleg pokrajine, naslikane v prisposodobah ali neposredno, je pri Prešernu element domačnosti gorenjska govorica. V študij le-te sem pritegnil vso njegovo izvorno slovensko poezijo in prevode, posebno »Lenoro« in »Parizino«, ne pa tudi slovenskih ljudskih pesmi, razen močno predelane »Lepe Vide«. Analiziral sem seveda tudi jezik obeh pesnikovih slovenskih pisem, poslanih staršem in Čelakovskemu. Opozorim naj na to, da nekatere od navedenih narečnih značilnosti niso zgolj gorenjske, temveč jih srečujemo tudi pri so-

sednjih dialektih, npr. rožanskem ali celó dolenskem. Značilnosti domače govornice pri Prešernu navajam po ustaljenem zaporedju: vokalizem, naglas, konzonantizem, oblikoslovje in besedišče. Pesnik je pri zapisovanju glasov in oblik večkrat iskal in nihal, medtem ko je bil pri označevanju naglasa nezmotljiv in dosleden.

S področja vokalizma v »Poezijah« le nekajkrat naletimo na gorenjsko inačico prislova »lohkà« za knjižni »lahkó«, nastalo iz nekdanjega lægako: lohkà bi s temi otroke redil (Ženska zvestoba).

Med najbolj pogostnimi pojavi vokalizma srečujemo moderno vokalno redukcijo nepoudarjenih glasov (navajamo najbolj frekventne primere): ljubca, tovarši, kteri, marsikteri, postlja, mladenči, hočmo in čmo, zaničvati, djati se, varje, obvarje, dnarji, vervat, cló, zló, pričjóč, pójte (nam. pojdite), žalvati, al, pravjo, vajni, mojga, pogrešvale, scer, zdihvanje, ak, svetje, vidla.

Obilno je zastopana tudi asimilacija a > e, posebno pred istozložnim j: zdej, komej, de (veznik da), tje (in kje), sem ter tje (sem ter kje), tamkej, tjekej, semkej, jez (za jaz, v pismu staršem jest), deleč, marsikdej, skrivej, delj (poleg dalej), vekomej, skorej, zjutrej, zgodej (prezgonej), des (in desravno), tedej, kdej (nekdej, malokdej), sej (za saj), skupej, zdihlej, kregulja, se podej, obdej, jenjej. Precéj zgledov za ta pojav imamo v pismu staršem: Dunej, vender, nekej, kej, nej, Frencé.

Nasprotni refleks pa imamo prav tam v prehodu e > a pri nikalnici ne: na morem, jest sam na vem kej, mi nič na odgovore, na nese.

Ponaglasni o v zaprtem zlogu prehaja v a v pesmih, in sicer po nekajkrat v prislovih zmeram, letas in sčasam, posamič pa tudi v ponaglasnem odprtem zlogu: ponevedama, ročnama in skokama.

Samostalnik »vojvoda« ima pri Prešernu inačico »vájvoda«: trum serčni vájvodi (Krst). V Bohinju še danes obstaja priimek Vojvoda, po domače Bajboda.

Nasprotje pomeni prehod poudarjenega a v o, zanj je spet dosti zgledov v pismu staršem: nekajkrat tók, večinoma tokó, večkrat prov, po enkrat žov in koker.

Knjižni »prostor« ima v gorenjščini in pri pesniku inačico »prestor«: prestore na domačim so Parnasi (Mihi Kastelcu).

Tudi nekaj primerov gorenjskega prehoda o v u srečamo v »Poezijah«: večkrat domú za domov, manjkraj pa un, unstran, unstranske glorje, skudela, zamurc.

Zgleda za redukcijo nepoudarjenega u v o pa imamo v prislovih blizo (najpogosteje), kmalo ali prekmalo in kviško.

Pri Prešernu mnogokrat naletimo na glagole, pri katerih v soseščini glasu r i prehaja v ozki e: si zbéra (si izbira), se ozéra, odpéraj, ne zapéraj, se vpéra, so zatérale, podpéra, si nabéra, prebéra, zavéra. Nekakšna izjema z enakim rezultatom je glagol »sijati, sijem«: ko toplo sonce pomladansko séje (Soneti nesreče 3), krona jim na glavi séje (Nebeška procesija); prim. že Vodnika: kmalo sonce čisto séje (Vršac). Tako imata pri Prešernu isto zvočno podobo dva pomensko različna glagola, »sije« in »seje« (Al bo kal pognalo seme, kdor ga seje ...).

Samo na videz je prejšnjemu podoben naslednji pojav: glagoli III./2. in IV. vrste v dvojini in množini sedanjika dolgi i zamenjajo s širokim e: spéjo (spijo), želéjo, pogubéjo, šuméjo.

Za knjižno obliko prislova »mimo« ima Prešeren po gorenjsko »mémó« oziroma »mémú«.

Za prehod končnega nepoudarjenega i v e na področju okrog Vrbe in Bleda imamo le dva zgleda: kristjani > kristjane (Judovsko dekle), po nje misli > po nje misle (pismo staršem).

V »Poezijah« naletimo še na primere, ko se pred sičniki in šumevcu izoblikuje prehodni j: gojzd, ojster, razujzdan, grajšina, plajš.

Kar zadeva naglašanje besed, gorenjščina nima rada ponavljajočega se poudarjanja na osnovi. Tako pri Prešernu pogosto srečujemo premični poudarek, in sicer po nekajkrat v naslednjih besedah: morjá, zemljé, Bogú, srcé, željé, solzé, roké, nogé, goré, skalovjá, na otók, bledó, zvestó, mladá, lepé, sladké, njegá, komú; zraven si take zdravljice pojémo, romance zdaj pojéjo, k pogrebu vkup deréjo. Posamič pa beremo tele primere premičnega naglasa: poljá, nebá, rodú, glavó, rosé, v sanjáh, v časti, starí, gostih, nagé, mokré, hudé, samé, živó, bridkó, telesa engá, kaká pokveka; prejémjo, pojdil, zidájtel, je raníla, oznaníla, skušála, razodevála, opravljála, poslušála, postílála, poprašála, pomívala, je bil skopán. Tak naglas imajo pogosto tudi nedoločniki: ne morem ti branít', te moram pozabít', skal se ogibát', ima pravico pisát', tim gre tace lizát', rekó bežát' oblakam, zakona sreče ta vzi-vát' ne more.

Med primeri za stalni naglas na končnici odkrijemo častljivo starino v samostalniki »vodà«: vodà razgraja, vodà je blizo (oboje iz Krsta); ta gorenjski primer je kasneje za ritem »Žebljarske« uporabil Župančič: vodà nam kolesa, mehove nam žene. Sicer pri Prešernu po večkrat beremo naslednje zglede oksitoneze: pekèl, semènj, temà, meglò, s kamnjàm, po stezi; temná je noč, noči temné, vihar strašán, strašná slepota, v strašni bridkosti, straš-nè misli; kar rastè per njega gradi, v Tomačovim raséta, raséjo včasih rože neveselo; dokler ne cvetè še roža, kar ti cvetèš med njimi, cvetèjo koj veselo, ki celo leto je cvetlà ob-ema; al ne pijèš studencov?, kdo rad drago kislico pijè?, v tvojo opombo pijémjo ga zdej; povdó let starih čudne izročila, povdó, kar vsaka govori; on živí, vmerjè brez dnarja, v per-sih umerjèjo nekdanji upi. Pesnik tudi dosledno uporablja takó naglašen opisni deležnik od pomožnika »biti«: bilá, bilò, bili, bilè, ki ga včasih piše reducirano blà, blò bli, blè. Ostali zgledi za končni naglas: verstà, sencà (rod. od edn. sencè), glasàn, svetlà, enkràt; idè (gre), dajè, bijè, 'zvijà se, letmò (letimo), zmajèjo; terpi, če poka ti sercel, idi brezserčna žena preč!

Konzonantizem domačega narečja je pesnik upošteval v manjši meri kakor vokalizem. Vanj moremo šteti že večino naslednjih primerov za odpadanje, absorpcijo in monofon-gizacijo: vprašati > prašati, vpričo > pričo, ptič, ptica > tič, tica s pomanjševalnicami, glej > lej, ubogati > bogati, ubožce > božce, obvari > obari, močvirje > močirje, pre-oblečen > preblečen.

Izrazit primer konzonantizma je olajšava skupine čr v č, in sicer redno pri besedi »čeda«: govoriti dosti več ne znajo ko imena čéde, verh sonca sije soncov cela čéda, dari opravít do čéde, žita in novine sadja.

Najbolj opazno pa je seveda lajšanje skupine šč v š. Pogostnejši primeri za to glasovno spreminjanje: pušica, pšic (puščic), pušavnik, v pušavi, vojšak, v gošavi, grajšina, Slavšna, Slovenšna, gledišè, plajš, strelišè, išè, preišè, treši (P. uporablja tudi varianto trešne), za-pušena, spušen, odrašen, zarašen.

Drug najbolj viden pojav konzonantizma pri Prešernu je otrdevanje mehkih l' in n'. Najbolj frekventni zgledi zanj so tile: mošnico, prejšne, poprešne, bližni, ženitvansko, rešna, zdíhlej, rožlanje, lulka, z golfijami; v pismu: lubi starši, zgubljeni perjatli. Včasih pa meh-čani n' razpade v svoji sestavini: po Krajni, Krajnc, zdajnih, nekdanji. Srečujemo pa tudi primere knjižnega govora in zapisa: z veseljem, golfívi, djanje, terpljenja.

Za gorenjski protetični w pred besedami s samoglasniškim začetkom je pesnik zabeležil en sam primer, »wójenca« (ójnica, óje): možičke, ki ne stopjo z wójence (Od železne ceste).

Sekundarna palatalizacija velarov je našla nekaj odmeva v pismu starem in v »Poezijah«, in sicer ob istem pridevniku: drujga namena, do drujga leta; in drujga več (Ponočnjak).

Za prehod *la > wa* imamo en sam zgled, in sicer v nemškem pismu Čopu z dne 13. februarja 1832; tam beremo tale slovenski stavek: če bi visoki govornik štuvo napél.

Na področju oblikoslovja imamo za pojav maskulinizacije nevter pri Prešernu malo primerov; namesto oblike brezno n. uporabi dvakrat obliko brezen m.: v obupa brézne, globoki brézin; poleg tega naletimo na zvezi »svet olje« in »na tri pisme«. – Obilno pa je zastopan pojav psihološke feminizacije nevter, ko imajo samostalniki srednjega spola v 1. in 4. skl. množine sicer končnico -a, njih pridevniki ozir. deležniki pa dobijo žensko obrazilo -e: rudeče lica, v druge (ptuje, slovenske) mesta, v mesta svete (vesele), dekleta bogate (mlade, zale, ljubeznive), morske (domače, zvestosrčne) dekleta, dela junaške, ime nitne dela, nevarne (prve) leta, leta ste minule, usta so molčale, odperte so groba vrata, terdne vrata, vse dela, dela enake.

Nadaljnja morfološka značilnost je, da pesnik po svojem narečju pri samostalnikih moškega in srednjega spola v rodn. edn. in dajal. mn. uporablja namesto -om končnico -am. Navajamo le pogostejše primere: z Bogam, z jarmam, pod oknam, pod nebam, s sercam, s petjam, z veseljam, pod soncam, k nebesam, valovam, Slovincam, ptujcam, pevcam, tovaršam, drevesam.

Končnica za rod. mn. pri samostalnikih moškega spola in pri svojilnih pridevnikih zanje je -ov tudi tam, kjer bi morali imeti preglas -ev, ker gorenjščina pač ne pozna mehčanja: tičov, mescov, viharjov, stricov, slavcov, slavčovih, pevcov, peččovo serce, Slovincov, angelcov, pregánjovcov, strelcov, tovarišov, gódcov, romarjov.

Pogosto nastopajoči samostalnik »pesem« ima pri Prešernu v množini takole sklanjatev: 1. pesmi, 2. pesem, 3. pesmam, 4. pesmi, 5. v pesmah, 6. s pesmami.

Od oblik, ki so se uveljavile tudi v knjižnem jeziku, a so narečnega izvora in deloma stilno obarvane, naj omenim dovolj številne primere za končnico -á v gen. pl. pri ajevski sklanjatvi in za končnico -éh v loc. pl. pri moški sklanjatvi: od podkvá, farnih cerkvá, željá ogenj, željá bolečine, v željá bridkosti; v zidéh podertije, roženkrance na vratéh, v visokih žvergoli glaséh, po verstéh ji streči hrepenečih mož.

Za narečne smemo šteti tiste pridevniške komparative in superlative, ki jih Prešeren oblikuje z obrazilom -ji, ko jih sicer delamo s -ši, npr.: krompir nar bolji, boljga žita, sestra mlaji, željé nar slaji, gerji napake, v starjih letih, hujga dela.

Gorenjščina pozna pri pridevniku, zaimku in samostalniku moš. in sr. spola za daj. in mest. ednine namesto -u končnico -o. Pri Prešernu najdemo vrsto primerov v pismu staršem: pisemce, v katerimo; proti domo, mo le recite, temo; Žagarjo povedati, da se mo zahvali itn. Značilno je, da imamo v »Poezijah« en sam primer, in še tega v »Lepi Vidi«: tam per okno sonce je čakala.

Izmed dvojnic, ki jih slovenščina pozna pri osebнем zaimku, gorenjske oblike »z mano«, »s tabo«, »s sabo« prevladujejo nad oblikama »z meno«, »s teboj«, čeprav srečujemo tudi te, kadar to terja ritem pesmi.

Pri pomožniku »biti« uporablja pesnik po gorenjsko v 2. os. dv. in mn. prihodnjika v verzih in pismih oblike brez s: ne bota dalje me za nos vodila, jih bote morebiti zaničvale; toko bote sami lohko zapopadli (staršem), v četertih bukvah Bučelice bote vidili (Čelakovskemu).

Opisni deležnik od glagola »najti« pesnikovo narečje izvaja iz sedanjika »najdem«: sim najdel, so ga najdlji, najdla boš, bomo najdlji, sreče ni najldo sercé.

Prešeren ima iz domačega narečja tudi nekaj besedišča, navajamo ga po besednih vrstah. Pri tem tu pa tam od leksike nehote uhajamo tudi k prejšnjim vprašanjem. Enkrat se sre-

čamo z izrazom »četertnica«, beseda pomeni četrt mernika: pernesti zlata reče četertnico. Poleg bolj znanih »vrat« pesnik nekajkrat uporabi staro besedo »duri«, npr.: oči odpró lju-bezni dur' in vrata, dur' odperl mu in sercé. Enkrat naletimo na gorenjski izraz »góša«, nekajkrat na »gošávo«, a tudi na običajni »gojzd«. Osamljeni sta tudi besedi »hodník« za domače platno in »kèršenca« za deklo oziroma služkinjo. – Prešeren redkeje uporablja splošni izraz »oče«, zelo pogosto pa domačo varianto »ôča« (oča, očo, oča, per očo, z očam, očov); samo v »Krstu« ga beremo štirikrat: kak ôča omladi med njima dvema, si 'z levga ôča, desniga očésa jok briše, dal kerstit je ôča glavo sivo, dosegel ôča zmage ni sloveče. Tej besedi moš. spola z žen. končnico moremo ob stran postaviti ime »svet Marka« iz so-neta o Vrbi. – Po enkrat naletimo na izraza »pubč« za urha, vrsto žab, in »puša« za puško. Redko so v pesnikovem besednjaku zastopani izrazi »repetnice«, »kropive« in »bučeli-ce«, vsi primeri za metatezo; poleg navedenih uporablja seveda tudi navadne oblike »pe-retnice« in zlasti pogosto »čebelice«. V nekem epitafu naletimo na besedo »svečnjek«, kar je gorenj. glasovna inačica za »svečnik« (prim. imeni Lesničnjek in Levičnjek v epigramu). Posamič se pojavi tudi beseda »šestomérjovc«, ki jo moremo imeti za izraz, narejen v duhu ljudske govornice, kajti »mérjovc« pomeni Gorenjcu (in Dolenjcu) geometra, zemljemerca. – Pri Prešernu se pogosto srečujemo z besedo »togôta« v raznih metaforičnih zvezah (sov-ražna togôta, nebá togôta, togôta viharjov, valov togôta; ustrezní glagol: se togotúje, se to-gotí), hkrati pa z bolj znano soznačnico »jeza« (viharjov jeze, jeza nótranjga prepira itd. in dvakrat sreče jeza). – Za gorenj. narečje so značilna tudi skupna imena s končnico -ôvje, tako izraza »zidôvje« in »snopôvje«, oba iz »Uvoda« h »Krstu pri Savici«.

Izmed pridevnikov, ki imajo obliko in zven domačega narečja, Prešeren zapiše ensamkrat »polhen« za »poln«, večkrat »čeden« poleg »lep« in prav tako »togôten« za »jezen«: s to-gôtnimi valmi, sreče togôtné. – Nekaj izrazitih dialektičnih posebnosti srečamo v zaimku. Neki pesnik uporabi »kaj« v pomenu »veliko,mnogo«: Sim čula, sim jokála, bridkosti kaj prestala! Drugje naletimo na obliko »čigá?« (izg. čgá) namesto knjižne »čigav?«: Čigá je ime, ki čez blazine šumi?... Čigá ime je? – Hugeta. (Parizina) Pogosto pa se srečujemo z zaimkom »kogá?« v pomenu »kaj?«: Kogá sim permolila? V kogá si tak zamišljen? Kogá za silo nam v bukvah jezik svoj imeti brani? Kogá mi je pernesla pevska žila? Kogá nek imam upati pravico!

Več bére kot pri pridevniku in zaimku je, kar zadeva narečno besedišče, spet pri glagolu. Glagol »dati« srečujemo v inačici »djati«: de zadnji merlič bo vánjga dján, sercá železne djale preč opase, na tehtnico s Petrarkam djala sva sonete svoje, ni védlo kam se djati sêr-ce moje, pod koš je bil dján, se djat' kam ne ve. – Namesto »néhati, nehávati« pesnik uve-ljavlja gorenjsko »jénjati, jenvátí«: jénjávla je živeti, jénjúje že raj, peti on ne jénja, to noč je jénjal vojske šum vúnajni, de te jénja ta skeleti rana, jénjej jokat' in močiti lica. – Pri glagolu »hoteti« beremo poleg reduciranih knjižnih oblik hóče, hóčmo, hóčte še dvojne narečne: čém, čmò in óčeš, so ótli: Kaj sirota čém storit'? Komú nar pred zdravljico čmò zapet'? Bit' óčeš poet? – Prešeren po svojem narečju uporablja »more« (moči) tudi v po-menu »mora« (morati): ak se ne usmili kmalo, morte vtihnit' vekomej; ne braním mu, al jutra čakát more, al živa al mèrtva je, zvedít' more; kar ti bereš, kar ti pišeš, more datí gotov dnar; al more bit', ni časa več – v strašni bridkosti gresta preč (Parizina); do zdaj še tako malo Vaš jezik umém, de Vas morem prositi... (Čelakovskemu) – Za glagol »pogréšati« pozna Prešeren gorenj. inačico »pogréšvátí«: cel čas so blagih sapíc pogréšvále. Izmed možnih variant »sméjem se – sméjím se – sméjam se« Prešeren uporablja (kakor Linhart in Vodnik) danes manj navadno tretjo: vince zlató se v kozarcih nam sméja, kadar per-jazno nasméjaš se, ak nekej dni se sméja ji veselo (zimsko sonce roži), se kopljejo, sméjajo, tak pojó. – Namesto knjižnih oblik za 3. os. edn. in mn. sedanjika »umrè, umréjo« ima pes-nik podaljšano narečno inačico »vmérjè« in »vmérjéjo«. Podobno namesto knjižnega ne-določnika »zalezovátí« gorenjsko varianto »zalázvátí«: zalázvati nas ni navada (Nuna). V pesnikovo narečno govornico spadajo še glagoli »zagovoríti se« s pomenom »zareči, za-

kleti se»: dobro djanje svet zaničvati se je zagovoril; »zapléčvati« – nevlabljen hoditi na gostije, svatbe: zapléčvat so po redi hodili med muz nemških zbrane svate; »zastopiti« – razumeti: moj zlati uk poslušaj in zastopil!

Navesti nam je še nekaj gorenjskih prislovov, s katerimi se srečujemo pri Prešernu. Taka je beseda »kòj«, skrajšani »takòj«, ki je precéj pogosten, npr.: kòj na perste stopi, ročce so se kòj osule, cvetéjo kòj veselo, v deželi kòj trobente glas zapoje, spozna kòj ribiča poštene lica. V pismu staršem izraz izjemoma pomeni »kar«: In zdej mi še ta stan kòj dovel dopade. – Izrazito gorenjski je »kolikokratov«, podaljšana varianta običajnega »kólikokrat«: kolikokratov me po mesti žene zagledat tebe želja, kolikokratov sim od tod v samoti klečala. – Sèm moramo šteti prislova »pòtlej« za »potem«, ki se pojavi nekajkrat, in »pred« (izg. preh), prav tako v časovnem smislu, ki je zelo pogosten. Omejimo se na nekaj zgledov drugega prislova: pred ni moč te pozabit'; kdor pride pred, pred melje; pred pevcu, pòtlej homeopatu; pevca vboziga usliši, pred ko starost bo Mahaon njega rani; nejenja pred, doklér ni zadnja sraga krvi prelita. – Redkejši so krajevni prislovi »tle«, »žád« in »spréd«: tle moji so domovi, v dnu žád stojé snežnikov velikani, poljá, ki spréd se sprósti. – Namesto danes navadnega »vedno« pesnik redno uporablja domači izraz »zmeram«.

Ker so za gorenjščino (čeprav v manjši meri kot za koroška narečja) značilni germanizmi, jih nekaj beremo tudi pri Prešernu: v pesmih kvartir, lojtra, dilje, v kalòp, fajmašter, mežnar, roženkranc, žnablo ozir. žnabel, kušovati, žida, tavžent, je pogmiral; v pismih pa glih, gvišno, previžan, stiftenga, ratal, rajtam, guerala, kvartir, cerenga. Vendar je v svojih osrednjih, vrhunskih umetninah pesnik zapisal vsega dvakrat en sam germanizem: Zakaj bi se jih (tujk) moje žnablo balo? Spustiti žnabel žnabla noče. Drugi pripadajo ali pesnim za preprostega bralca ali pa prevodom. V »Poezijah« srečamo tudi nekaj frazeoloških in sintaktičnih germanizmov (veznik »brez da bi«, zvezi »nar več svetá otrokom sliši Slave« in »de bo per njima storil mu resnico« ter občasno izražanje odvisnikov z nedoločniki), ki pa so prej dediščina tedanjega šolanja kakor primes gorenjskega narečja.

Dognanja drugega dela te razprave bi mogli strniti, če pustimo ob strani številne drobne zanimivosti, v naslednji povzetek in sklep: V Prešernovih pesmih je sorazmerno dobro zastopan gorenjski vokalizem, zlasti moderna redukcija vokalov (ljubca), asimilacija a > e (zdej) in prehod i > é (se ozéra). Na področju akcenta sta značilna in razsežna premični (morjá, pojémo) in končniški poudarek (vodà, rastè). Konzonantizem se v glavnem omejuje na lajšanje šč v š (pušica) ter na otrditev l' in n' (poprešne). V oblikoslovju so opazni prehajanje samostalnikov sr. spola v množini v samostalnike žen. spola (rudeče lica) ter končnici -am (pod oknam) in -ov (viharjov). V leksiki so izrazitejši in pogostnejši primeri óča, togòta, kogá?, djati, jénjati, mora = more, kòj, pred (preh).

Značilno je, da v »Poezijah« ni sledu o dolenskem prehodu ó > u in o diftongu ej kakor še pri Linhartu. Prav tako bi zaman iskali zgledov za gorenjsko sekundarno palatalizacijo velarov in zlasti za švapanje. Pesnik se je po eni strani zavedal organskega razvoja knjižnega jezika, na drugi strani pa je pazil na fonično estetsko plat svojega izražanja. Pač pa se je njegova gorenjščina do kraja sprostila v zgodnjem pismu staršem, polnem tople domačnosti, ki je Prešernovo najbolj narečno besedilo. Nasprotno se je v pismu izobražencu in tujcu Čelakovskemu očitno prizadeval pisati kar najbolj razumljiv književni jezik, v katerem bi bilo kar najmanj dialektizmov. V jeziku »Poezij« so narečne značilnosti zastopane dovolj močno in opazno. To pa seveda nikakor ne pomeni, da imamo opraviti s pesniško zbirko v narečju. »Poezije« so pisane v knjižnem jeziku tistega časa, ki je na dolensko osnovo cepljena gorenjščina.

NEUSTREZEN PREVOD

Večkrat kdo izrazi nezadovoljstvo nad tem, da imamo tako malo jezikovnih ocen prevodov. A zdi se mi razumljivo, da je takih ocen malo: terjajo precejšen napor, zbujejo zamere pri prevajalcih, in jemljejo časopisom veliko prostora. Kljub temu bi jih bilo treba vsaj občasno pisati in objavljati, ker so, če drugega ne, nujno potreben korektiv površnim, nezanesljivim prevodom, ki se samovšečno razprezajo v našem prevodnem slovstvu, če nikoli ne doživijo kritike.

Ko je izšel slovenski prevod romana Johna Fowlesa »The French Lieutenant's Woman«,* sem sklenil, da si ga natančneje ogledam.

Delo sem poznal in vedel, da bi bilo izredno trd oreh tudi za izkušenega prevajalca. Več takih je ponujeni prevod odklonilo, in naposled ga je prevedel nekdo, ki kot leposlovni prevajalec dotlej ni bil posebno znan. Kakšen pogum!

Pregledal in z izvirkom primerjal sem strani 5-69 prevoda, približno sedmino knjige. To pač zado- stuje za jezikovno ocenitev prevoda. Pomanjkljivosti, ki sem jih našel, sem skušal pregledno razvr- stiti, vendar ima taka ureditev svoje meje, ker včasih preveč razbija jezikovne celote besedila. Človek tudi večkrat omahuje, kako naj opredeli to ali ono napako. Meje so zlasti nejasne tam, kjer naj bi bilo povedano, ali je prevod napačen ali samo površen. Kolikor pa bo mogoče, bom kritične pri- pombe navajal v naslednjih skupinah: 1. napačno in 2. površno prevedena mesta; 3. izpuščene ali do- dane besede in stavki; 4. okornosti in svojevoljnosti; 5. jezikovne slabosti. Strani prevoda bom po- večini navajal v oklepajih.

1. **Napačno prevedena mesta.** Angleško *southwestern* je »južnozahoden«, prevod ima »južnovzhod- nega« (5); lahko da je to tiskovna p. *In fact* ni »Še več« (5), temveč »Zares«, *curves and volumes* ni »oblin in gmot« (6), temveč »zavojev in oblin«; *the year of which I write* ni »leta, ko sem to zapisal« (6), temveč »leta, o katerem pišem«; *known locally* ni »ki so jim v narečju rekli« (6), temveč »v tem kraju znane« (»pod imenom Ware Cleeves«). O krajevnem vohljaču pravi prevod »če so ga imeli« (6), izvirk pa pravi *and there was one*, torej »in imeli so ga«. Še zmeraj na 6. strani je vrsta napačno prevedenih izrazov: *suspected* je »posumil« in ne »zaslutil«; *remarked* ni »sklenil«, temveč (tu) »opa- zil«; in *telescope* pač ni »kukalo«, temveč »daljnogled«. Naprej na 7. strani *Revetment* ni »tlak«, tem- več »obloga«. Napačno in hkrati površno je preveden stavek: *but the world was then in the first line throes of the discovery of aniline dyes* – v prevodu je to »a svet je takrat pretreslo odkritje anilinskih barvil«, v resnici pa nekako »vendar je svet tedaj komaj začenjal odkrivati anilinske barve«. Na isti strani je *figure* prvič podano z neknižno besedo »pojava«, drugič kot »podoba«, v resnici gre obratno za »postavbo«. In *more like a living memorial to the drowned* ni »bolj živ spomenik utopljenca«, temveč »bolj podobna živemu spomeniku utopljenim« (kakrašne postavljajo ob morskih bregovih).

Zakaj naj bi bila *destiny* »ideal« (8) in ne »usoda«, je težko razumeti. Dvogovor, ki gre z 8. na 9. stran, je preveden takole: »Saj nisva v Londonu.« 'Ali na severnem tečaju, če se ne motim.« V resnici se glasi: »Zdaj nisva v Londonu.« 'Če se ne motim, sva na severnem tečaju.« *Lower walk* ni »spodnji hod- nik« (10), temveč »spodnja pot« ob morju. Namesto »V te kamnolome« (10) bi moralo biti »V tiste kamnolome«. *She had taken off her bonnet* bi moralo biti prevedeno »Ona si je bila snela čepico« in ne »Snela si je čepico« (11), ker se oseba spremeni. *Out of oblivion* ni »iz nevednosti« (11), temveč »iz pozabljenja« ali kvečjemu »iz nepazljivosti«.

Na str. 13: »Ko sta bila že blizu obale« – v resnici »Ko sta bila že blizu kopnega«. In naprej: *That's the trouble with provincial life* ni »S provincialnim življenjem je križ«, temveč »To je narobe v po- deželskem življenju«. Številni so prevajalci, ki prevajajo prislovo *consequently* tako, kot je tukaj: »in dalje« (14) namesto z »zatorej«, »in zato«. Kako so *ribbons* postali »rozete« (19) in ne »trakovik«, ne vem. Isto velja za *in short*, kar naj bi bilo »torej« (20) in ne »skratka«. Na isti strani: *But though death may be delayed* ni »Čprav je s smrtjo mogoče odlašati«, temveč »A čeprav smrt lahko pride z za- mudo«.

»Dragi stric, odličen pogled imaš« (20) je morda tiskovna pomota namesto »... imam«; *Life was not purposeless* pa je gotovo napačno prevedeno z »Življenje ne bi bilo zaman« (21) namesto z »... ni bilo zaman«. Britanske družine so po našem prevodu živele »nad svojimi gnojnicami« (21), pa so le

* »Ženska Francoskega poročnika«. Roman. Prevedel Jaka Štular. Korigiral Pavel Vozlič. Mladinska knjiga, Ljubljana 1979. 456 stra- ni.

»nad svojimi greznicami«. *Simile* ni »primerek« (21), temveč je »prisposoba«. *Steep hills behind Lyme Regis* niso »strmi griči nad Lymom Regis« (21), temveč »strmi griči za Lyme Regisom« (mestecem s tem imenom). Prevajalec je na začetku knjige zapisal pravilen sklon »v Lyme Regisu« (5), pozneje pa je to pozabil in sklanjal prvo besedo.

Povsem narobe je preveden 3. odstavek na 22. strani, ki ga moram zato navesti v celoti. *A legendary summation of servant feelings had been delivered to Mrs. Poulteney by the last butler but four. 'Madam, I should rather spend the rest of my life in the poorhouse than live another week under this roof.' Some gravely doubted whether anyone could actually have dared to say these words to the awesome lady. But the sentiment behind them was understood when the man came down with his bags and claimed that he had.* Prevod v knjigi: »Prav legendarno je, kako je povzel občutke služničadi tisti butler, za katerim so se zvrstili še štirje: 'Madame, raje preživim ostanek življenja v ubožnici, kot da bi samo še teden ostal pod to streho.' Nekateri resno dvomijo, če si je zares kdo drznil izreči strašni gospe te besede. Toda smisel stavka so vsi razumeli, ko je mož prišel dol s svojimi kovčki in rekel, da je vsega sit.« Pravilen prevod: »Glavni strežaj, za katerim so bili še štirje, naj bi bil gospe P. izrekel povzetek poselskih občutkov: 'Gospa, ... Nekateri so resno dvomili, ali bi si res lahko kdo drznil reči te besede strašni gospe. Čustvo, ki jih je porodilo, pa so razumeli, ko je mož ... in rekel, da si je to drznil.«

Incipient sadists nista »pristni sadistki« (22), temveč »sadistki v zametku« (*incipient* = začenjajoč se). Stavek na str. 23: »Vrtnar je bil odpuščen, ker so ga videli, da je prišel v hišo s prstjo na rokah; butlerja, ker je imel na ovratnici vinski madež; deklo, ker je imela pod posteljo sramno dlako.« Ze na sredi velikega stavka je prevajalec pozabil, da je začel s trpnikom, in nadaljuje napačno: »butlerja«, »deklo«, namesto »butler«, »dekla«. Sirota dekla naj bi bila imela pod posteljo nekaj nespodobnega, a je imela le *slut's wool*, tj. »kosme prahu« (pogovorno »mačke«). In brž naslednji stavek: »Najhujše pa je bilo, da celo zunaj svoje hiše ni dopuščala svoji oblastnosti nobenih meja.« Izvirnik pa se glasi: *But the most abominable thing of all was that even outside her house she acknowledged no bounds to her authority, in to je malo drugače:* »Najgrše od vsega pa je bilo, da celo zunaj svoje hiše ni priznavala nobenih mej svoje oblasti.« Preskočimo en stavek in navedimo naslednjega: »Bog pomagaj mladi dekli, ki so jo videli z mladim moškim ob enem redkih prostih popoldnevov – morebiti, a le s težavo enkrat na mesec.« Nerazumljivo: videli so jo s težavo enkrat na mesec z mladim moškim? Izvirnik je kajpada drugačen: *Heaven help the maid seen out walking, on one of her rare free afternoons – one a month was the reluctant allowance – with a young man.* Pri spremembi besednega reda v prevodu je šel po zlu smisel, ki je nekako takšen: »Bog pomagaj dekli, ki so jo katerega njenih redkih prostih popoldnevov – s težavo je dobila enega na mesec – videli na sprehodu z mladim moškim.«

Naprej na stran 27! »In nemara ga je čustvo, ne čisto brez zveze z zlobo, posledico dolgih ur hinavstva ... ob cvilhasten zglavju gospe P.,« pravi prevod. Izvirnik nedvomno kaže, da je posledica hinavstva čustvo in ne zloba: *And perhaps an emotion not absolutely unconnected with malice, a product of so many long hours of hypocrisy ...* Avtorjevo izražanje je v vsej knjigi kar se le da zapleteno in pretenciozno, zato se slovenski prevod dostikrat bere kot nedopustna poenostavitve, tudi tukaj, ko je pravzaprav rečeno: »In morda ga je čustvo, ki ni bilo čisto brez zveze s hudobijo, nasledek mnogih dolgih ur hinavstva ... « Navedeno zglavje nikakor ni bilo cvilhasto, kot s pogovorno besedo pravi prevod, temveč iz imenitnejše tkanine, bombazina, za katerega ni slovenske besede. (Slovar DŽS ga nenatančno podaja kot ‚barhant‘.)

Na str. 36 pravi prevod: »Nemir gospe P. nad tem razkritjem bi bil skoraj potopil župnika.« Vendar ne gre za povodenj, zakaj angleški glagol *to sink*, uporabljen v izvirniku, ima med drugim pomen »spodnesti«, »uničiti«, in to je nedvomno mišljeno tukaj. Na naslednji strani (37) beremo: »Gospa P. se je imela za čisto razodetje božje sredi pobešnega oceana papizma.« Stavek ostaja v sobesedilu nesmiseln, dokler ne pogledamo v izvirnik: *Mrs. P. saw herself as a pure Patmos in a raging ocean of popery.* Na otok Patmos je bil preganjan Janez Evangelist, tam je nastala končna verzija njegovega Razodetja, od tod prevajalčevo ugibanje z »razodetjem božjim«. V večjih besednjakih pa bi bil našel, da se izraz »Patmos« rabi za kraj izgnanstva ali osamljenosti, torej se je gospa P. imela za »povsem osamljen otok v besnečem morju papizma«.

Kdo naj razume takle stavek: »Predvsem pa sta bili stari dami ob spominu na toliko služabnikov, ki so vzeli slovo od nje, zopni, nesramnost in odkrita beseda po njenih izkušnjah in merilih istovetna z ljudmi, ki so govorili, ne da bi počakali na nagovor ... « Kam spada izraz »zopni«? Kako naj bosta nesramnost in odkrita beseda »istovetni z ljudmi«? Izvirnik se glasi v avtorjevem zapletenem slogu: *Above all, with the memory of so many departed domestics behind her, the old lady abhorred impertinence and forwardness, terms synonymous in her experience with speaking before being spoken to and anticipating her demands ...* To pa bi bilo precej drugačno od citiranega prevoda, namreč: »V spominu na mnoge posle, ki so jo zapustili, je stara gospa čez vse mrzila predrznost in (preveliko) ustrežljivost, in ta dva izraza sta v njeni izkušnji pomenila isto kot to, da so govorili, preden jih je nagovorila, ... «

Cel kup napačno prevedenih izrazov je na str. 51: *or rather a frivolous* ni »recimo, lahkomiselno«, temveč je »ali bolj rečeno, lahkomiselno«; *ignominiously* ni »nemarno«, temveč »sramotno«, *sparkled* ni »lesketalo«, temveč »iskrilo«; *curls* niso »čaplje«, temveč so »skurhi«, ki tudi niso »krehali«, temveč kvečjemu »vreščali«, saj je v izvorniku navadna beseda *cried*.

O neki Sarini lastnosti pravi prevod, da je bila »skrivnostna za nekoga, ki nikoli ni bil v Londonu, ki ni imel stika s svetom« (56). V resnici je bila skrivnostna »pri nekom, ki ni bil nikoli v Londonu«, namreč pri Sari. In *sea anemone* ni »morska zvezda« (64), temveč »morska vetrnica«.

2. Površno prevedena mesta. Kar na začetku knjige je fraza *could at once have deduced several strong probabilities* nedopustno poenostavljena v »pa bi si bil brž na jasnem«, namesto recimo »bi bil lahko brž izrekel nekaj močno verjetnih sklepov«. (Tudi to še ni najboljši prevod avtorjevega zapletenega stavka, a saj knjige ne prevajam, temveč ocenjujem prevod, zato zadostujejo takšne pojasnitve.) »Po- tlej pa je životarilo« (6) tudi le približno podaja stavek *has been declining ever since*, namesto z »Od tedaj pa ves čas nazaduje (propada)«. Na isti strani sta še dve podobni površnosti: *There too I can be put to proof* ni »Tu me lahko preskusite«, temveč »Tudi tu me lahko . . .«; *that these two were strangers, people of some taste* je poenostavljeno v »da sta tujca očitno poznavalca«, medtem ko avtor pravi: »da sta bila ta dva tujca, človeka z neko mero okusa«.

Stara topovska cev ni bila »pokonci vzdiana« (7), temveč *upended*, »postavljena pokonci«. *Petty provincial day* pač ni »malenkostna, zakotna vsakdanjost« (7), saj gre za drobec »nepomembnega podeželskega dne«. Povsem časnikarsko je preveden stavek *Once again they walked on kot »Povzela sta sprehod« (10) namesto »Spet sta se odpravila naprej«. Brž naslednji stavek v prevodu se glasi: »Šele takrat se je ovedel spola postave na koncu pomola.« A izvornik ima to dosti bolj zapleteno: *It was only then that he noticed, or at least realized the sex of the figure at the end*. Kam bi prišli, če bi bilo prevajalcem dovoljeno tako skrajševati besedilo izvornika! V resnici se stavek glasi nekako takole: »Šele tedaj je opazil postavo na koncu pomola, ali se vsaj zavedel njenega spola.« Dve vrstici naprej je rečeno: »Ernestina je drobno pogledala,« v resnici pa je »napeto, pazljivo gledala – *peered* – medtem ko je »drobno gledati« po Pleteršniku »kleine Augen machen«.*

Površen je tudi prevod »Ali jo tako zelo zaničujejo« (11) za *Is she so ostracized*; morda bi bil primeren glagol »preganjajo« (veliki slovar DZS ima »bojkotirati«). Eno vrsto prej ima avtor stavek *They call her the French Lieutenant's Woman*. Prevajalec ni obdržal nobene izmed treh velikih začetnic in pravi »francoskega poročnika ženska«, čeprav gre za dva vzdevka, ali vsaj za enega. Na str. 13 beremo: »Ko bi mi vsaj ne bila povedala umazanih podatkov.« To je premalo za *I wish you hadn't told me the sordid facts*, torej: »Žal mi je, da si mi povedala tista nečedna dejstva.«

Kdo bi v »zaraščenem nemškem Židu« (5) spoznal »bradatega« Marxa (ta je namreč mišljen)? *Beavered* je pač »bradat« in ne »zaraščen«. Kaj bo bralcu povedal stavek, da se je Charles »podpisal pod znamenitih devetintrideset artiklov« (17)? Če prevajalec že ni pojasnil, da gre za 39 členov anglikanske veroizpovedi, vsaj ne bi bil smel dodati »znamenitih«, ki jih izvornik nima. Na str. 18 ima prevod: » . . . toda to se je Charlesu zdelo glede avtorstva *infra dig.* – pod častjo . . . « Izvornik pravi: *but these seemed to Charles something rather infra dig. . . in authorship*, to pa pomeni: »Charlesu pa se je pi- sanje zdelo kar nekam pod častjo.« V isti zvezi je še govor o *sustained concentration*, ta pa je v pre- vodu poenostavljena v »vztrajnosti« namesto morda »vztrajne zbranosti«. Naprej na isti strani: »Na- ključno srečanje . . . ga je osvestilo,« za *made him realize* – koliko bolje od uporabljenega hrvatizma izraža pomen slovenski glagol: »Ob naključnem srečanju je spoznal.« Brž nato beremo: »Drugi so imeli sira Ch. S. za pionirja arheologije . . .« (18–19), v resnici pa so se *ga spominjali* kot takega (*re- membered*).

Na 19. strani je takle stavek: »A bilo je še eno mlačno zanimanje, ki je strica pri Charlesu še huje dražilo.« Ne samo, da je tu ostala angleška dikcija »A bilo je . . .«, tudi smisel ni ujet, saj strica ni jezilo zanimanje, temveč *pomanjkanje* le-tega (*lack of interest*). Niže na isti strani beremo: »A kdo bi pisal zgodovino, če je to pravkar opravil Macauley?« Avtor potem našteva še naprej, prevajalec pa je to že pozabil in v naslednjem stavku spremenil sklon: »Proza ali poezija« namesto »Prozo ali poezijo«. Nekaj podobnega se mu je primerilo na str. 20: » . . . ki so mu viktorijanci rekli resnoba . . .«, pa glagol »rekli« ne ustreza več za zadnji konec naštevanja: »in še tisoč varljivih imen« (v angleščini vse to pokriva glagol *called*). Na str. 23. ima izvornik: *She was like some plump vulture*. V prevodu se je pri- merjava izgubila in ime spremenilo: »Bila je tolsta ujeda« namesto »Bila je kakor debel *jastreb*«. V istem stavku je *in the first field* čudno podano s »po prvi plati«; čeprav je tudi angleška fraza malo nenavadna, pomeni pač »predvsem«, »zlasti«.

Avtorjev pretanjeni slog je v našem prevodu kar naprej prikrajšan, osiromašen. *As he was perhaps not unaware* ni tako določno kot v prevodu: »In najbrž je to tudi vedel« (26), in župnikovih besed *That would be excellent* v nadaljevanju ni dopustno skrajševati v »Odlično«. Ali pa stavek na str. 28: *an orthodox Victorian would perhaps have mistrusted that imperceptible hint of a Becky Sharp*; preveden je takole: »Pravoveren viktorijanec bi bil morda nezaupljiv do daljnega sorodstva z Becky Sharp;« in kaj si more bralec pomagati s tem? Če prevajalec že ni pojasnil, da je Becky Sharp oseba iz Thac-

kerayevega Semnja ničevosti in pozneje tip brezobzirne, spletkarske povzpeticne, bi bil moral vsaj prevajati natančneje: »... morda nezaupljiv do tega komaj opaznega namiga na B. Sh.«

S str. 29. malo daljši odlomek: »Ko je Ch. odšel iz hiše ... in se napotil proti dobrih sto metrov oddaljenemu hotelu, kjer je resnobno ... šel po stopnicah v svojo sobo, se je oprostila tudi Ernestina in šla v svojo sobo. Še enkrat je hotela skozi čipkaste zavese ujeti podobo svojega zaročenca; »A hundred paces or so je »kakih sto korakov« in ne »dobrih sto metrov«. A poglavitno je tole: avtor seveda ni tako nespreten, da bi najprej opisal vso dolgo Charlesovo pot, potem pa spregovoril o Ernestini, kako bi ga rada videla odhajati. Prav bi bilo: »... se napotil proti hotelu, da bi resnobno šel po stopnicah ...« S tem je namreč čas toliko zadržan, da E. še utegne gledati za zaročencem.

Na str. 32 je »a cena za to« nedopustna okrajšava za »cena, ki bi jo morala plačati za to«, in tudi *vaquely divined* ni »skušala ugibati«, temveč »nejasno slutila«. – Za boljše razumevanje je večkrat nujno ohraniti predpretekli čas iz izvornika. Tako bi moralo biti »kamor je bila stisnila vejico jasmina« (32) in »Toda minilo je bilo trideset let, odkar so se priiskrili na svet Pickwickovci« 45. Nedopustno je okrajšan tudi stavek na str. 50, ki se v izvorniku glasi: *Of the woman who stared, Charles noted, there was no sign* in v prevodu: »Ženske, ki strmi, Ch. ni uzrl« namesto »Ch. je opazil, da nikler ni videti ženske, ki je strmela« (namreč druge dni). Ali na str. 51: »Da so podkovani čevlji na sklavitem obrežju pripravni kot drsalke?« – to bo vsakdo narobe razumel. V resnici je rečeno: »Da so težki okovani čevlji na obrežju, posutem s prodrom, toliko (= tako malo) pripravni kakor drsalke?«

Na str. 58 so *pretendents* »snubci«, ne »fantje«, *credit side on the account* ni »dobiček na računu«, temveč »imeti na računu«. Na str. 60 ni prav »Kar se vam najbolje zdi«, temveč »Kar se vam zdi najboljše«. *Ogress* ni »coprnica« (62), temveč »velikanka«, »ljudožerka«. *Kompromis* na str. 67 sta sklenili dve »obsedenosti« in ne dve »obsedenki«.

3. Izpuščene ali dodane besede in stavki: Takoj na začetku manjka Marxov citat, ki pač ni po naključju postavljen tja. V angleščini se glasi: *Every emancipation is a restoration of the human world and of human relationships to man himself. Marx, Zur Judenfrage (1844)*. Str. 10: v 3. odstavku izpuščeno *across sloping meadows*. Nekaj vrstic naprej izpuščeno *wild* v zvezi *wild eroding coast*. V 4. odst. izpuščeno *mere* v frazi *a mere harsh wind*. Str. 7 v 1. odst. izpuščena cela fraza *with his top hat held in his free hand*. Str. 12 v 3. odst. dodano »pravzaprav« v zvezi »da je ... pogledala skozenj«, v 4. odst. pa izpuščeno *merely* v zvezi »ni mišljen ... opis predmeta«, ki je sploh površno prevedena. V citatu iz Darwin na str. 14 je prevajalec prezrl izraz *being*, pa se mu »sleherna« nanaša na oblike življenja«, ko bi moralo biti: »čprav je sleherno *bitje* dobro opremljeno za svoje mesto v naravi.«

Na str. 20 je cel kup dodanega ali izpuščenega: »... je bil (dodano: le) zanimiv mlad moški; »Stric ga je zaradi tega (izpuščeno: dostikrat) vzel v precep; »Živel si, (dodano: živel) za svoje pse ...«; »je mračno zrl v (dodano: globino) svoje(ga) vino(a)«. »Pa je (dodano: še) nisem našel.« Na str. 21 je izpuščeno *no doubt* v zvezi *would no doubt seem today*. V 4. odst. na str. 22 je dodano »Gola« v stavku »Gola zavist jo je držala tam«.

Na začetku 5. poglavja na str. 28 manjka poleg Tennysonovega mota še drugi iz *Persuasion* Jane Austenove: *The young people were all wild to see Lyme*. Na str. 31 je v 2. odst. izpuščen cel drugi stavek: *For a few moments she became lost in a highly narcissistic self-contemplation*. Na str. 48 je izpuščen kar celotni 2. odstavek, ki je s svojimi 8 vrsticami predolg, da bi ga tu navajal. Ker ta odstavek manjka, se tretji z njenega napačno z »Njena izbira je bila lahka«, ker se je medtem oseba spremenila; moralo pa bi biti »Njegova izbira je bila lahka.« In končno je na str. 55 izpuščeno *extremely* v zvezi »Gospa T. je bila sicer ... ljubezniva ženska«.

4. Okornosti in svojevoljnosti. Kadar ima prevajalec premalo izkušenj, je marsikaj brez potrebe okorno, čeprav se ne da vedno reči, da je ravno napačno. Huda okornost se mi recimo zdi, pustiti angleško obliko imena »Sarah« namesto naše »Sara«, čeprav je potem prisiljen sklanjati »Sare«, »Sari« in pisati svojilno obliko »Sarin«, saj drugače sploh ne gre.

Na str. 11 prevajalec pravi, da je bil »njen pogled kot puška pomeřen na obzorje« – pač »namerjen«. Ker je angleški pridevnik *unjust*, piše tudi prevajalec »nepravičen« (12, 25) namesto »krivičen«. Okorno je tudi: »Tedaj ga je zbodla, češ pa učenjak, pa zaničevalec romanov« (13). Izvornik se glasi: *She teased him then: the scientist, the despiser of novels, torej sta »češ pa« in »pa« sploh odveč*. In kdo bi že pri nas pisal »tisočosemstopetdeseta leta« (14) namesto »petdeseta leta 19. stoletja?« Na str. 16 ima avtor v istem stavku dvakrat glagol *pursued*; prevod ima »je brskal« in »je pregнал«, ko se je ponujalo »se je gnal« in »je pregнал«. Grozovito se sliši »hiše, sezidane v slogu regency« (21) za *Regency house*, torej »hiše iz dobe regentstva«. Nemogoče se mi tudi zdi uporabljati v slovenščini besedo »butler« (22) – kako naj jo tudi izgovarjamo; butler, batler? Pa tudi ni potrebe. V slovarju je rečeno »kletar«, a boljše bi bilo gotovo »glavni strežaj« ali »prvi strežaj«.

Huda svojevoljnost je, da prevajalec piše besedo »bog« z malo začetnico, ko je v romanu pisana z veliko vselej, ko je mišljen krščanski, osebni Bog. Prevajalec pač nima pravice, da bi takšne pisave

krojil po svojem osebnem okusu, temveč se mora držati pisave izvirnika. Tako se je tu celo zgodilo, da je na str. 38 govor o poganskem bogu sreče, ki ga seveda tudi avtor piše z malo. Tri stavke naprej pa pravi: *But there was God to be accounted to*, torej o krščanskem Bogu, prevod pa ima tudi tu »Upoštevatvi je bilo treba (dodano: tudi) boga«, da bralec res ne more vedeti, kateri je mišljen. Izrazito okorno je »pekinzec« (34). Res tudi pri akademiskem slovarju še niso odkrili izraza »pekinčan«, rabljenega v prevodu knjige *Psi vsega sveta* (1975), a imajo vsaj »pekinški pes«. – In kako naj bo naravni prizor »kos podobnim« (69)? Izvirnik ima *more than equal*, torej »več ko enakovreden«.

Morda lahko med okornosti prištejemo še stavke, ki se jim preočito pozna angleška stava. »Ko se je po kosilu vrnil v sobo, se je Charles zastrmel ...« (14); »*kar bi ga zares osupn(j)ilo, bi bil spremenjeni odnos*« (15); »Čeprav je popustil športu toliko, da je hodil na prepelico in fazana, če je bil povabljen, je Charles vztrajno odklanjal ...« (16); »Odklonil je, da bi razdajal svojo ... angleško dušo« (17–18) namesto »Ni maral razdajati ...«. Sarina bistrina naj bi bila »v skoraj skrivnostni sposobnosti ocene vrednosti drugih ljudi« (56) – ta kopica samostalnikov bi se dala preprosto zmanjšati: »v skrivnostni zmožnosti, da je znala preceniti vrednosti drugih ljudi« – tudi izvirnik ima glagol: *ability to classify other people's worth*.

5. Jezikovne slabosti. Ta točka bo gotovo sporna, saj besede in načine izražanja merimo z zelo različnimi merili. Moje je pač strogo, a precejšen del očitkov bi najbrž priznali tudi drugi. V javni rabi zdaj prevladuje domača beseda (turistični, umetnostni) »vodnik«; v prevodu je rabljen »vodič« (6, 50); pravopisno je »škodla«, tukaj »s škodlami« (6); SP ima »zalizke«, tu so »zalizci« (7); »Zelo grdo od tebe« (9) štejem za germanizem; pravopisno je »okamnine«, »kamnine«, tu »okamenine«, »kameninami« (10), »okamenin« (49), čeprav pravilno »okamneno blato« (49); večina bi sicer pisala »Kaj zato« kakor naš prevod (18), a prav je »Kaj za to«; »Ne smemo dvomiti v njegovo milost ali v njegovo pravičnost« (25) – dvomimo o čem; za *provide a home* je rečeno »lahko nudila dom« (26) namesto »dala dom«; »oklevala« (39, 55) je enako slabo kot »prepričanja v varnost obstoja« (42) – prepričan o čem; publicistična, na široko rabljena »stvarnost« (51–52) je slovenska »resničnost«; časnikarsko »razreševanje težav« je prišlo tudi v ta prevod (56) namesto »reševanja« ali »odpravljanja«; tu so tudi nezaželene besede »inačica«, »utvarak«, »vpadljivo«, »neizbežno« (56 in naprej); neslovensko mi zveni tudi »smrt blizke prijateljice« (67) namesto »bližnje«. Dostikrat prevajalec ne opazi, da je z veznikom povezal dve imeni ženskega spola, pa piše tako kot na str. 64: »mislil sta vodila zloba in nevolja«. Na mnogih mestih manjkajo potrebne vejice, pa so drugod takšne, ki so odveč. Večkrat je rabljen »čemu« namesto »zakaj« (npr. 32).

Za nameček še nekaj zanimivih tiskovnih pomot. Brez pomot je sicer malokatera knjiga, a nekatere so tu komaj verjetne. Kar na prvi strani beremo »drobčen Pirej majcenih sten« (5), pa bi moralo biti »drobčen Pirej mikroskopskih *Aten*«. Na str. 15: »Če bi mu opisovali te sedeže ali poznejše učinke nerazsodnega uživanja« – v resnici gre za *sadeže* in za učinke »njih uživanja«. Tudi »po Auxleyu« (18) namesto »po Huxleyu« je precej težko prezreti.

Sodba o tem, kako je roman »Ženska Francoskega poročnika« preveden v slovenščino, po vsem povedanem ni težavna. Upravičeno namreč lahko domnevamo, da tudi preostalih šest sedmin romana ni prevedenih dosti drugače ko ta prva, saj se prevajalci po večini na začetku še najbolj potrudijo, proti koncu pa njihova pazljivost in vnema dostikrat uplahne. Res je podoba, ki jo daje o prevodu ta naš pregled, do neke mere neobjektivna ali vsaj nepopolna, obravnava samo slabosti prevoda. A to je pač tudi poglavitna naloga vsake kritike. Marsikaj je v tem prevodu dobro rešeno, a od prevoda pričakujemo, da bo v *celoti* dober, jezikovno izenačen in brez večjih jezikovnih ali vsebinskih napak, da ne govorim o izpuščanju besedila. V našem primeru je očitno, da se je prevajalec dela lotil s premajhnim znanjem angleščine in tudi slovenščine, zlasti pa s premajhno izkušnostjo. Šele dolgoletna praksa daje prevajalcu vedeti, kako naj nekatere tuje posebnosti podaja v slovenščini, še posebno, kadar gre za zahtevno delo. Fowlesov roman je napisan tako, da terja mojstrskega prevajalca. Ker ga ni dobil, je bila storjena velika škoda, saj slovenskim bralcem ni bil ustrezno predstavljen.

Janez Gradišnik
Ljubljana

NASLOV IN RAZČLENITEV

Na prvi pogled bi se zdelo, da *naslov in razčlenitvene (dispozicijske) točke* ne spadajo skupaj, češ naslov je ponavadi krajši, besedilo razčlenitve točke pa je daljše. Vendar je to samo navada, v resnici pa tudi naslov lahko tvori sorazmerno dolgo besedilo, na drugi strani pa dispozicijsko točko lahko oblikujemo tudi samo kot eno besedo.

Naslov je bodisi že dan (naslov berila, naslov knjige) ali pa ga določi, tako rekoč izumi učitelj, še preden je kaj napisanega. Pogosto torej prakticiramo naslov nečesa, česar še ni. To je pri spisju. V resničnem ustvarjalnem procesu, na primer pisateljskem, pesniškem, je naslov velika iznajdba, veliko doživetje in je organsko povezan z rastjo celotnega dela. Učitelj bi podoben položaj dosegel, če bi dokončni naslov spisa, ki ga daje učencem, izoblikoval hkrati, ko bi spis predhodno napisal sam. Možno je, da učenci ne dobijo točnega naslova in ga izoblikujejo sami.

Razčlenitev (razčlemba, dispozicija) je lahko spiski načrt – to je na primer takrat, kadar učitelj učencem zaradi težine spisa ne dá samo naslova, ampak tako rekoč tudi naslove kompozicijskih delov spisa. Učitelj to lahko stori samo na podlagi resnega lastnega dela. Spiski načrt lahko delajo sami učenci, a zdi se, da je to dokaj zahtevno in zavisi od vrste spisa in od značaja učenca.

Na drugi strani je razčlenitev lahko spiska zgradba – hočemo reči, da spis ali berilo že imamo. V tem primeru je treba v besedilu najprej najti mejo med kompozicijskimi deli. Kompozicijski deli so nekaj logičnega, ne pa formalnega, zato se meja na primer pri pesmi nikakor ne ujema vedno s kiticami in pri prozi ni nujno, da se ujema z odstavki. Iskanje (določanje) mej je lahko posebna pedagoška dejavnost ali pa je združena z naslavljanjem kompozicijskih delov ali – drugače rečeno – z oblikovanjem razčlenitvenih točk.

Z naslovom neko vsebino in idejo zelo strnemo, to je skrajšamo. Tako se zgodi, da obširni roman izrazimo z eno samo besedo ali z nekaj besedami. Pri razčlenitvi pa ne gre samo za sintezo ali strnitev (kratko oblikovanje razčlenitvene točke), ampak tudi za analizo celote.

Poseben problem je, če je treba ustvariti skupni naslov del, ki imajo že vsako zase svoj naslov. Treba je na primer nasloviti zbirko pesmi, zbirko novel, knjižno zbirko, časopis, šolsko glasilo itd. Medtem ko ima na primer veliki roman *Zločin in kazen* samo en, to je ta naslov, pa ime na primer ciklus pesmi Ane Galetove, ki obsega 44 pesmi, skupni naslov *Risa*, posamezne pesmi pa imajo vsaka svoj značilni naslov.

Če vzamemo v roke kako knjigo, na primer učbenik, opazimo večjo ali manjšo razčlenjenost. Knjiga ima glavni, celotni naslov, velika poglavja so posebej naslovljena, ta poglavja se delijo na podpoglavja in ta se lahko delijo še naprej. Opazujemo hierarhijo naslovov in podnaslovov in manjših naslovov. Ta hierarhija je izražena tudi z ustreznim tipom in velikostjo črk. Opazimo tudi, da velikemu naslovu neposredno sledi manjši naslov in potem še manjši, tretji naslov. Vsebinska je na ta način sistematizirana in pregledno urejena.

Če je besedilo obširno in ni razdeljeno in nima vmesnih naslovov, je včasih slab znak: lahko da je kompozicijsko ter vsebinsko-idejno nejasno in neizdelano.

Vmesna naslovljenost knjige je v bistvu isto, kar je v manjšem berilu, to je pri kakem krajšem besedilu, dispozicija ali razčlenitev. Včasih imamo samo razdeljenost brez naslovljenosti, in tudi razdeljenost je lahko hierarhično urejena.

V tiskarstvu naslove grafično oblikujejo. Glede na idejni in jezikovni pomen naslova – naslov izraža bistvo – je tako ali drugačno likovno oblikovanje oziroma poudarjanje naslova in naslovov dobrodošlo tudi v šoli.

Medtem ko v celovitem spisu predvsem sledimo ustvarjalnemu zagonu in hitimo, da se izrazimo, pa pri naslovih in razčlenitvah večkrat tudi izrazito oblikujemo jezik. Naslavljanje in razčlenjevanje je v šoli pomembno med drugim zato, ker omogoča, da se krepi zavest o potrebnosti jezikovnega oblikovanja.

Naslavljanje je pomembno pri vseh učnih predmetih. Učenci želijo, da bi bili njihovi zvezki naslovno-likovno urejeni.

Posebej bi lahko govorili o naslavljanju ustvaritev, ki niso besedne. Samo besedno-vidni in besednoslišni so filmi, televizijske in radijske oddaje, pogosto tudi gledališka dela. Naslavljam pa tudi instrumentalne skladbe, risbe, slike, kipe, umetniške fotografije.

Naslavljanje in podnaslavljanje je posebna izvedenost v časnikarskem poklicu. To spoznamo, če malo natančneje pregledamo naslove, podnaslove in tudi *mednaslove* v kaki številki Dela, Ljubljanskega dnevnika in drugod. Kako umetni naslovi! Koliko jih je na eni strani! Časnikarji se s pomočjo naslavljanja zelo potrudijo, da bi bilo besedilo dostopno, pregledno in privlačno.

Včasih je časopisni naslov duhovit in igriv (metaforičen), na primer tale iz Dela: *Nekatere črne gradnje nameravajo »pobeliti«*. Možno je, da en naslov ne pove dovolj, ker je čustven, zato mu sledi še stvarni podnaslov. Na primer v Delavski enotnosti: *Pa se bo vseeno težko posloviti! Kratek obisk v železničarskem letovišču v Rovinju*.

Po eni strani naslavljam estetske, informativne, zabavne tekste, pri katerih je možno, da je naslov nenavaden ali subjektiven, po drugi strani pa naslavljam strokovne, razumske tekste, pri katerih je stil naslova stvaren, objektivni. Primerjaj naslova dveh leposlovnih knjig: *Doživljaji Nikolettine Buršaća* (Branko Čopić) – *Zehajoči angel* (Danilo Lokar). Takoj vidimo, kateri naslov je bolj stvaren in kateri je bolj igriv. Naslov časopisa *Dolenjski list* je bolj stvaren kot naslov *Delo* ali pa npr. *Železar*.

Izraz »naslov« pomeni tudi to, kar hrvaški izraz »adresa«. V tem smislu je za naslov poleg imena važna ulica in sploh kraj. Naslov pomeni tudi nekaj podobnega kot – ime: ime ali naslov delovne organizacije, podjetja, društva itd. Pri teh naslovih-imenih lahko opazujemo stvarnost (objektivnost) in igrivost (subjektivnost). Ime *Iskra* je bolj igrivo kot ime *Cinkarna* ali pa *Sadje-zelenjava*. Lastna imena hotelov so čisto igriva, enako gostiln, imena ansamblov.

V zvezi s časnikarsko izvedenostjo naslavljanja naj poudarimo, da ne gre samo za to, da na šoli deluje novinarski krožek in da je šolski list ne samo literarno glasilo, ampak je vsaj delno urejevan tudi novinarsko – ampak gre tudi za možnost, da v redni pouk kdaj pa kdaj zavestno vnašamo časnikarsko dejavnost. Vzemimo za primer naslov *Sportni dan*. Običajno se piše o tem in onem, zlasti pa o osebnih doživetjih. Toda – če je bil športni dan dobro organiziran in so bila kaka tekmovanja – je tem lažje ta spis napisati v časopisnem smislu. Pisec bo seveda moral dobiti podatke in bo moral biti priča tistim dogodkom, ki so objektivno najvažnejši. Časopisni (javni, nezasebni) vidik spisja je dokaj uporaben v zvezi z ekskurzijami v delovne organizacije in podobno. Razgibanost bo pisec nemara izrazil tudi v naslovih in naslovu časopisnega spisa.

Naslavljanje kot pedagoška dejavnost ne zajema samo učiteljev, češ glavno je, da se učitelji poglobijo v problematiko naslavljanja in naslavljanje prakticirajo, temveč gre tudi za zanimivo, hvaležno in koristno dejavnost samih učencev. V zvezi z obravnavo berila je na primer možno storiti tole:

Učitelj prebere berilo (spis), a ne prebere in ne pove naslova. Naslov oblikujejo učenci. To je intelektualno in jezikovno zanimiva vaja. Vsak učenec lahko oblikuje ali pa naj obvezno oblikuje ne samo en naslov, ampak dva, tri. Saj ima tudi kako literarno delo že v izvorniku dva naslova; na primer *Veseli dan ali Matiček se ženi*. Odvisno od značaja besedila so naslovi, ki jih napišejo učenci, lahko raznoliki ali pa se pojavi veliko enakih naslovov. Morda se zgodi, da noben recimo od 30 učencev ne bo sestavil (ustvaril) točno takega naslova, kakršnega ima avtor.

Vzemimo na primer za tak poskus berilo za tretji razred, ki ga je pisatelj Venceslav Winkler naslovil *Trije sinovi stare Korenovke*. To berilo bomo kasneje razčlenjevali. Ali pa na primer preberimo učencem tole pesmico – prav je, da je branje (izvedba) dobro pripravljeno, režirano:

Polžek vpraša kmeta:
»Kam greš? Na roboto?«
»V polje grem, v ravnico,
da posejem si pšenico!«

Polžek pravi kmetu:
»Dobro! Malo se ogrejem,
potlej prhitim v ravnico,
žito ti oplejem!«

Kmet je žito posejal;
vzkliko je, bilo opleto . . .
Ko je v polje polž prišel,
našel njivo je požeto.

Kako neki je pesmico naslovil avtor (Karel Širok)? Ugibajmo! Avtorjev naslov je nekaj posebnega, težje uganjivega, ker vsebuje besedo (pojem), ki se v besedilu pesmi na zunaj ne pojavlja. Morda bi to razložili učencem. Naslov je v tem primeru pravilo, pregovor, misel, ki iz pesmi rezultira: *Polžek je počasen*.

Spominjam se zanimivega odlomka iz spominov nekega Slovenca, ki je bil med vojno v internaciji. Ta odlomek sem moral sam nasloviti. Vsebina govori o delu na gradbišču, o neusmiljenem priganja-

nju, o tem, kako je ta naš človek, zato da bi položaj olajšal in fašistom škodoval, nalašč pokvaril delovni stroj. Avtor ne uporablja izraza *sabotaža*, a za naslov odlomka bi bil primeren. Vendar sem rajši izbral naslov *Prisilno delo* (tudi tega izraza v besedilu odlomka ni), to pa zato, ker bi naslov *Sabotaža* izrazil že posledico in bi razkril konec. Izbral sem torej vzročen naslov, naslov, ki ne pove, kaj je bilo na koncu, ampak ohranja napetost. Iz prisilnega dela se lahko razvije *sabotaža*.

Za višjo šolsko stopnjo bi bila uporabna takale vaja: Učenci (študentje) so pisali prosti spis, kar pomeni, da so dobili temo, na primer naslov *Čevlji*; spis je moral ustrezati temu naslovu, a je bilo popolnoma prosto, svobodno, kako je usmerjen, to je kakšna je literarna ali spisna vrsta. Ko so spisi napisani, posamezne premislimo in jih označujemo, to je oblikujemo natančnejši naslov oziroma podnaslov. Poglejmo nekaj možnih rešitev: *Opis, Opis enih samih čevljev, Čiščenje in vzdrževanje, Podrobni opis, Moja garderoba, Smešni opis, Zgodba, Dve zgodbi, Zgodbe, Moj doživljaj, Neverjeten slučaj, Dogodek, Pripoved čevljev, Zgodovina, Življenjepis, Čevlji pripoveduje, Smola, Razpravljanje, Načrt za knjigo, O tem in onem, Izkušnje, Izdelovanje, Uporaba, Nekoč in danes, Igra, Dialog desnega in levega čevlja, Pogovor med novimi in starimi čevlji, Razprava, Govor, Kako se obuvamo in sezuvamo, Slavospjev, Kritika, Vrste čevljev, Razvrstitev, Sistematizacija, Pomen, Razmišljanje, Črtica, Povest, Balada, Reklama itd.*

Dobimo seveda zelo raznolike podnaslove oziroma natančnejše naslove, razen če izrecno zahtevamo, naj podnaslov izrazi samo literarno obliko ali zvrst spisa, tako da gre pravzaprav za vajo – aktivno in potrebno vajo – iz literarne teorije. Opredeliti spis glede na zvrst ali obliko je večkrat prav težko. Vaja kaže učitelju, kako je širši naslov neopredeljen in kolikšne so možnosti in kolikšne odločitve, ko učenec piše prosti spis.

Spis lahko označimo literarnovrstno že v glavnem naslovu, na primer: *Pesem o čevljih, Razprava o enakosti in neenakosti, Šolski esej o naglasu, Zgodba o večerji*. Kot vidimo, začetni vrstni oznaki sledi predlog »o«, ki uvaja temo. Navajam nekaj takih resnično obstoječih naslovov: *Pripovedka o beli kači, Roman o Prešernu, Balada o trobenti in oblaku, Zakon o združenem delu, Pravilnik o delitvi dohodka, Zapisnik o seji izvršnega odbora, Knjiga o lepem vedenju*.

Če vrstno oznako izpustimo in naslov pričnemo kar s predlogom »o«, nastane lahko vtis omejitve, obrobnosti, nepopolnosti. Npr.: *O blagoznanstvu, O hlapcu Jerneju in njegovi pravici*. Poznamo na primer Rousseaujevo delo *O viru neenakosti*, Cankarjevo zgodbo *O človeku, ki je izgubil prepričanje*.

Navada je, da v dramati posamezna dejanja in prizori niso naslovljeni. Toda na primer v Brechtovi igri *Kavkaški krog s kredo* so dejanja naslovljena. Pri povestih, romanih je pogosto, da so razčlenjeni na poglavja in dele, vendar te enote niso naslovljene. V zvezi z obravnavo domačega berila bi bilo pedagoško hvaležno in učinkovito, če bi zahtevali, naj učenci naslovijo na primer poglavja v Cankarjevem *Hlapcu Jerneju* (18 poglavij), poglavja v Bevkovi povesti *Pestina* (tudi 18 poglavij), poglavja v Jurčičevem *Tihotapcu* (9 poglavij) itd.

Milan Dolgan
Pedagoška akademija v Ljubljani

CIRIL KOSMAČ V OSNOVNI ŠOLI

– Obravnava odlomka –

Uvod

Ciril Kosmač je v osnovni šoli dobro zastopan. V 6. razredu se učenci srečajo z njegovimi čudovitimi mislimi o domovini in ljubezni do nje ob tekstu ZDI SE MI, DA MALI NARODI ... Odlomek pa je etično tako visok in čustveno tako globok, da ga dvanajstletnik ne bo čisto dojel; pač pa nam daje priložnost za pogovor in spisje, ki utrjuje zavest pripadnosti k narodu in narodni ponos. Lahko ga bomo aktualizirali s tem, kar čutijo naši izseljenci in naše narodnostne skupnosti v zamejstvu.

Največ pozornosti je Kosmaču posvečene v 7. razredu, učenci pa se srečajo z njim tudi še v 8. razredu, ob scenariju.

Menim, da je zakladnica Kosmačeve modrosti, liričnosti, jezika in izvirnih prijemov v zgradbi njegovih del tako polna, da je dojetje celotnega dela za otroke na tej stopnji zahtevna naloga. Lotili se je bomo pač z vidika, ki se nam bo zdel glede na dojemljivost učencev, glede na njihovo predznanje in druge okoliščine najprimernejši. Mislim, da je za spoznanje Kosmačevega pisanja v osnovni šoli primeren odlomek.

Naj nakažem eno možnost, kako obravnavati v 7. razredu berilo TEMNIKAR SE ODLOČI.

Za motivacijo ne bo zadrege. Letos smo berilo obravnavali v zvezi s 70-letnico rojstva, prav bi prišlo tudi ob primernih spominskih dnevih ali ob ogledu kakšnega Kosmačevega filma.

Odlomek je kratek, saj je besedilo precej skrajšano: monolog je skrčen, izpuščena je domala vsa komunikacija s soncem, kar je po mojem mnenju vendarle škoda. Podobna snov nam je bila znana že iz berila F. Bevka JUNAK; tam komaj enajstletni deček iz neke notranje trdnosti in ponosa kljubuje hudemu mrazu in ne popusti. V odlomku o Temnikarju se etične, moralne vrednote stopnjujejo, višja stopnja pa se kaže tudi v načinu oblikovanja – v slogu.

Za odkrivanje sporočila smo si zato vzeli manj časa. Dve tretjini ure smo posvetili *simboliki* v tekstu. Berilo Junak je napisano stvarno, realistično, glavna oseba požanje otroško naklonjenost in občudovanje. Ob tistem delu smo obravnavali primeru in utrdili že prej obdelano posebitev. Ta znanja smo stopnjevali z odkrivanjem simbola.

Zavedam se, da je osnovnošolec naravnani v realno življenje in da mu je simbolika težka in tuja, vendar se mi zdi, da je to tekst, ki omogoča neprisiljeno in brez teoretiziranja prestopiti prag običajne stvarnosti.

Spoznavanje literarne teorije je pravzaprav ozaveščanje nečesa, kar – predvsem dobri bralci – čutijo in razumejo, ne da bi znali povedati, kaj je tisto. Vsi, ki smo obravnavali to berilo, najbrž vemo, da ga učenci poslušajo s pravo pobožno zavzetostjo. Z odkritjem simbola bodo spoznali, s čim jih je pisatelj tako prevzel.

Potek ure

I. Da bi vsebinske plati ne ločevali od sloga s teoretiziranjem, so se učenci že v začetku ure, pred branjem, seznanili s pojmom SIMBOL.

Za izhodišče smo obnovili pojma POOSEBITEV in PRIMERA. Uporabili smo *sonce*, saj igra v odlomku pomembno vlogo.

Tako: Sonce se je skrilo, sonce je pokukalo.
in Sveti se kot sonce, Ti si sonce...

Nato smo ugotovili, da celo v vsakdanjem govoru lahko nadomeščamo besede ali več besed z znaki; recimo za rdeči križ, za olimpijske igre itd.

Potem so učenci individualno reševali naloge z učnega lističa I. Učenci so morali ugotoviti:

1. Kaj pomeni krona iz Župančičeve prepesnitve pravljice o Sneguljčici – KRALJICA JE KRONO ZGUBILA?

2. Kako bi vsakdanje povedali stavek – DOMOV SE JE VRAČAL Z LOVOROVIM VENCEM?

3. Kaj je pomenil ob lanski štafeti v Sežani prizor, ko so izpustili golobe?

Skoraj vsi učenci so ugotovili, da so KRONA, LOVOROV VENEK, GOLOBI – SIMBOLI.

Tisti, ki ponavadi prej končajo, so imeli na lističih še dodatno vprašanje:

Kaj simboliziramo s soncem,

Kaj s temo oziroma nočjo?

II. Po branju in čustvenem odmoru sem pustila učencem, da so pripovedovali, o čem govori odlomek. Ni straha, da bi zgrešili, saj jim že naslov usmeri pozornost na bistvo.

V razgovoru spodbudim učencem domišljijo, da si ustvarijo žive predstave o tem, kakšne bi bile posledice ene oz. druge odločitve. Saj vemo, da je za otroka te starosti zelo pomembno, da si živo predstavlja položaj.

Prizor pokončanja je mnogo bolj stvaren in je zato ta predstava mnogo bolj živa. Torej usmerim pozornost k drugi: Kaj bi sledilo, če bi Temnikar dopustil, da bi partizane pobili? Učence pripravim k razmišljanju o tem, da pravzaprav nihče ni vedel, da bi jih Temnikar lahko rešil, nihče ga ni poslal.

Nekateri so dobro ugotovili, da bi »imel slabo vest« in da bi s takim bremenom težko živel. V originalu je to sicer nakazano, a je iz berila izpuščeno. Spomnimo se, da mu pravi sonce: »Če ne boš sam stopil v senco, bo senca stopila čez te!« S tem bomo opozorili na nasprotni literarni lik v Baladi – na Črni-logarja, ki pa nam ga niti ni potrebno omenjati. Zaradi razumevanja pa bo to razmišljanje koristno, če bomo dali Balado za obvezno čtivo ali v branje za bralno značko.

Učenci so nato še presodili, zakaj se je Temnikar vendarle odločil za partizane. Njihovi odgovori so bili npr. taki: ker jih je bilo več – kar kaže, da jim kvantiteta predstavlja več od kvalitete, ker še niso sposobni prodreti tako globoko v človekovo duševnost. Z vodenim razgovorom sem nazadnje dobila odgovor, da so tudi partizani tvegali svoje življenje in življenja družine, da so se ljudje zavestno odločili za boj in za žrtvovanje. Pogovor zaključimo z ugotovitvijo, da je Temnikar JUNAK – HEROJ.

III. Po tem pogovoru so učenci morali rešiti še nalogo z učnega lističa II. Naloge sem diferencirala po težavnosti v dve skupini.

1. skupina je odkrivala simbol TEMNIKARJA – JUNAKA, ki je po mojem mnenju teže razumljiv in teže razpoznaven.

2. skupina pa je morala ugotoviti, da je senčna črta več kot le meja med svetlobo in senco.

NAVODILA – za lažjo nalogo

Ugotovi, kaj je izpuščeno v naslednji povedi – primerjaj z odlomkom v berilu! Vpiši na spodnji črtil

TUKAJ JE BIL SNEG SREBRN, ISKRIL SE JE V SONCU, ONSTRAN SENČNE ČRTE JE BIL PRERJEN Z MODRIKASTIM NADIHOM.

Kakšen v resnici sneg ne more biti?

Kakšne lastnosti mu je vdihnil pisatelj?

RAZMISLI: ali je senčna črta le meja med svetlobo in senco.

– Kaj za Temnikarja pomeni prestop?

KAJ JE TOREJ SENČNA ČRTA?

Navodila – za težjo nalogo

– V zadnjem odstavku podčrtaj vse tiste besede ali besedne zveze, ki ne izražajo »resničnega« stanja! Izpiši si jih na listič!

– Preberi odstavek brez podčrtanih besed.

– Preberi besede z lističa!

– Primerjaj in ugotovi, kaj je besedilo odvzeto!

– Kaj postane Temnikar, v kaj se spremeni?

Po opravljeni nalogi smo ugotovitve pregledali in povzeli:

Senčna črta simbolizira Temnikarjev notranji boj.

Predstava o kipu pa povzdigne kmeta Temnikarja v simbol junaka.

IV. Za domačo nalogo so učenci dobili naslov: **Temnikar ne prestopi senčne črte!**

Velika škoda bi bila, če bi jim dali pisati obnovo. Pomembno se mi zdi, da učencev ne silimo v pasivno obnavljanje, ampak da naloga sproži razmišljanje v zvezi z obravnavanim besedilom.

Pripomnim naj, da sta bila dva spisa prav izvirna. Obe učenki sta se poglobili v Temnikarjevo duševnost. Ena je svojega Temnikarja rešila moralnih muk s tem, da mu je poslala v hišo ranjenega partizana – enega od tistih iz Čarjeve jame, ki pove, da so se vsi rešili, saj je stražar pravočasno odkril morilce. Druga pa se je odločila za rešitev, ki je podobna usodi Kosmačevega Črnilogarja. Nekaj dni se Temnikar bori s svojo slabo vestjo. Učenka je končala spis takole: – Nekega dne pride vaščan ves zasopel v vas in pade naravnost v Temnikarjevo hišo, pred Temnikarico: »Moža imaš v grapi, v prepadu leži mrtev.«

Sklep

Simbol se mi je zdelo potrebno bolj poglobljeno obravnavati, saj novo znanje s pridom uporabimo ob obravnavi Gosenice. Simbolika je tam razpeta na več strani. Novo spoznanje o simbolu bomo tam lahko utrdili, da bodo učenci ločevali realno od onega, kar je privzdignjeno nad stvarnost. Taka spoznanja usmerjajo k bistvu besedne umetnosti, zlasti tiste iz 20. stoletja.

Mirjana Stopar
OŠ Sežana

PO DRAVSKI IN MISLINJSKI DOLINI IN NJUNEM OKOLJU

(Nadaljevanje in konec)

Soteska ob Dravi se razširi v Radeljsko polje. Na desnem bregu Drave ob cesti Radlje–Ribnica je vas *Vuhred*. Nekoč so tu izdelovali šajke, ob Dravi pa je bilo pomembno splavarsko pristajališče. Ko je okoli leta 1840 šel peš čez Pohorje ilirec, profesor v Celju, Ivan Macun, je ravno naletel na tesarje, ki so tesali kakih 40 šajk. – V vasi se je kot sin gostilničarja rodil Ivan Vrban–Zadravski (1841–1864). To je naš prvi prevajalec Shakespeara. Že kot mariborski dijak se je učil tudi angleščine in za almanah Lada (1864), ki ga je uredil, pripravil dober prevod drugega prizora II. dejanja Romea in Julije, torej že štirideset let pred Cankarjevim prevodom te tragedije. Ob njegovi smrti – podlegel je jetiki, ko je komaj začel študirati filologijo – mu je Božidar Flegerič zapisal: »Ljubil si umno Šekspirjevo vilo, večih jezikov sladkost si poznal. / Cenil najbolj si slovenščino milo, mlado življenje si Slavi podal.«

Radlje so se poprej po Marenberžanih imenovala Marenberg. Eden od njih je sredi 13. stol. ustanovil tu ženski samostan, v katerem so našle zavetje hčerke štajerskih in koroških plemiških družin. Novejše poslopje iz 17. stol. še stoji ob robu kraja sredi zelenja nad cesto. Samostan je ukinil Jožef II. – Z Radljami je povezana ena od »turških« pripovedk. Domačini so Turkom postavili zasedo in veliko jih je utonilo v Dravi. Njihov poveljnik pa se je takrat mastil s petelinom in ni hotel verjeti sporočilu o porazu, češ prej bo zapel pečeni petelin, kakor pa bo Turek premagal. A petelin je zapel. Poveljnik je poslal stražnika pogledat, ali plavajo po Dravi klobuki ali rdeče kape. Plavale so kape in bilo jih je toliko, da bi lahko prišel na drugi breg po suhem. Takrat so jo preostali Turki brž pobrisali.

Ime *Muta* je povezano z mitnico. Tu je namreč bila od 12. do 19. stol. deželna mitnica. Okoli leta 1780 je na Spodnji Muti nastala železarna, ki je predelovala železo iz bližnje okolice. (V kraju je muzejska zbirka.) Skoraj tik ob glavni cesti je na Spodnji Muti umetnostno zanimiva cerkva Šentjanž, ki sega še v romansko dobo. (Opis v knjigi M. Zadnikarja, Spomeniki cerkvene arhitekture in umetnosti I.) – Kot nasprotje prizadevanju Nemcev, da bi s pomočjo Schulvereina potujčevali otroke, je tu pred prvo vojno delovala Ciril–Metodova šola. Med leti 1908–1919 jo je vodil Anton Hren, po rodu Dolenc. Bil je mladinski pisatelj in narodnoobrambni delavec. Opozarjal je na raznarodovalno delo Nemcev na tem območju in na potrebo po reorganizaciji našega narodnoobrambnega dela. – V Muti je živo ustvarjanje upodablajočih umetnikov – amaterjev (slikar Anton Repnik, kipar Boris Jerčič).

Pod Pohorjem je *Vuzenica*, trg že od konca 13. stol. Ko so še tvorili, je bilo tu pomembno križišče ob poti, ki je vodila iz Mislinjske doline čez Pohorje v Dravsko dolino. Ob Dravi pa je bilo posebno v 16. stol. zelo živahno splavarstvo. Vuzeniški splavarji so imeli svojo bratovščino. – Starejši del naselja je pri župni cerkvi. (Opis cerkve glej v knjigi M. Zadnikarja, Spomeniki cerkvene arhitekture in umetnosti I.) – O veljavi slovenščine na tem področju govorita dve vuzeniški prisegi iz leta 1715, nastali še preden se je tu razvilo knjižno delovanje. – V trgu se je rodil Janez Šimonc (1739–1804), jožefinski pisec, ki je prerodno deloval in si prizadeval, da bi se v mariborskem okrožju uveljavil osrednji knjižni jezik. – Tu je bil 1838–1844 za župnika A. M. Slomšek. Prišel je iz Celovca. Kot šolski nadzornik za svojo dekanijo je učiteljem in duhovnikom posebej priporočal nedeljske šole, češ mladina iz teh hribovskih krajev se ne more redno šolati. Tudi sam je poučeval v nedeljski šoli in takrat napisal knjigo Blaže inu Nežica v nedeljski šoli (1842), ki so jo ljudje močno uporabljali. Na svoji »ilirski turneji« po slovenskih deželah je Slomška obiskal Stanko Vraz, da bi ga pridobil za ilirizem, a ni uspel. Iz Vuzenice je Slomšek odšel v Št. Andraž za kanonika in šolskega nadzornika. – Slomškov kaplan v Vuzenici je bil Jožef Virk (1812–1880), ki je nedvomno pod Slomškovim vplivom začel pesnikovati (Sem deklica mlada, vesela ...) – Iz Vuzenice je bil doma Josip Mravljak (1892–1953), pisec vuzeniške in dravograjske zgodovine. – Kot na sosednji Muti je tudi v Vuzenici razgibano likovno življenje. V trgu so plastike kiparja amaterja Janka Dolence. Mlade likovnike vabijo vsako leto v slikarsko kolonijo.

Zahodno od Mute in Vuzenice se Dravska dolina drugič zoži v Trbonsko sotesko. V *Trbonjah* se je rodil Jožef Hašnik (1811–1883). Kot mnogi drugi duhovniki je na Slomškovo spodbudo začel pisati slovenske pesmi in zlagati napeve (zbirka Dobrovoljke 1854). Ko je služboval na celjskem območju, je spadal med tiste, »ki so si zlasti izza drugega desetletja 19. stol. vneto prizadevali, da opremijo domačo veselo družbo s slovenskimi pesemskimi teksti ter odvzamejo nemški pesmi v njej sijaj edinega primernege besedila« (Kidrič). – V Trbonjah in na Pohorju se dogaja povest tlačenje Petra Miklavca – Podravskega (DS 1895). Pripoveduje o fantih, ki jih je graščak leta 1847 hotel spraviti k vojakom in poslal nadnje može – lovce. Pred njim so se fantje zatekli k pohorskim drvarjem.

Dravograd je nastal na mestu, kjer sta se v rimski dobi križali cesti iz Poetovia in Colatia (sedanji Stari trg pri Slovenjem Gradcu) v Virunum. Staro ime iz 12. stol. je Traberger in tudi ljudsko poimenovanje je Traberker. V 17. stol. so kraj imenovali Spodnji Dravograd. Tudi tu je bilo od 16. stol. živahno rečno brodarstvo – šajkarstvo, uničila ga je šele železnica 1863. leta. Ker je bil to obmejni koroški trg, so se zaradi pomembnosti v njem naseljevali nemški priseljenci. – Od tod je bil doma Peter Končnik (1844–1919), več let profesor in ravnatelj celjske gimnazije, pisec slovenske slovnice za ljudske šole (1883). – Prežihov Voranc sega v svojih potopisih Od Kotelj do Belih vod tudi semkaj. V spisu Ob versajskih plotovih piše: »Tiste štiri fare, ki so jih Versajci pripojili slovenski zemlji osemnajstega leta, sem pozneje dobro spoznal, saj je bil med njimi tudi Traberker s svojimi velikimi sejmi, kamor sem hodil z očetom spoznavat Juda, Nemca in Kranjca. – Pri izlivu Meže v Dravo je velika stavba, nekoč last lesnega trgovca Pernata. Z njim začenja Voranc potopis Od Meže do Poljane. Pripoveduje, da se je lastnik povzpel iz nič, pa spravljal ljudi na beraško palico.

Na desno se odcepi cesta v Libeliče. Na poti so Črneče. Tu je od 1908–1941 župnikoval Jožef Rozman–Celovški, urednik Mohorjeve družbe in celovškega časopisa *Mir* in publicist.

Libeliče imajo posebno plebiscitno zgodovino. 1920. leta so namreč spadale v cono A in bi zato morale pripasti Avstriji. Toda vaščani so hoteli priti pod Jugoslavijo in tako so ta del zamenjali z Avstrijci za manj obljudeno ozemlje onkraj Drave. – V Libeliče je rad poromal Ksaver Meško, ko je bil še kaplan v Sentanelu onkraj Strojne, po duševno tolažbo k župniku Vogrincu. »S svojo ne samo lepo in dobro, ampak vedno tudi modrosti polno besedo me je vsakikrat okrepčal in poživil, da sem se vračal potolažen in hvaležen mu,« piše v spominskem spisu Tiste stezice. – O Libeličah pripoveduje tudi Prežihov Voranc v potopisu Ob versajskih plotovih, posebej o hlapcu Stermicu, ki da je tihotapil literaturo, bombe in granate čez mejo in sta se zanj pulili obe državi, ko so ga iz hleva na avstrijski strani ukradli »januarju«.

Blizu odcepa ceste proti Ravnam preidemo že v Mislinjsko dolino.

Pri Otiškem vrhu se dviga *Kronska gora* s cerkvijo sv. Petra, baročno stavbo z dvema zvonikoma. Pohorski ljudski pesnik Jurij Vodovnik, ki je z južnega dela Pohorja prišel tudi v Mislinjsko dolino, je v navni, nekoliko trdo zveneči pesmi Od graške in šmarske doline proslavil tudi to cerkev: »Svet Peter tam blizu koroškega je, / ta cerkev najlepša črez druge je vse, / dva turna nam kažeta, de je svetnik / svet Peter apostel res en bil velik.« (Opis cerkve: M. Zadnikar, Spomeniki cerkvene arhitekture in umetnosti I.)

V ozadju Slovenjega Gradca se dviga *Uršlja gora*. Cerkev na njenem vrhu, ki ji je dala ime (starejše ime Plešivec), je iz obdobja protireformacije. Njeno gradnjo je nadzoroval Tomaž Hren in jo 1602. leta posvetil. – Po legendi je sveta Uršula pribežala z Jutrovega čez Pohorje, kjer se ni mogla ustaliti, tu pa ji je bilo posebno všeč (Sveta Uršula roma, Jože Tomažič, Pohorske legende, 1944). Druga pripovedka pripoveduje, da zaradi svetnice ni imel več obstanka povodni mož v jezeru na vrhu. Zato se je preselil na Pohorje. Ponoči si je sposodil vole pri nekem kmetu, da so mu vozili vodo. Zjutraj jih je kmet našel vse potne, toda vsak je imel za rogom možno denarja. Po drugi inačici so voli prevažali vodo po mostu iz megle (France Kotnik, Starije I, Koroške narodne pripovedke in pravljice, 1924).

Slovenj Gradec – »mestece med gorami« ga je imenoval Ksaver Meško – je sam lahko cilj umetnostnozgodovinske ekskurzije. Osrednja umetnostna spomenika sta cerkev sv. Elizabete in sosednja, nekdanj špitalska cerkev sv. Duha z upodobitvijo pasijona. Tu je delovala baročna slikarska delavnica družine Strauss pa delavnica kiparja in rezbarja Janeza Jurija Mersija, zdaj tu ustvarja Jože Tisnikar. Umetnostni utrip sta mestecu pomagala ustvariti pokojni župnik Jakob Soklič z zgodovinsko in umetnostnozgodovinsko zbirko ter akademski slikar Karel Pečko z umetnostno galerijo, kjer prirajejo tudi mednarodne razstave. – Glej knjižico M. Zadnikarja Umetniški spomeniki Slovenj Gradca. Zbirka Kulturni in naravni spomeniki Slovenije.

Po pripovedki je bilo tu, med Pohorjem in Uršljo goro, nekoč jezero. Nad Legnom pa je stal grad. Graščakova hčerka je utonila v jezeru. Graščak je dal izdolbiti sedlo, da je voda odtekla, in so našli dekletovo truplo. V hčerkin spomin je dal graščak na tistem mestu sezidati cerkev svete Elizabete, prednico sedanje župne cerkve.

Starejšo zgodovino od mesteca ima bližnji *Stari trg*. Tu je bila namreč že antična naselbina in poštna postaja Colatio. Ko se je razvilo novo naselje Slovenj Gradec (pridevek Slovenj je kraj dobil, da bi se ločil od Nemškega Gradca), je starejši kraj dobil ime Stari trg. (O cerkvi sv. Pankracija na gričku Grad nad Starim trgom glej omenjeno knjižico M. Zadnikarja ali opis v knjigi istega avtorja Spomeniki cerkvene arhitekture in umetnosti. I.)

V Starem trgu se je rodil Anton Brezovnik (1853–1933), šolnik in mladinski pisatelj. – Tu je župnikoval Davorin Trstenjak, Vrazov vzhodnoštajerski rojak in nekdanji ilirec. V Stari trg je prišel s Ponikve 1879 in ostal tu do smrti 1890. leta. Takrat si je prizadeval za ustanovitev revije *Kres* v Celovcu (1881), pisal življenjepise in večkrat nekritične etimološke spise. Pri Trstenjaku sta preživljala po-

čitnice pisateljica Pavlina Pajkova in njen mož Janko, takrat profesor v Brnu. Trstenjak je bil Pajkovi model za duhovnika, pastorkinega strica, v noveli Mačeha (Kres 1882). – V Starem trgu je potekalo otroštvo kiparja Franca Bernekerja, ki se je rodil kot nezakonski sin na Legnu pri Slovenjem Gradcu. Mati je dobila službo pri kaplanih v Starem trgu (spominska plošča na hiši št. 3). Deček je bil – kot pripoveduje v avtobiografiji – mnogo pri župniku Trstenjaku, prebral je knjige in že kazal risarsko nagnjenje. Pozneje je dobila mati službo v župnišču na Selah pod Uršljo goro. Berneker je hodil na počitnice k tamkajšnjemu župniku Koprivi tudi še pozneje. Najbrž so zato ljudje govorili, da je župnikov nezakonski sin. Tako pripoveduje Prežihov Voranc v Nebeškem sejmu (Od Kotelj do Belih vod).

Ime svojega domačega Slovenjega Gradca je že v drugi polovici 15. stol. ponesel v svet Matevž Cerdo–Cerdonis de Windischgretz, ki je deloval v Padovi kot tiskar pravnih in medicinskih knjig. – Sredi 18. stol. se je tu rodil Janez Pavel Ješenak (1755–1827), pisec poučnih spisov za kmete. – S Slovenjim Gradcem je povezana pisateljica Ljuba Prenner (1906–1977), ki je tu živela kot otrok in še kasneje kot odvetniška pripravnica. O življenju v tem malem mestu je napisala roman – kroniko Mejniki (Ženski svet 1936–37). V njem s posmehom slika razmere med leti 1867 in 1933, ozko malomeščansko miselnost, narodnostno nestrpnost v mestecu – imenuje ga Pogorica – »gnezdecu s svojim trgov in štirimi zakotnimi ulicami in ... napihnjemim dostojanstvom«. Nekoliko v ospredju je nezakonski sin kmečke dekle Anzej Sribar, ki pride v mestno šolo, postane pisar in končno ravnatelj hranilnice. Z njim je ponazorjen nastanek slovenske meščanske plasti z njenim stremuštvom, narodnostno neodločnostjo, bojzaljivostjo. (Sribarjevo stališče ob narodnostnih preprih med lastnimi otroki: »Bodite Štajerci in Avstrijci!«) Hkrati s tem pa je pisateljica prikazala, kako se je spreminjala struktura mesteca – tudi pomembnejša mesta so sčasoma dobivali Slovenci, začeli so se spopadi med Nemci, oz. nemčurji, in Slovenci: »Sicer pa – saj je tako prekleto nerodno v tem gnezdecu, kjer so se ženili kar vprek – Slovence z Nemci in Nemce s Slovenci – otroci pa naj bodo – značaji.« Iz ozkega, samozadovoljnega okvira meščanov izstopata dva. Najprej, še v 19. stol., dekan pri Sv. Lenartu – Rosnar; najbrž je imela v mislih Davorina Trstenjaka. O njem v mestecu posmehljivo sodijo, češ »norec je, kaj se neki ukvarja s tem slovenskim rodoljubjem«. Drugi, ki ga je še manj mogoče stlačiti v malomeščanski okvir, je glasbenik, skladatelj Heinz Moll. (Pisateljica je tu imela pred očmi pač domačina, nemškega skladatelja Huga Wolfa.) Moll je tujec v tem okolju in razmišlja: »Kaj naj bo iz človeka, ki je sin in dedič teh ... ozkih src in kurjih možganov.« Ob desetletnici njegove smrti ga v mestu slave in mu odkrijejo spominsko ploščo, a njegova glasba jim je tuja. (Na rojstni hiši skladatelja Wolfa na trgu je spominska plošča.) – Doživetja iz Slovenjega Gradca in okolice so vključena v avtobiografski roman avstrijske pisateljice Gusti Stridsberg Mojih pet življenj (slovenski prevod, Obzorja 1971), in sicer v poglavje Jugoslavija. Balkanski fevdalizem – balkanizirana demokracija (str. 83–160). Pisateljica (z deklinškim priimkom Eckert, po prvem možu Jirkju) je po materi podedovala gradič Hartenstein (zdaj porušeni gradič je bil blizu današnjega športnega letališča). Sem je prišla z možem 1981. leta, ravno takrat, ko so sneli z glavarstva dvoglavega avstrijskega orka, in je ostala tu do leta 1930. Naslikala je življenje tujerodnih graščakov, ki so živeli razkošno, prirejali velike pojedine, plese, hkrati pa drug drugemu podpisovali menice in bili silno daleč od svoje slovenske služinčadi in njihovega jezika. Ona je prebila ta zid, ko se je pri Francu Kavčiču iz Šmartnega, učitelju njene hčerke, učila slovenščine. »Zaljubila sem se v melodijo tega jezika,« piše. Po nekaj mesecih je se Kavčič žebral Skodelico kave. »Cankar je bil zame religiozno in socialno doživetje. Šele zdaj sem se zaznanila z malim narodom, ki mi je doslej pomenil samo neusahljiv studenec poljedelcev in slug, davkarjev in žandarjev. Nisem vedela, da obstaja tudi slovensko duhovno življenje.« Postala je prva prevajalka Cankarjevih del v nemščino. (O tem piše tudi Franc Kavčič, Cankarjeva prevajalka nemška in švedska pisateljica, Dialogi 1976). – V Slovenj Gradec je pogosto vodila pot Ksaverja Meška, ko je župnikoval na bližnjih Selah od 1921–1964, razen med drugo svetovno vojno. V župnišču je njegova soba s Sel s knjigami in rokopisi.

Vzhodno od ceste proti Velenju je *Šmartno pri Slovenjem Gradcu* V cerkvi so slike slovenjegraškega baročnega slikarja J. A. Straussa. Župnišče (sedaj krajevni urad) so Nemci spremenili v zapore. Proti koncu aprila 1941 so za nekaj tednov sem pripeljali Karla Destovnika Kajuha. Trpljenje tukaj je zajel v pesmi V zaporu (Petindvajset nas je tu zaprtih). Materi je takrat poslal Nenapisano pismo iz ječe, zavito v srajci s krvavimi sledovi mučenja. Emil Casar, poznavalec Kajuhovega dela, pravi: »To je prav gotovo prva pesem v slovenski vojni literaturi teh let, ki jo je navdihnili pesnikovo lastno trpljenje v okupatorjevih zaporih na Slovenskem.« – Nekako v istem času je bil tu zaprt tudi Ksaver Meško. Ta nadrobno popisuje življenje v zaporu v Križevem potu (poglavje Prva postaja – Šmartno pri Slovenjem Gradcu, Izbrano delo IV.). Bil je skupaj z duhovniki, nekaterimi posvetnimi izobraženci in trgovci. Kajuha ne omenja, verjetno je bil zaprt v drugem prostoru. V prvih tednih okupacije po njegovem pripovedovanju ljudje še niso mogli verjeti, da v Nemcih ni nič človečnosti, a so to ob vsakem ponizanju bolj spoznavali. – Iz Šmartnega je doma geograf Ivan Gams, avtor monografije našega področja – Pohorsko Podravje.

Po hribovju zahodno nad Mislinjsko dolino so nekoč romali Korošci k Svetemu Križu nad Belimi vodami, tudi Prežihov Voranc. Ob razgledu od tod je zapisal v potopisu Od Kotelj do Belih vod: »Kako

je ta pogled ves drug od pogledov na desno v črnjanski kot. Tam vse divje, temno, skoraj noobljudeno, a štajerska stran polna krtišč, kvotišč in zaplat, koder rijejo Štajerci za vsakdanjim kruhom. Planinskih divjin vajeno oko se kar ne more navaditi te pisane podobe.«

Pri *Mislinji* se domislimo Žige Zoisa. Bil je namreč lastnik fužin, ki so bile tu pod Pohorjem že od konca 16. stol. dalje. Cesti, po kateri so s Pohorja vozili rudo, so rekli »cojzerica« in »baronova pot«. Baronoovo ime se je ohranilo tudi v poimenovanju vrste ajde – cojzla. Ker je namreč slana večkrat pomorila ajdo, je Žiga Zois kmetom priskrbel s Češkega in Ruskega posebno vrsto, navajeno mraza. Zato je tu dobila ime po njem.

Pri *Doliču* se odcepi cesta v Vitanje. Tu je bil cestni prehod že v rimskih časih, medtem ko je skozi sotesko Hudo luknjo stekla cesta šele 1826. leta. Blizu Doliča pa je že konec Mislinjske doline, začenja se dolina Pake.

Božena Orožen
Gimnazija v Celju

Bibliografija

SLOVENISTIKA V LETU 1980

Bibliografski pregled

BIBLIOGRAFIJA

Sedej, Danijela: Građivo za leksikon sodobnih slovenskih mladinskih pisateljev. – *Otrok* in knjiga 11 (1980), 86–99.

JEZIKOSLOVJE

Babula, Elžbieta: Modalni glagoli v izvirnem besedilu Mickiewiczzevega Gospoda Tadeja in njihovi ustrezniki v slovenskem prevodu. – *JiS* 26 (1980/81), 110–114.

Bel'skaja, V. A.: Nazvanija lic v slovenskom jazyke. – *Vestnik Belaruskaga dzjaržaunaga universiteta*. (Minsk) Seryja IV. 1980, No 2, 50–53.

Bezljaj, France: Z dušo in srcem slavist. O svojem znanstvenem delu, tudi slovenskem etimološkem slovarju, pa še nekaj o sebi in Slovencih govori akademik prof. dr. France Bezljaj. – *NRazgl* 29 (1980), 587, 579.

Čar, Janko: Izbrana poglavja iz kulture izražanja. (Zapiski predavanj). Maribor, Višja pravna šola 1980. 73. str.

Černelič, Ivana: Vrste jezikovnih podatkov v Slovarju slovenskega knjižnega jezika. – *NRazgl* 29 (1980), 204.

De Bray, R. G. A.: Slovenian. – V: De Bray, R. G. A.: *Guide to the South Slavonic languages*. Columbus, Slavica Publishers 1980, 309–399.

Domej, Teodor: Nekaj o položaju slovenščine na Koroškem. – *Koroški koledar* 1980, 98–105.

Dular, Janez: Literarni začetniki in slovenščina. – *Mentor* 1 (1979/80), št. 5, 19–28.

Erdei, Mihály: Nekaj problemov dvojezičnosti. – V: [Deset] 10 let sodelovanja. Znanstveni simpozij Visoke učiteljske šole v Szombathelyu in PA v Mariboru. Szombathely 1980, 133–138.

Freidhof, Gerd: Medizinische Termini mit lokaler Komponente im Serbokroatischen, Slowenischen, Lateinischen und Deutschen. – V: *Referate des V. Konstanzer Slavistischen Arbeitstreffens*. München, Sagner 1980, 7–22.

Fried, István: Istvan Sándor o Slovencih. – *JiS* 25 (1979/80), 137–140.

Predvsem o jezikoslovju, v delu »Sokféle« (Mnogovrstno), Győr in Dunaj 1791–1808.

Gjurin, Velemir: Slovenski pravopis 1945. – *SR* 28 (1980), 425–445.

Gložančev, Alenka: Kratice v imenih delovnih organizacij. – *JiS* 26 (1980/81), 75–78.

Grad, Anton: Prispevek k etimologiji toponimov Ljubljana, Lubiana, Laibach. – *SR* 28 (1980), 49–63.

– Starejši grecizmi v slovenščini (I). – *Linguistica* 19 (1979), 99–118.

Hafner, Stanislav: O problemu funkcijskih zvrsti slovenskega ljudskega jezika. – *JiS* 26 (1980/81), 54–61.

Hajnshek-Holz, Milena: Sestavljenke v Slovarju slovenskega knjižnega jezika III. – *NRazgl* 29 (1980), 204–205.

Hamp, Eric P.: Rezijsko jst 'polenta'. – *SR* 28 (1980), 487–488.

– Slovenski koteri, katéri in *saus-, briž. slov. v uzmazi in smag-. – *SR* 28 (1980), 97–101.

Hočevár, Toussaint: Geografska razporeditev, starostna struktura in relativna osveščenost slovenske jezikovne skupine v ZDA. – *Zgodovinski časopis* 34 (1980), 215–225.

Jakopin, Franc: Kopitarjev pomen v slavistiki. – *NRazgl* 29 (1980), 581–582.

– Kopitarjevo izročilo v Miklošičevem delu. – *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture* 16 (1980), 17–24.

– Ob sedemdesetletnici profesorja Franceta Bezlaja. – *JiS* 26 (1980/81), 1–3.

– Rajko Nahtigal (1877–1958) – imenoslovec. – V: *Vtora jugoslovenska onomastička konferencija*. Skopje, MANU 1980, 119–124.

Janež, Stanko: Jezik v literarnem delu. – *Obzornik* 1980, 390–395, 470–474, 541–544, 618–621, 709–715, 782–786, 931–937.

– Zapiski o našem jeziku v javni rabi. – *Obzornik* 1980, 302–308.

Juhant, Janez: Jezik kot sredstvo oznanjevanja. – *Cerkev v sedanjem svetu* 14 (1980), 20–21.

Kalenič, Vatroslav: Pomenske razlike besed istega izvora v slovenščini in srbohrvaščini. – *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture* 16 (1980), 47–64.

Korošec, Tomo: Jezik. – V: *Muharjenje*. Lj., DZS 1980, 197–243.

– Medstava v luči besediloslovja in stilistike. – *SR* 28 (1980), 251–269.

Kozar-Mukič, Marija: Vloga slovenskih oddaj radia Győr pri negovanju materinščine. – V: [Dset] 10 let sodelovanja. Szombathely 1980, 191–193.

Kumer, Zmaga: »Slovencev naših jezik potujčvavši, si kriv, da kolne človek časnik bravši...«

po Prešernu. – *Mohorjev koledar* 1980, 142–144. O ljudskem jeziku.

[Kunst] Gnamuš, Olga: Izvor in funkcija samostalniškega izražanja. – *JiS* 25 (1979/80), 160–164.

Kurkina, Ljubov V.: Slovensko-zapadnoslavjanske leksičeske svjazi. – V: *Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas. Materialy i issledovanija* 1978. Moskva, Nauka 1980, 331–338.

Legiša, Lino: Zlikani Slovenec. – *NRazgl* 29 (1980), 78–79.

O pravopisnih vprašanjih.

Lexikalische Inventarisierung der slowenischen Volkssprache in Kärnten. (Grundsätzliches und Allgemeines.) Hrsg. v. S. Hafner u. E. Prunč. Graz, Institut für Slawistik der Universität 1980, 354 str., 14 zvd. (Slowenistische Forschungsberichte. 1.)

Lipovec, Albinca: Verbalizirana pritrtilnica (nikalnica) v govoru Babnega polja. – *JiS* 25 (1979/80), 209–213.

Matičeto, Milko: Beseda o avtorici in še kaj. – *Sodobnost* 28 (1980), 1142–1144.

O vprašanju rezijske pisave, ob pesmih Silvane Paletti, obj. v rezijsanščini in knj. jeziku na str. 1137–1141.

Mečkowska, Nina: Samostalniški spol v slovenskem in v vzdohoslovanskih jezikih. – *SR* 28 (1980), 199–218.

Merkù, Pavle: O slovenskem terskem narečju. – *SR* 28 (1980), 167–178.

– Rokopisni italijansko-slovenski slovarček iz arhiva Colloredo. – *Jadranski koledar* 1980, 205–215.

– Slovenski priimki na zahodni meji. – *Mladika* 24 (1980), pril. k št. 1–10 (32 str., nedokončano).

Messner, Janko: Zajedalec 'naj'. – *JiS* 25 (1979/80), 216.

Micklesen, Lew R.: Analogy in the accentological history of conservative Slovene. – *Slovene Studies* (New York) 2 (1980), nr. 1, 3–14.

Miklič, Tjaša: Nekateri glagoli premikanja. Vloga besednega in položajskega konteksta pri določanju njihove funkcije in pomena. – *JiS* 25 (1979/80), 107–115.

– Skladenjska merila pri določanju semantičnih vrednosti glagola in njegovih sestavljenk. – *JiS* 26 (1980/81), 18–25.

Moder, Janko: Materinščina. – *Rodna gruda* 27 (1980), št. 1–12.

- Müller, Jaka: Pomenske skupine in pomenska sestava besed (samostalnikov). – Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 16 (1980), 35–46.
- Nartnik, Vlado: Poskus postopne obravnave slovenske sprege. – JiS 26 (1980/81), 27–33.
- Novak, France: Poslovni in uradovni jezik. Ljubljana, ČGP Delo – Tozd Gospodarski vestnik, 1980. 133 str. (Gospodarska založba. 39.)
- Orešnik, Janez: Holandščina ali nizozemščina? – JiS 26 (1980/81), št. 3, ov. III.
- Rečno ime Laibach »Ljubljana«. – JiS 26 (1980/81), 98.
- Orloš, Teresa Zofia: Prispevek k problematiki slovensko-čeških jezikovnih stikov. – JiS 26 (1980/81), 34–38.
- Orožen, Martina: Besedotvorne pomenske kategorije knjižnih besedil v začetku 19. stoletja. – Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 16 (1980), 25–33.
- Odras ljudske duhovne (in materialne) kulture v jezikovnem izrazu slovenske pripovedne proze 19. stoletja. – Glasnik Slovenskega etnografskega društva 20 (1980), 85–87.
- Tipološka komparativistika i razvoj slovenistike u 19. veku. – V: Naučni sastanak slavista u Vukove dane 9, 1979. Beograd, Međunarodni slav. center 1980, 195–204.
- Paternost, Joseph: Aspects of name changes among American Slovenes. – Slovene studies (New York) 2 (1980), 78–84.
- Paulin, Andrej: O metalurškem strokovnem izrazoslovju – predlog za slovenski metalurški slovar. – Rudarsko-metalurški zbornik 27 (1980), št. 1–4, priloga (str. 141–196, črke L-N).
- Peco, Asim: Pogledi Jerneja Kopitara na srpsko-hrvatski jezik i njegove dijalekte. – Književnost i jezik (Beograd) 27 (1980), 135–151.
- Pogorelec, Breda: Slovensko jezikoslovje in slovenska etnologija: kako v prihodnje? – Glasnik Slovenskega etnografskega društva 20 (1980), 100–101.
- Pretnar, Tone in Emil Tokarz: Slovenščina za Poljake. Kurs podstawowy języka słoweńskiego. Katowice, Uniwersytet Śląski 1980. 267 str.
- Priestly, Tom. M. S.: Variation on an alternation: the fate of the kasna palatalizacija in Sele Fara, Carinthia. – Slovene studies 2 (1980), 63–77.
- Rigler, Jakob: Nekaj opažanj pri akutu na zadnjem zlogu v slovenščini. – SR 28 (1980), 219–222.
- Nekaj pripomb o glasovnih značilnostih gornjesavinjskih govorov. – SR 28 (1980), 21–34.
- O izgovoru črke l v SSKJ. – SR 28 (1980), 114–120.
- Ob članku M. Pirnat v SR 1979, št. 2
- Rode, Matej: Janko Bezjak in njegovi pogledi na frazeologijo. – JiS 25 (1979/80), 176–178.
- Sajovic, Tomaž: Pomen krajinskih opisov v Tavčarjevi zgodnji prozi (1871–1875). – JiS 26 (1980/81), 99–104.
- Schmalstieg, William R.: Današnji pogled na Kopitarjevo delo. – SR 28 (1980), 415–424.
- Silvester, Marta: Posredne ali sklicevalne razlage v Slovarju slovenskega knjižnega jezika III. – NRazgl 29 (1980), 205.
- Slovenska plemiška pisma družin Marenzi – Coraduzzi s konca 17. stoletja. Uredil in za tisk pripravil Pavle Merku. Trst, ZTT 1980. 105. str., faks.
- Smolej, Viktor: Kugy, dežej, Smolle ipd. – JiS 25 (1979/80), 150–151.
- Šivic-Dular, Alenka: Območje znanstvenega zanimanja Franceta Bezlaja. – SR 28 (1980), 371–377.
- Pomenoslovni in etimološki prikaz slovenskega ganati. – SR 28 (1980), 379–394.
- Vloga pomenoslovja pri etimoloških raziskavah. – Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 16 (1980), 65–76.
- Štih, Bojan: Zapisek o jeziku. – Prešernov kolektar 1980, 92–94.
- Šumi, Nada: Nekaj vprašanj slovenskega odrskega jezika. – Dialogi 16 (1980), 434–441.
- Tavčar, Zora: Prešernovo izročilo danes in tu. (Govor Zore Tavčar na Prešernovi proslavi 1980). – Mladika 24 (1980), 18–20.
- Predvsem o odnosu slov. izobražencev v Trstu do slovenščine.
- Toporišič, Jože: Kopitar kot slovničar. – Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 16 (1980), 7–16.
- Kopitarjeva slovnica – oblikoslovje. – SR 28 (1980), 395–413.
- Še k teoriji besednih vrst, posebno predikativa. – JiS 25 (1979/80), 201–205.

– Teorija besedotvornega algoritma. – SR 28 (1980), 141–151.

Toporišič, Jože in Jakob Rigler: Komentar k Narčrtu pravil slovenskega pravopisa. – SR 28 (1980), 325–356.

Vider, Valent: Kot, Kočna in »Kočna«. – Planinski vestnik 80 (1980), 149–151.

Zdovc, Pavel: Ob projektu Interlancer Peca in novega mejnega prehoda. Drobna pripomba k nekemu zemljepisnemu imenu. – Koroško Mladje 1980, št. 39, 62–63.

Zorko, Zinka: Govor vasi Števanovci v Porabju. – V: [Deset] 10 let sodelovanja. Szombathely 1980, 156–178.

Žoher-Durjava, Truda: Slovarček družbenoekonomskih izrazov. Lj., DDU Univerzum 1979, 107 str. (Družbeno izobraževanje. 53).

LITERARNA ZGODOVINA

Barbarič, Štefan: Manifestacija tvornega soselstva. Bogata slovensko-madžarska izmenjava. – NRazgl 29 (1980), 438–439.

Slovensko-madžarski književni stiki v novejšem obdobju.

– Milan Marjanović kot slovensko-hrvatski literarni posrednik. – SR 28 (1980), 457–474.

– Les aspects humanistes de la littérature protestante slovène. – V: Actes du VIIIe Congrès de l'Association Internationale de Littérature Comparée. Budapest [1980], 201–207.

Bernik, France: Impresionizem v slovenski liriki. – Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 16 (1980), 95–105.

– Pripovedovalec in negativni junak v slovenski prozi za vojno tematiko. – SR (1980), 9–19.

– Problemi slovenske književnosti. Lj., DZS 1980. 591 str.

Biočina, Branko: Tematska i strukturalna obilježja slovenskog romana revolucije u kontekstu jugoslavenskog romana. – Odjek (Sarajevo) 33 (1980), br. 17, 23–24.

Bohanec, Franček: Družbena zrelost slovenske partizanske poezije. – Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 16 (1980), 149–159.

– Partizanska literatura – kaj je to? – Borec 31 (1980), 431–436.

Bokal, Vera: Pravljica in njene sorodne zvrsti. – Otrok in knjiga 11 (1980), 48–61.

Prirjeno poglavje iz disertacije Slownische Kinder- und Jugendliteratur von 1945–1968.

Cesar Emil: Pesniške publikacije s tematiko narodnoosvobodilnega boja. – Borec 32 (1980), 451–454.

– Sodobno slovensko pesništvo. – Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 16 (1980), 137–147.

Fried, István: Tipologija slovenskoga i vengerskoga romantizma. Prešeren i Verešmarti. – Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapest) 26 (1980), f. 1/2, 139–154.

Gantar, Kajetan: Horacijeva »Spomladanska pesem« (C. IV 7) v treh slovenskih prevodih. – Primerjalna književnost 3 (1980), št. 1, 12–19.

Vrazov, neznanega prevajalca v Škrabčevem Cvetju, Amata Škerlja.

Golob, Berta: Znani obrazi. Lj., MK 1980. 157 str.

Biografije avtorjev del iz zbirke Zlata knjiga, Zlata knjiga poezije in Moja knjižnica.

Grafenauer, Ivan: Literarnozgodovinski spisi. Izbral in uredil Jože Pogačnik. Lj., SM 1980. 724 str.

Str. 5–45: Jože Pogačnik, Ivan Grafenauer in literarna zgodovina; str. 47–92: Bogo Grafenauer, Živiljenjepis; str. 93–111: isti, Bibliografija.

Grafenauer, Niko: Rainer Maria Rilke pri Slovencih. Odmevi v periodičnem tisku do druge svetovne vojne. – Primerjalna književnost 3 (1980), št. 1, 20–44.

Nadaljevanje iz prejšnjega letn. in konec.

Hladnik, Miran: Lepsoslovje prvih majnikov. – JiS 25 (1979/80), 134–137.

Lepsoslovje, ki ga je ob delavskem prazniku izdajala soc. stranka v obliki brošur.

Inkret, Andrej: Novi spomini na branje. Lj., MK 1980, 448. str.

Jan, Zoltan: Odmevi Alberta Camusa pri Slovencih 1960–1970. – Primerjalna književnost 3 (1980), št. 2, 1–19.

Jevnikar, Martin: Zamejska in zdomska literatura. – Mladika 24 (1980), 35, 52, 75–76, 93–94, 115–116, 133–134, 158.

Kalan, Filip: Gledališki značaj Škofjeloškega pasijona. – V: Kalan, F., Živo gledališko izročilo. Lj., CZ 1980, 127–168.

– Slovenska igra o paradižu. Podatki in domneve. – Prav tam, 113–126.

Kermauner, Taras: Obnova mita (in rituala) v današnji slovenski dramatik. – Sodobnost 28 (1980), 921–934.

– Obnova mita (i ritula) u savremenoj slovenačkoj drami. Teze. – Književne novine (Beograd) 32 (1980), br. 613, 16–18, br. 614, 14–15, br. 615, 4–5.

– Slovenačka dramska tradicija u prvih dvadeset godina XX veka. – Scena (Novi Sad) 16 (1980), br. 4, 46–56.

Kmecl, Matjaž: Enobejevska literatura in njena problematika. – Borec 32 (1980), 487–491.

– Passions lost? – Le livre slovène 18 (1980), No 3, 58–62.

Zaključni esej k izboru slovenske poezije in proze v angleščini.

Kobe, Marjana: Suveren prodor številnih avtorjev. – NRazgl 29 (1980), 42.

Pogled na slov. mladinsko književnost sedemdesetih let.

Koruza, Jože: Slovenska dramatika po letu 1965. – JiS 25 (1979/80), 101–106.

– Starejše slovensko posvetno pesništvo. – Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 16 (1980), 79–92.

Kos, Janko: Avantgarda in Slovenci. – Sodobnost 28 (1980), 742–752, 1088–1098.

– L'essai littéraire en Slovénie. – Le livre slovène 18 (1980), No 1/2, 3–9

Kremenšek, Slavko: H genizi razmerja med etnologijo in slavistiko. – JiS 25 (1979/80), 171–176.

Kumer, Zmaga: Obseg pojma ljudska pesem. – Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 16 (1980), 125–135.

– Pevsko in plesno izročilo z Gore nad Vipavsko dolino. – Goriški letnik 7 (1980), 23–46.

Mahnich, Joža: Historiat prizadevanj za slovenski literarni muzej. – Glasnik Slovenske matice 4 (1980), 27–30.

– Pričevanja iz preteklosti. – JiS 25 (1979/80), 131–134.

Obj. 6 pisem J. Cimpermana, K. Štreklja, J. Alešovca, A. Aškercica in O. Župančiča Pisateljskemu podpornemu društvu. – Še nekaj pojasnil k članku Pričevanja iz preteklosti na str. 217.

Mesiček, Ivan: Esej o naši družbeni in literarni hoji na Triglav. – Dialogi 16 (1980), 30–36, 101–108.

Mrak, Igor: Čudežni ključ (prvine fantastike v slovenski ljudski pesmi). – Občasnik spekulativne umetnosti 4 (1980), 4–9.

Ocvirk, Anton: Evropski verzni sistemi in slovenski verz. Lj., DZS 1980. 2 knj. (143, 153 str.).

– Ritem in svobodni verz. – NRazgl 29 (1980), 40–41.

Iz knj. Evropski verzni sistemi in slovenski verz.

Paternu, Boris: Folklorizacija literature in literarizacija folklore. – Glasnik Slov. etnografskega društva 20 (1980), 71, 80.

– Prelom med romantiko in realizmom v slovenski liriki 19. stoletja. – SR 28 (1980), 241–250.

– Prelom med romantiko in realizmom v slovenski liriki 19. stoletja (Teze). – Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 16 (1980), 93–94.

Podbevšek, Katja: Sodobna slovenska dramatika. Povzetek daljše raziskave. – NRazgl 29 (1980), 264–265.

Poniž, Denis: O sklerotičnosti slovenske poezije. (Reminiscence na predavanje z debato in provokativnimi medklici.). – Problemi 18 (1980), št. 194/195, 63–66.

– O sreči v sodobni slovenski poeziji. (Esej z nekaj vrinki.) – Problemi 18 (1980), št. 200, 73–76.

– Problemi kodov v numeričnih estetikah. Slovenske literarnoteoretične izkušnje. – NRazgl 29 (1980), 516–517.

Pregelj, Bogo: Slovenska književnost za otroke. – Otrok in knjiga 10 (1980), 25–41.

Rotar, Janez: Jovan Skerlić i Slovenci. – V: Jovan Skerlić u srpskoj književnosti. 1877–1977. Beograd, Institut za književnost i umetnost 1980, 397–405.

– Muzej slovstva, knjige in tiska na Slovenskem, njegova narava in obseg (zasnova). – Glasnik Slovenske matice 4 (1980), 33–39.

Rožanc, Marjan: O slovenskih mitih. Literatura. – 2000 1980, št. 14, 56–58.

Rupel, Dimitrij: Avantgardizem med obema vojnama. – Sodobnost 28 (1980), 36–61.

– Posebnosti slovenske literature. – Anthropos 1980, št. 3, 22–28.

Referat s simpozija »Ustvarjalnost in človekov svet«. – Razprava na str. 41–56.

Stanonik, Marija: Motiv bratstva in enotnosti. – Borec 32 (1980), 693–696.

V slov. narodnoosvobodilnem pesništvu.

– Poetika svobode. – Borec 32 (1980), 609–629.

O slov. narodnoosvobodilnem pesništvu.

– Ustno slovstvo. – V: Slovensko ljudsko izročilo. Pregled etnologije Slovencev. Lj., CZ 1980, 195–206.

Svoljšak, Janez: »Ta hiša je moja...« – JiS 25 (1979/80), 184-ov. III.

- O ljudski pesmi, ob zapisu V. Smoleja v JIS 1978/79, št. 1.
- Štampohar, Anton: Kosec koso brusi. – Borec 32 (1980), 21–39.
- O nastanku borbene pesmi.
- Švajncer, Janez: Humor i satira u slovenačkoj književnosti. – Ovdje (Titograd) 12 (1980), br. 134, 9.
- Vidmar, Josip: Presoje. Maribor, Obzorja 1980, 200 str.
- Zadravec, Franc: Elementi slovenske moderne književnosti. Murska Sobota, Pomurska založba, 1980. 644 str.
- Nekateri motivi slovenske ekspresionistične lirike. – Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 16 (1980), 107–123.
- Zlobec, Ciril: The current moment in the Slovene lyrical poetry. – Le livre slovène 18 (1980), No 3, 3–4.
- Uvodni esej k izboru slov. poezije in proze v angl.
- AŠKERC ANTON**
- Petrič, Lena: Alfred Jensen och Slovenien. – Acta Neophilologica 13 (1980), 61–80.
- Prevajalec Aškerc (Slovenska ballader, 1901). Obj. tudi korespondenca med A. in J. do 1901.
- BALANTIČ FRANCE**
- Kermauner, Taras: Poželjivo telo, njegov očiščujoči samozajig. O poeziji Franceta Balantiča. – Most 1980, št. 55/56, 40–83.
- Vzporedno slov. in ital. besedilo.
- BEVK FRANCE**
- Bernik, France: Bevkova družbeno angažirana proza po drugi svetovni vojni. – Primorska srečanja 4 (1980), 194–198.
- Brecelj, Marijan: Bevkovo sodelovanje pri publikacijah Mohorjeve družbe. – Znamenja 10 (1980), 524–535.
- Še nekaj neobjavljenih Drekonjevih pisem Bevku. – Primorska srečanja 4 (1980), 218–222.
- Obj. 12 pisem.
- Glušič, Helga: Socialna komponenta v mladinski pripovedi Franceta Bevka. – Otrok in knjiga 11 (1980), 23–27.
- Juvančič, Ivo: 60 let Rapalla – 50 let Bazovice (Ob Francetu Bevku – glasniku tlačenih Goričanov). – Primorska srečanja 4 (1980), 139–149.
- Poniž, Denis: »Žerjavi« Franceta Bevka in socialna razsežnost mita o Lepi Vidi. – Primorska srečanja 4 (1980), 210–213.
- Potrč, Ivan: France Bevk. – V: Srečanja s Kurirčkovimi nagrajenci. Lj., MK 1980, 13–20.
- Z bibliografijo na str. 175–191.
- Rode, Matej: France Bevk in Bolgari. – Primorska srečanja 4 (1980), 214–217.
- Šifrer, Jože: Nekateri motivi v Bevkovih mladinskih povestih. – Primorska srečanja 4 (1980), 203–209.
- Vilfan, Joža: France Bevk – družbeni delavec. – Primorska srečanja 4 (1980), 190–193.
- Zadravec, Franc: Bevkov umetnostni nazor. – Primorska srečanja 4 (1980), 199–202.
- Isto v: NRazglj 29 (1980), 681–682, Mentor 2 (1980), št. 4, 1–7.
- CANKAR IVAN**
- Bernik, France: Avtobiografski liki v Cankarjevi pripovedni fikciji. – SR 28 (1980), 271–296.
- Cankarjev roman in njegova struktura. – JIS 25 (1979/80), 192–200.
- [Hlapci]. – Gled. list SNG Drama 1980/81, predstava 2, 9–22.
- Vsebuje članke D. Rupla, T. Kermaunerja, J. Kosa, L. Berganta, P. Kozaka in B. Šuha.
- Kozak, Primož: Sablazan u dolini šentflorjanskoj. Egzistencijalna dimenzija društvene problematike u Cankarovom dramskom djelu (III). – Izraz (Sarajevo) 24 (1980), knj. 47, 310–327.
- Temeljni konflikt Cankarjevih dram. Lj., CZ 1980, 181. str.
- Za dobro naroda. Egzistencijalna dimenzija društvene i nacionalne problematike u Cankarovom dramskom djelu (II). – Izraz (Sarajevo) 24 (1980), knj. 47, 73–88.
- Potrč, Ivan: Za Jermanovo podobo, za Cankarjevo podobo. – NRazglj 29 (1980), 647–648.
- Ob uprizoritvi Hlapcev v lj. Drami.
- Zadravec, Franc: Cankarjevi folklorni junaki. – SR 28 (1980), 153–165.
- Folklorni junaki v Cankarjevi literaturi. – Glasnik Slov. etnografskega društva 20 (1980), 81–84.
- DESTOVNIK KARL-KAJUH**
- Cesar, Emil: Dve, doslej neznani izdaji Kajuhovih pesmi. – Borec 32 (1980), 375–395.
- DEV FELIKS**
- Kreft, Bratko: Anton F. Dev in njegov »Belin«. – Dokumenti Slov. gledališkega in filmskega muzeja 16 (1980), št. 34/35, 6–16.
- FEIGEL DAMIR**
- Bajt, Dragó: Damir Feigel, slovenski Jules Verne. – Primorska srečanja 4 (1980), 272–275.

FINŽGAR FRAN SALEŠKI

Gregorič Jože: F. S. Finžgar v pismih II. – Glasnik Slov. duhovniškega društva 10 (1980), 145–152. Obj. 13 Finžgarjevih pism Alojziju Kurentu.

Finžgar, Fran Saleški: Zbrano delo. Druga knjiga. Moja duša vasuje. Novele in črtice. Oranže in citrone. Dodatek. Uredil in opombe napisal Jože Šifer. Lj., DZS 1980. 585 str.

GRADNIK ALOJZ

Bajt, Drago: Gradnikovi prevodi srbskih ljudskih ugank. – Primorska srečanja 4 (1980), 271–275.

Kermauner, Taras: Grenka pot k očiščenju. – 2000 1980, št. 15/16, 110–126.

GRAFENAUER IVAN

Koruza, Jože: Ivan Grafenauer kot literarni zgodovinar. – JiS 26 (1980/81), 45–53.

GRAFENAUER NIKO

Krajnik, Robert: Pri Niku Grafenauerju. – Mentor 1 (1980), št. 6, 72–76.

GREGORČIČ SIMON

Gregorčič, Simon: Izbrane poezije. Priredil France Koblar. Celje, Mohorjeva družba 1980. 310 str.

Str. 7–24: Uvod.

HACE MATEVŽ

Lokar, Franc: Moj prijatelj Matevž Hace. – Glasnik Slov. duhovniškega društva 10 (1980), 153–156.

Matevž Hace. – Mohorjev Koledar 1980, 89.

HIENG ANDREJ

Bohanec, Franček: Spremna beseda. Možje na meji. – V: Hieng, A., Možje na meji. Lj., MK 1980, 330–344.

Kermauner, Taras: Teatralizirani pekel. (Ob Hiengovem romanu Obnebeje metuljev.). – Sodobnost 28 (1980), 606–613.

Isto v: Hieng, A., Obnebeje metuljev. Lj., MK 1980, 447–461.

Kitičič, Božica: Literarna ustvarjalnost Andreja Hienga. Prev. in za tisk priprav. Janez Rotar. Lj., SM 1980. 155 str. (Razprave in eseji. 23.)

INGOLIČ ANTON

Bohanec, Franček: Anton Ingolič. – V: Srečanja s Kurirčkovimi nagrajenci. Lj., MK 1980, 74–84.

Z bibliografijo na str. 264–267.

Ingolič, Anton: Moje pisateljevanje. Lj., MK 1980. 364 str.

Str. 267–364: Bibliografija spisov A. Ingoliča in del o njem.

– Ob svoji novi knjigi »Delovni dan sestre Marje«. – Obzornik 1980, 787.

JANČAR DRAGO

Inkret, Andrej: Zgodovinski roman o veliki drajni in o strašnem samotnem begu. – V: Jančar, D., Galjot. 2. izd. Murska Sobota, Pom. založba 1980, 355–363.

JARC MIRAN

Komelj, Milček: Odlomek iz mladostne korespondence med Miranom Jarcem in Božidarjem Jakcem. – Sodobnost 28 (1980), 1022–1039.

Vidmar, Josip: Miran Jarc. – Izraz (Sarajevo) 24 (1980), knj. 47, 18–30.

JOVANOVIČ DUŠAN

Skrtn, Nataša: Nasilje v igrah Dušana Jovanoviča. – SR 28 (1980), 179–197.

JURCA BRANKA

Bohanec, Franček: Otroški svet v pripovedih Branke Jurce. – V: Jurca, B., Prgišče zvezd. Lj., MK 1980, 223–230.

Filipič France: Branka Jurca. – V: Srečanje s Kurirčkovimi nagrajenci. Lj., MK 1980, 128–141.

Z bibliografijo na str. 293–298.

V delavnico sem tvojo zrl: Branka Jurca. – Mentor 2 (1980), št. 4, 12–15.

JURČIČ JOSIP

Jurčič, Josip: Izbrana mladinska beseda. Izbor, spremna beseda in opombe Gregor Kocijan. Lj., MK 1980. 2 knj.

Knj. 1, str. 171–178: Beseda o Josipu Jurčiču.

KETTE DRAGOTIN

Štih, Bojan: Sur Kette et Kosovel (extrait). – Le livre slovène 18 (1980), No 1/2, 51–55.

KIDRIČ FRANCE

Dolinar, Darko: Ob spominu na Franceta Kidriča. – NRzgl 29 (1980), 356.

Koruza, Jože: Pomen Franceta Kidriča v slovenski literarni vedi. – JiS 25 (1979/80), 186–191.

KMECL MATJAŽ

Šerc, Slavko: Matjaž Kmecl in slovenska literarna tradicija. – Dialogi 16 (1980), 481–484.

KOCBEK EDVARD

Brazzoduro, Gino: Prebiranje Kocbeka. – Most 1980, št. 55/56, 10–39.

Vzporedno slov. in ital. besedilo.

KOPITAR JERNEJ

Bonazza, Sergio: Bartholomäus Kopitar, Italien und der Vatikan. München, Trofenik 1980. 376 str. (Geschichte, Kultur und Geisteswelt der Slowenen. 16.)

Čorič, Božo: O životu i radu Jerneja Kopitara. – Književnost i jezik (Beograd) 27 (1980), 152–156.

- D[olenc], J[ože]: Jernej Kopitar. – Mohorjev koledar 1980, 74–75.
- Logar, Janez: Jernej Kopitar v zavesti Slovencev ob njegovi stoletnici rojstva. – JiS 26 (1980/81), 10–18.
- Pogačnik, Jože: Jernej Kopitar i problem avstroslavizma. – Letopis Matice srpske 156 (1980), knj. 426, 478–491.
- Jernej Kopitar in problemi jugovzhodne Evrope. – Sodobnost 28 (1980), 1–9.
- Jernej Kopitar in ukrajinsko vprašanje. – JiS 26 (1980/81), 61–68.
- KOPRIVEC IGNAC**
Kreft, Ivan: Ignac Koprivec. In memoriam. – NRazgl 29 (1980), 711.
- KOSMAČ CIRIL**
Cesar, Ivan: Funkcioniranje literarnih sredstev v Kosmačevi Baladi o trobenti in oblaku. – Primorska srečanja 4 (1980), 263–270.
- Proza Cirila Kosmača. – Republika (Zagreb) 36 (1980), 435–445.
- Samosvoja poetika Cirila Kosmača. – Izraz (Sarajevo) 24 (1980), knj. 47, 579–591.
- Fatur, Silvo: En dan s Cirilom Kosmačem. – Primorska srečanja 4 (1980), 316–317.
- Glušič, Helga: Ciril Kosmač. In memoriam. – NRazgl 29 (1980), 77.
- Ciril Kosmač in njegovo pripovedno delo (1910–1980). – Sodobnost 28 (1980), 217–224.
- Pot Kosmačevega umetniškega sporočila. – V: Kosmač, C., Tantadruj. Koper, Lipa; Lj., MK 1980, 77–93.
- Janež, Stanko: V spomin Cirilu Kosmaču, pisatelju, akademiku. – Obzornik 1980, 219–220.
- Javoršek, Jože: Magična snaga riječi. – Odjek (Sarajevo) 33 (1980), br. 5, 7.
- Kosmač, Ciril: I realizam i fantastika. – Književnost (Beograd) 35 (1980), 943–945.
- O svojem delu.
- Kudělka, Viktor: Tiché poselství Cirila Kosmače. – Literární měsíčník (Praha) 9 (1980), č. 5, 123.
- Pogovor s Cirilom Kosmačem. – Primorska srečanja 4 (1980), 31–33.
- Pogovor z učenci osnovne šole »Ivan Babič-Jager« iz Marezig 4. marca 1979.
- Renko, Stanislav: Ciril Kosmač: zdaj nič več ne pišem. (Jubilant o sebi in drugi o njem – nekaj izpiskov.). – Jadranski koledar 1980, 189–201.
- Rudolf, Branko: Spomini na Cirila Kosmača. – Dialogi 16 (1980), 193–195.
- Šimenc, Stanko: Prispevek Cirila Kosmača k slovenskemu filmu. – JiS 26 (1980/81), 90–97.
- Verginella, Marta: Božji otroci v Kosmačevih novelah. – Primorska srečanja 4 (1980), 34–39.
- Željeznov, Dušan: Četrti (in verjetno poslednji) intervju s Cirilom Kosmačem. – Primorska srečanja 4 (1980), 186–188.
- Ponovna objava intervjuja (Delo, 22. 7. 1972) z dodanim faksimilom Kosmačevega pisma.
- KOSOVEL SREČKO**
Glej pri Kette Dragotin!
- KOSOVEL STANO**
Mahnič, Joža: Stano Kosovel in njegova lirika. – Primorska srečanja 4 (1980), 276–280.
- KRAKAR LOJZE**
Zadravec, Franc: Lojze Krakar. – V: Krakar, L., Poldan, Lj., CZ 1980, 171–180.
- KREK GREGOR**
Dolenc, Janez: Naš rojak, slavist dr. Gregor Krek. – Loški razgledi 27 (1980), 103–111.
Str. 106–111: Kratek izbor iz del Gregorja Kreka.
- KVEDER ZOFKA**
Muser, Erna: Sprema beseda. – V: Kveder, Z., Njeno življenje. Maribor, Obzorja 1980, 217–237.
- LEGIŠA LINO**
Vodnik, France: Lino Legiša. In memoriam. – NRazgl 29 (1980), 391.
- LEVSTIK FRAN**
Grafenauer, Niko: O pedenj-človeku in laketbradi. Ob stoletnici Levstikovih »Otročjih iger v pesenah«. – Otroci in knjiga 10 (1980), 9–18.
- Kermauner, Taras: Levstikova narava. – Problemi 18 (1980), št. 194/195, 55–62.
Nadaljevanje iz letn. 1979. Konec prvega dela.
- Levstik, Fran: Zbrano delo. Enajsta knjiga. Pisma. Uredil in z opombami opremil Anton Slodnjak. Lj., DZS 1980, 577 str.
- MAGAJNA BOGOMIR**
Magajna, Bogomir: Izbrana mladinska beseda. Izbor, spremna beseda in opombe Zoltan Jan. Lj., MK 1980, 217 str.
Str. 197–207: Mladinsko delo Bogomira Magajne.
- MAJCEN STANKO**
Boršnik, Marja: Ob desetletnici Majcnove smrti (1894–1970). – Dialogi 16 (1980), 702–703.
S tremi doslej neobj. Majcnovimi črticami: Kolera v B., Strah, Varuh otrok, na str. 703–711.

MAKAROVIČ SVETLANA

Wraber, Tone: Struparka Svetlana. – Proteus 42 (1979/80), 225–226.

O virih za cikel pesmi Zeliščarka v zbirki Izštevjanja.

MATIČIČ IVAN

Ivan Matičič. – Mohorjev koledar 1980, 91.

MENCINGER JANEZ

Kermauner, Taras: Mencingerjev Abadon. – V: Mencinger, J., Abadon. Maribor, Obzorja 1980, 299–346.

MEŠKO KSAVER

Meško, Ksaver: Izbrana mladinska beseda. Izbor, spremna beseda in opombe Viktor Smolej. Lj., MK 1980. 203. str.

Str. 181–190: O Meškovi mladinski književnosti.

MILČINSKI FRAN

Milčinski, Fran: Zbrani spisi. Četrta knjiga. Uredila Breda Slodnjak. Lj., DZS 1980. 589 str.

Str. 571–573: A. Slodnjak, Spremna beseda.

MURN JOSIP

Martinović, Juraj: Murn između Jenka i ekspresionizma. – SR 28 (1980), 65–77.

Osolnik, Vladimir: Josip Murn-Aleksandrov v besedi in sliki. Lj., MK 1980. 33 str. (Obrazi.)

Pretnar, Tone: Metrične osnove Murnovega verzaja. – JiS 25 (1979/80), 165–170.

Šega, Drago: Murnovo pričevanje o pesniškem poklicu in ustvarjanju. – SR 28 (1980), 35–48.

NAVRATIL IVAN

Dular, Jože: Brata Navratila. Metlika, Belokranjsko muzejsko društvo 1980, 59. str. (Belokranjsko muzejsko društvo. 3.)

NOVAK BORIS A.

Pibernik, France in Boris A. Novak: Sodobna slovenska poezija. – Dialogi 16 (1980), 750–759.

O poeziji B. A. Novaka, dopisovanje med avtorjema.

NOVAK VILKO

Vilko Novak. – Mohorjev koledar 1980, 77.

OCVIRK ANTON

Dolinar, Darko: Antonu Ocvirku v spomin. – Primerjalna književnost 3 (1980), št. 1, 1–2.

Kos, Janko: Anton Ocvirk (1907–1980). – SR 28 (1980), 237–240.

– Antonu Ocvirku. – Sodobnost 28 (1980), 113–115.

PODBEVŠEK ANTON

Šalamun-Biedrzycka, Katarina: Poezja Antona Podbevška i Antona Vodnika w latach dwu-

dziestych XX w. Zmiana wizji świata. Wrocław [itd.], Oss. 1980, 99 str. (Prace slawistyczne. 9.)

POHLIN MARKO

Pintar, Luka: Pohlin o strupenih rastlinah. – Proteus 42 (1979/80), 327–331.

PREŠEREN FRANCE

Albreht, Fran: Nazaj k Prešernu. – Borec 32 (1980), 65–67.

Baš, Angelos: Kako se je nosil Prešeren. Ob 180-letnici pesnikovega rojstva. – NRazgl 29 (1980), 678–679.

Kidrič, France: Prešernov album. Uredil in opombe napisal France Kidrič. Z uporabo Kidričevega gradiva dokončala Alfonz Gspan in Mirko Rupel. Ponatis izd. iz l. 1948. Lj., DZS 1980. 339 str.

Kos, Janko: Klasika in romantika v Prešernovi poeziji. – SR 28 (1980), 297–310.

– Motivi Prešernovega Krsta pri Savici in evropska literatura. – SR 28 (1980), 121–139.

– Sonetni venac. – Mostovi (Pljevlja) 12 (1980), br. 54, 73–79.

Kovič, Kajetan: France Prešeren ali Kako biti pesnik. – Sodobnost 28 (1980), 1065–1075.

– Prešeren ili kako biti pesnik. – Letopis Matice srpske 156 (1980), knj. 426, 943–956.

Marušič, Branko: O Prešernovi »besedi« v Gorici konec leta 1872. – Jadranski koledar 1980, 247–253.

Paljetak, Luko: France in Julija. – Sodobnost 28 (1980), 1079–1084.

Paternu, Boris: France Prešeren notre contemporain. – Le livre slovène 18 (1980), No 1/2, 69–72.

– K vprašanju Prešeren-Fister. – V: Dr. Anton Fister v revoluciji 1848. Vloga in pogledi. Maribor, Obzorja 1980, 101–105.

Pavček Tone: Prešeren – naš sodobnik. – NRazgl 29 (1980), 65–66.

Isto v: Komunist 38 (1980), št. 6, 12–13.

Pretnar, Tone: O tendencjach tonicznich wiersza ballad i romansów Adama Mickiewicza i Francé Prešerna. – V: Prace historycznoliterackie 39 (= Zeszyty naukowe Uniw. Jagiellońskiego 550). Kraków 1980, 23–35.

Prešeren, France: Poezija. Izbor i pogovor Aleksandar Spasov. Pesnite gi prepeale Slavko Janevski [itd.]. Skopje, Makedonska knjiga; Lj., CZ 1980. 159 str.

Vzporedno slovensko in makedonsko besedilo. – Str. 147–159: Kon izborov od poezijata na France Prešeren.

Rotar, Janez: France Prešeren – simbol slovenske samobitnosti. – Prosvetni delavec 31 (1980), št. 2, 1.

– 180-letnica Prešernovega rojstva ali »quantité négligeable«. – NRazgl 29 (1980), 685.

PREŽIHOV VORANC

Cesar, Emil: Lovro Kuhar – Prežihov Voranc v narodnoosvobodilnem boju. – Borec 32 (1980), 41–46.

Druškovič, Drago: O pisateljskem fenomenu Prežihov Voranc. (Ob tridesetletnici smrti). – Sodobnost 28 (1980), 228–230.

– Prežihova rokopisna novela, črtica in literarna reportaža. – Koroški koledar 1980, 143–152.

Glušič, Helga: Romunske teme v Prežihovi prozi. – Borec 32 (1980), 555–558.

Plenum kulturnih delavcev Osvobodilne fronte. Sklic, 7., Ravne na Koroškem: Prežihove svečanosti. Uredil Franček Bohanec. Lj. 1980. 167 str.

Vsebuje mdr.: Drago Druškovič, Manj znani Lovro Kuhar-Prežihov Voranc, pisatelj in revolucionar; Anton Slodnjak, Pogled na pripovedništvo Lovra Kuharja-Prežihovega Voranca; Jože Javoršek, Vprašanje; Filip Kalan, Nenamerna projekcija; Mirko Messner, Kmečka problematika v začetni in zreli fazi Prežihovega literarnega ustvarjanja; Tone Sušnik, Koroška v Prežihovih delih; Franček Bohanec, Vorančeva jamniška soeska – tudi soeska naših dni; Kristina Brenkova, Beseda o Prežihovih Solzicah; Ivan Potrč, Beseda o Vorancu in o Solzicah.

Pogačnik, Jože: Uvod v branje in umevanje Jamnice. – Sodobnost 28 (1980), 370–389.

Štuhec, Miran: Problem Kurjaka v istoimenski noveli Prežihovega Voranca. – Dialogi 16 (1980), 170–173.

Tominšek, Teodor: V šempetrskih zaporih. – NRazgl 29 (1980), 164.

Tudi spomini na Prežihovega Voranca.

QUAGLIO RENATO

Merkù, Pavle: Slovenski pesniški glas izpod Sarta. – Sodobnost 28 (1980), 102–103.

O pesmih Renata Quaglia, obj. na str. 103–107 v rezijanzščini in knj. slovensščini.

RIBIČIČ MITJA

Paternu, Boris: Spremna beseda. – V: Ribičič, Mitja: Pesmi partizana Cirila. Lj., Obzorja (Marihori), 1980, 49–90.

SELIŠKAR TONE

Bohanec, Franček: Tone Seliškar. V: Srečanja s Kurirčkovimi nagrajenci. Lj., MK 1980, 27–30.

Z bibliografijo na str. 200–213.

SLODNJAK ANTON

Anton Slodnjak. – Mohorjev koledar 1980, 78–79.

SMOLEJ VIKTOR

Lipovec, Albina: Sedemdesetletnica Viktorja Smoleja. – JIS 26 (1980/81), 73–75.

STRITAR JOSIP

Kolšek, Peter: Stritarjev Zorin – primer evropske romaneskne forme? – Primerjalna književnost 3 (1980), št. 2, 20–33.

SUHODOLČAN LEOPOLD

Kavčič, Vladimir: Leopold Suhodolčan. In memoriam. – NRazgl 29 (1980), 101–102.

Suhodolčan, Marija: Bibliografija Leopolda Suhodolčana. Ravne na Kor., Študijska knjižnica 1980. 81 str.

Strojepis. avtograf.

Vurnik, France: Leopoldu Suhodolčanu (1928–1980). (Beseda na žalni seji Društva slovenskih pisateljev 11. 2. 1980). – Sodobnost 28 (1980), 225–227.

SUŠNIK FRANC

Barbarič, Štefan: Spomin na ravnatelja Franca Sušnika. – JIS 25 (1979/80), 214–215.

Dr. Franc Sušnik. – Mohorjev koledar 1980, 80–81.

Suhodolčan, Marija: Bibliografija dr. Franca Sušnika. Ravne na Kor., Študijska knjižnica 1980. 36 str.

Strojepis. avtograf.

Šrmpf, Franc: In memoriam – dr. Franc Sušnik. – Dialogi 16 (1980), 196.

TAUFER VENO

Kermauner, Taras: Žebljasta pesem. – Problemi 18 (1980), št. 200, 43–53.

TERBOVEC ANTON J.

Bajec, Jože: Od vrtnarja do urednika. Časnikar, pisatelj in urednik Anton J. Terbovec. – Slovenski koledar 1980, 189–190.

TRDINA JANEZ

Janez Trdina – etnolog. Zbornik posvetovanja ob 150-letnici rojstva Janeza Trdine, Novo mesto 29. 5. 1980. Lj., Slovensko etnološko društvo 1980. 119 str. (Knjižnica SED. 3.)

Vsebuje mdr.: Marko Terseglav, Ustno slovstvo v Trdinovem delu kot etnološki problem; Jože Koruza, Od Trdine do Prežihova po sledih slovenskega »igra 19. stoletja«; Martina Orožen, »Kresna noč« Janeza Trdine.

TRINKO-ZAMEJSKI IVAN

Jevnikar, Martin: Dopisovanje med Ivanom

Trinkom in Arturom Cronio. – JiS 26 (1980/81), 105–110.

Obj. 3 Trinkova pisma.

Skočir, Stanko: Ivan Trinko-Zamejski. – Obzor-
nik 1980, 545–547.

Svetek, Lev: Še o Ivanu Trinku-Zamejskem. –
Planinski vestnik 80 (1980), 587–590.

Tuta, Slavko: Ivan Trinko-Zamejski, sin naših
gora. – Planinski vestnik 80 (1980), 38–39.

TRUBAR PRIMOŽ

Humar, Joško: Primož Trubar rodoljub ilirski.
Koper, Lipa; Trst, ZTT 1980. 572 str.

– Primož Trubar o kmečkih uporih. – Obzor-
nik 1980, 308–312.

– Utrjevanje slovenske in hrvaške cerkve v dobi
protestantizma. – Primorska srečanja 4 (1980),
154–157.

VALJAVEC MATIJA

Valjavec, Matija: Izbrana mladinska beseda. Iz-
bor, spremna beseda in opombe Viktor Smolej.
Lj., MK 1980. 125 str.

Str. 109–119: Beseda o Matiji Valjavcu

VANDOT JOSIP

Hafner, Gema: Mladinski rapsod našega planin-
skega sveta. – Dialogi 16 (1980), 306–309.

Hladnik, Miran: Shema in značilnosti Vandoto-
ve planinske pripovedke. – SR 28 (1980),
311–324.

VIDMAR JOSIP

Kreft, Ivan: Štirje bratje Vidmarji. – Dialogi 16
(1980), 295–301.

Ocvirk, Anton: Josip Vidmar et sa conception de
la critique. – Le livre slovène 18 (1980), No 1/2,
27–33.

VODNIK ANTON

Glej pri Podbevšek Anton!

VODUŠEK BOŽO

Vodušek, Božo: Pesmi. Uredil, spremno besedo
in opombe napisal Janko Kos. Lj., MK 1980. 169
str. (Kondor 185.)

Str. 135–153: Božo Vodušek. Iz gradiva za pesnikov življenjepis
in bibliografijo.

WINKLER VENCESLAV

Potrč, Ivan: Venceslav Winkler. – V: Srečanja s
Kurirčkovimi nagrajenci. Lj., MK 1980, 102–110.

Z bibliografijo na str. 275–277.

Winkler, Venceslav: Izbrana mladinska beseda.
Izbor, spremna beseda in opombe Marjan Dol-
gan. Lj., MK 1980. 186 str.

Str. 169–179: O izbranem otroškem pripovedništvu Venceslava
Winklerja.

ZAJC DANE

Cesar, Ivan: Dane Zajc pesnik po moranju. Od-
lomak. – Pesniške novine (Beograd) 4 (1980) št.
4/5, 10–11.

ZIDAR PAVLE

Zidar, Pavle: Ran imam polno, zato mi dobro dé.
Zidarjevo berilo. Izbral, uredil in spremno besedo
napisal Matjaž Kmecl. Lj., DZS 1980. 620 str.
Str. 597–620: O Zidarju pripovedovalcu in oznanjevalcu.

ZIHERL BORIS

Zadravec, Franc: Ziherlovi pogledi na literarno
umetnost. – Anthropos 1980, št. 3, 89–94.

Referat s simpozija Ustvarjalnost in človekov svet. – Razprava
na str. 105–115.

ZLOBEC CIRIL

Kmecl, Matjaž: Takšna je ta izpoved, tako jo vi-
dim. – V: Zlobec, C.: Glas. Lj., MK 1980, 148–154.

ZOREC IVAN

D[olenc] J[ože]: Ivan Zorec - Kotarjev Nane. –
Mohorjev koledar 1980, 81.

ZUPAN VITOMIL

Kermauner, Taras: Vztrajati, vsemu navkljub.
(Ob Zupanovem Menuetu). – V: Zupan, Vitomil:
Menuet za kitaro. 2. izd. Murska Sobota, Pom.
založba 1980, 477–478.

ZUPANČIČ BENO

Barbarič, Štefan: Pisateljstvo Bena Zupančiča. –
Glasnik Slov. matice 4 (1980), 49–52.

Glušič, Helga: Beno Zupančič. In memoriam. –
NRazgl 29 (1980), 487.

Janež, Stanko: Benu Zupančiču v spomin. 22. III.
1925 – 28. VIII. 1980. – Obzorik 1980, 866–870.

Potrč, Ivan: Beno Zupančič 1925–1980. Torzo. –
Sodobnost 28 (1980), 849–851.

Rupel, Dimitrij: Beležka o pisateljevi smrti. – So-
dobnost 28 (1980), 851–853.

Zlobec, Ciril: Beno Zupančič – v iskanju sinteze.
– Sodobnost 28 (1980), 853–855.

ŽUPANČIČ OTON

Kovič, Kajetan: La poesie de Župančič pour
(mon) usage d'aujourd'hui. – Le livre slovène 18
(1980), No 1/2, 77–81.

Mahníč, Joža: Izseljevanje iz Bele krajine in nje-
ga odmevi pri Otonu Župančiču. – Slovenski ko-
ledar 1980, 177–180.

Mušič, Janez: Oton Župančič v besedi in sliki.
Besedilo napisal in slike izbral. – Lj., MK 1980.
44 str.

Oton Župančič v prevodih. Izdalo Društvo slovenskih književnih prevajalcev. Uredn. odbor Kajetan Gantar, Frane Jerman, Janko Moder. Koper, Lipa 1980. 231 str. (Zbornik Društva slovenskih književnih prevajalcev. 4.)

Vsebina: Oton Župančič v prevodih. I. Delovno srečanje književnih prevajalcev v Novem mestu 6. do 8. oktobra 1978: Janko Moder, Za uvod; Joža Mahnič, Župančič kot organizator in teoretik prevajanja; Frane Jerman, Nekaj besed o Župančičevem idejnem svetu; Franc Šrmpf, O vplivu indijskih Upanišad na Župančičevo pesem »Naše luči«; Tone Potokar, Isidora Sekulić o Otonu Župančiču; Marija Mitrović, Pet prevoda Župančičeve Dume (na srpskohrvatski jezik); Šimun Jurišič, Ivo Andrić kao prevodilac Župančiča; Tihomir Marsenić, Još o prevodenju Župančičeve pesme Brezplodne ure; Taško Širlou: Župančič v prepjev na makedonski i na bugarski jazyk; Matej Rode, Dimiter Pantelev – prevajalec Otona Župančiča; Oton Berkopec, Oton Župančič v čeških prevodih; Viktor Smolej, Župančičeva Duma v slovaščini; Marijan Breclj, Oton Župančič v italijanskih prevodih; Viktor Jesenik, Župančič v francoščini; Velemir Gjurin: Oblikovna vzporeditev Župančičeve »Vseh živih dan« in njene angleškega prevoda; Mile Klopčič, O treh Župančičevih verzih prevodih; Janez Menart, Nekaj misli o Župančičevih prevodih Shakespeareovih dram; Dušan Željeznov, Puškin v Župančičevih prevodih; Andrej Capuder, Župančič in Dante; Janko Moder, Župančičev Slehernik; Božidar B. Bagola, Ob prvem prevodu izbranih tekstov starejše slovenske književnosti v srbohrvaščino; Saša Markus, Kako se stanuva poliglot, Bogdan Novković, Preporuka Unesca u Nairobiju. – II. Bibliografija prevodov: A. Janko Moder, Bibliografija prevodov Otona Župančiča, B. France Dobrovoljc (s sodel. Otona Berkopca), Bibliografija prevodov iz literarnega dela Otona Župančiča.

ANTOLOGIJE

Na zeleni strehi vetra. Sodobna slovenska lirika. Auf dem grünen Dach des Windes. Slowenische Lyrik der Gegenwart. Izbor in spremna beseda Boris Paternu. Klagenfurt, Heyn 1980. 254 str. Str. 178–211: B. Paternu, Sodobna slovenska lirika, str. 214–248: D. Sedej, Biografije. Bibliografija. – Vzporedno slovensko in nemško besedilo.

Naj mi sije sončece, naj mi poje srčece. Slovenske otroške pesmi. Izbral in uredil Janez Menart. Lj., Prešernova družba 1980. 188 str.

Panorama of contemporary Slovene literature. Poems selected by Ciril Zlobec. Prose selected by Helga Glušič. Lj., Slovene PEN Centre and Slovene Writers' Association 1980. 61 str.

Str. 1–4: Ciril Zlobec, The current moment in the Slovene lyrical poetry. – Antologija nekoliko razširjena obj, tudi v Le livre slovene 18 (1980), No 3.

Sončnica na rami. Pesmi za otroke od Frana Levstika do danes. Izbral, uredil in spremno besedo napisal Niko Grafenauer. Biografske in bibliografske podatke o pesnikih in njihovem delu sta zbrala Boža Pleničar in Niko Grafenauer. Lj., MK 1980. 467 str.

Slovenske narodne pesmi. Iz tiskanih in pisanih virov zbral in vredil Karol Štrekelj. Izdala in založila Slovenska matica 1895–1923. V Lj., CZ 1980. 4 knj.

Reprint.

Starejše slovensko slovstvo. Od Brižinskih spomenikov do Linhartovega Matička. Izbral, uredil, spremno besedo in opombe napisal Jože Pogacnik. Maribor, Obzorja 1980. 520 str.

Str. 9–90: Od Brižinskih spomenikov do Linhartovega Matička.

METODIKA

Cedilnik, Danica: Tridelna zgrajenost ali fragmentarnost otroškega sestavka. – JiS 26 (1980/81), 115–116.

Dular, Janez in Rafka Kirn: Slovenski jezik in stilistika. 4. snopič. 8. Oris oblikoslovne ravnine jezikovnega sestavka. Lj., DDU Univerzum 1980. 76 str.

Fatur, Silvo: O možnosti drugačnih načrtov pouka književnosti v usmerjenem izobraževanju. – JiS 26 (1980/81), 68–73.

– Odkrivanje (ne)znanega po raziskovalni poti kot vodilna metoda pri pouku književnosti v UI. (Ob primeru Josipa Murina-Aleksandrova). – JiS 25 (1979/80), 217–221.

Gaborovič, Nada: Slovenski jezik – učni jezik in učno načelo. – Vzgoja in izobraževanje 11 (1980), št. 2, 39–41.

Glavan, Mihael: Novi učni načrti slovenskega jezika in književnosti. – Vzgoja in izobraževanje 11 (1980), št. 6, 25–28.

– Strokovno izpopolnjevanje učiteljev slovenskega jezika in književnosti za pouk v skupni vzgojnoizobrazbeni osnovi. – Vzgoja in izobraževanje 11 (1980), št. 2, 41–44.

Gregorač, Vera: Slovenski jezik. Berilo z analizo, literarno zgodovino in teorijo. 4. snopič. 5. Od družbenokritičnega realizma do sodobnosti. Lj., DDU Univerzum 1980. 165 str.

Jurca, Branka in Peter Božič: Pisateljica Branka Jurca o bralnih značkah. – Mentor 2 (1980), št. 3, 12–15.

Juvan, Magda: Ekскурzija – možnost popestritve pouka slovensščine. – JiS 25 (1979/80), 222–223.

Kotnik, Stanko: Bralna značka kot edinstvena možnost in pomemben pogoj za organiziran dvig bralne kulture v usmerjenem izobraževanju. – Otroci in knjiga 10 (1980), 62–70.

Kržišnik, Erika in Tomaž Sajovic: Slovenski jezik in književnost v gibanju znanost mladini. – JiS 26 (1980/81), 44–ov. III.

[Kunst] Gnamuš, Olga: Kako poučevati skladnjo v osnovni šoli. – JiS 25 (1979/80), 205–209.

Kunst Gnamuš, Olga: Premagovanje jezikovnih težav v osnovni šoli. – Sodobna pedagogika 31 (1980), 287–297.

Kunst Gnamuš, Olga in Vika Slabe: Premagovanje jezikovnih težav v osnovni šoli. Navodila za učitelje. Lj., Pedagoški inštitut pri Univ. E. K. 1980. 24 str.

– Premagovanje pravopisnih težav. Delovni zvezek za učence. Lj., Pedagoški inštitut pri Univ. E. K. 1980. 47 str.

Lük, Albina: Govorno obnašanje učencev dvojezičnih šol. – Koroški koledar 1980, 135–142.

Madžarsko-slovenska dvojezičnost.

Majdič, Viktor: »Popravljeni« Cankar. – JiS 25 (1979/80), 115–122.

O redakcijah Cankarjevih besedil v berilih za osnovne šole.

Medved-Udovič, Vida: Metodološki pristop k sodobni dramatikii za humanistično usmerjeno izobraževanje (praktična znanja – slovenski jezik). – JiS 25 (1979/80), 141–143.

Mohor, Miha: Mladinska književnost in delo v literarnem krožku. – Mentor 2 (1980), št. 2, 1–8.

Rotar, Janez: Vključenost otroške in mladinske književnosti v izobraževanju in literarno estetska vzgoja. – Mentor 1 (1979/80), št. 4, 11–19.

Slovensko berilo za višje srednje šole. 2. Od prvih zapiskov do romantike. Sestavila Robert Petaros, Maks Šah. Trst 1980. 343 str.

Szukics, Marianna: O poučevanju slovenskega jezika na Visoki učiteljski šoli v Szombathelyju. – V: [Deset] 10 let sodelovanja. Szombathely 1980, 184–186.

Šafar, Ilona: [O pouku slovenščine v Porabju]. – V: [Deset] 10 let sodelovanja. Szombathely 1980, 187–190.

Težak, Stjepko: Pouk materinega jezika v srednjem izobraževanju. – Vzgoja in izobraževanje 11 (1980), št. 1, 11–15.

Toporišič, Jože: Dve lekciji za usmerjeno izobraževanje. – JiS 25 (1979/80), 123–130.

Vsebina: Jezikovne ravnine, Družbenost jezika.

Žagar, Franc: Kratka vsebina. – JiS 26 (1980/81), 79–82.

– Naš jezik. Jezikovna vadnica za 6. razred osnovne šole. Lj., MK 1980. 159 str.

– Obravnava glagolske prehodnosti v osnovni šoli. – JiS 25 (1979/80), 179–181.

DODATEK ZA LETO 1979

JEZIKOSLOVJE

Adamič, France: 30 let organiziranega dela za kmetijsko in živilsko terminologijo. – Sodobno kmetijstvo 12 (1979), št. 1, ovoj.

De Marchi, Bruna: The linguistic situation in Friuli – Venezia Giulia. First results of a survey project. – Grazer linguistische Studien 9 (= Referate vom 1. soziolinguistischen Grazer Symposium). Graz 1979, 79–93.

Dolinar, Filip: Več pozornosti našemu jeziku in pravnemu izražanju. – Združeno delo 1979, št. 1, 57–62.

Gantar, Kajetan: Nekaj misli o pisavi antičnih imen in strokovnih izrazov. – Arheološki vestnik 30 (1979), 548–558.

Gjurin, Velemir: »Pomaranča, za katero sem bil prepričan, da jo je res on napisal in na kateri bi moralo biti njegovo ime«. – NRazgl 28 (1979), 553–554.

O jeziku v Miklavčevem prevodu knjige A. Burgessa A Clockwork Orange.

Golias, Janko: Pravilnega zdravljenja ne smemo zamuditi. – Obveščanje in odločanje 2 (1979), št. 3, 70–73.

O slovenščini v javnosti.

Golorej, Ivan: O pisavi in prevajanju tujk v geodetski dejavnosti. – Geodetski vestnik 23 (1979), 41–44.

Hornung, Maria: Die ehemalige deutsche Sprachinsel Zarz (Sorica) in Jugoslawien und ihre heutige sprachliche Situation. – Grazer linguistische Studien 9 (1979), 58–64.

Jurančič, Janko: Naloge in dosežki panonske leksikografije. – V: Obdobje razsvetljenstva v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi. Lj., Fil. fak. 1979, 267–289.

Predvsem o delu Antona Murka.

Kuščer, Ivan: Prispevek k strokovni slovenščini. – Obzornik za matematiko in fiziko 26 (1979), št. 1, 26.

Matičetov, Milko: Bovec – Bovčan – bovški. – Goriški letnik 6 (1979), 29–36.

Mlakar F.: Kotiček elektrotehniškega izrazja II. – Elektrotehniški vestnik 46 (1979), 130–133.

Nartnik, Vladimir: Klasifikacija slovenskih glagolov in namenilnik. – Slavia (Praga) 48 (1979), 135–140.

Novak, Vilko: Jezik prve prekmurske knjige. – *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* (Budapest) 25 (1979), 279–285.

Paulin, Andrej: O metalurškem strokovnem izrazoslovlju – predlog za slovenski metalurški slovar. – *Rudarsko-metalurški zbornik* 26 (1979), št. 1–4, priloga (str. 89–138).

Pogorelec, Breda: Naša tehniška beseda. – *Nova proizvodnja* 30 (1979), št. 1/6, 9.

Ramovš, Anton: Orglice ali Orličje. – *Proteus* 41 (1978/79), 316–317.

– Prispevek k poenotenju pisave triasnih geoloških stopenj. – *Rudarsko-metalurški zbornik* 26 (1979), 289–292.

– Trias ali triada v slovenski geologiji. – *Prav tam*, 293–295.

Slovar slovenskega knjižnega jezika. Tretja knjiga. Ne-Pren. Lj., DZS 1979, 1076 str.

Stankiewicz, Edward: The accentual pattern of the Slovenian declension. – V: Stankiewicz, E.: *Studies in Slavic morphophonemics and accentology*. Ann Arbor, Michigan Slavic Publication 1979.

– The common Slavic prosodic pattern and its evolution in Slovenian. – *Prav tam*.

– The vocalic system of modern standard Slovenian. – *Prav tam*.

Struna, Albert: Splošni tehniški slovar. – *Nova proizvodnja* 30 (1979), št. 1/6, 23–24.

Zgodovina nastanka, ob izidu 2. izd. 1. dela.

LITERARNA ZGODOVINA

Barbarič, Štefan: Die Beziehungen der slowenischen Protestanten zu Ungarn. – *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* 25 (1979), 37–43.

Kmecl, Matjaž: Die slowenische Literatur im österreichischen Teil Kärntens. – *Die Republik* (Wien) 15 (1979), H. 4, 18–29.

Legiša, Lino: Odgovor slovenskih pisateljev na fašistično zatiranje. – *Pazinski memorijal* 9 (1979), 241–246.

Poniž, Denis: Izmedju eksperimenta i neotradicionalizma. – *Off* (Zagreb) 1979, br. 2/3, 111–114.

O mladi slovenski liriki.

Stanonik, Marija: Ubeseditiv motivov o tovarišu TITU v neznanem slovenskem NOB pesništvu 1941–1945. – *Narodno stvaralaštvo. Foklor* (Beograd) 18 (1979), sv. 69/70, 3–15.

AŠKERC ANTON

Rode, Matej: K^m genezisa na "Rapsodii na b^lgarskija guslar" ot Anton Aškerc. – *Ezik i literatura* (Sofija) 34 (1979), nr 4, 21–29.

CANKAR IVAN

Bergner, Hilde: Zu Ivan Cankars Na klancu und Hlapec Jernej in njegova pravica. Merkmale modernen und ahistorischen Erzaehelns. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der Philosophischen Fakultät der Universitaet Wien vorgelegt von Hilde Bergner, Augsburg 1975. Hohenstadt, t. Richlitzki 1979. 199 str.

Bernik, France: Cankarevi susreti s modernom evropskom literaturom. – *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik* (Novi Sad) 27 (1979), 239–255.

Kermauner, Taras: Dolina i nebo. Eseji o Cankarju. Prevod sa slovenačkog Branka Dimitrijević, Marija Mitrović, Pavle Rak. Beograd, Vuk Karadžić 1979. 237 str. (Argus. 14.)

GREGORČIČ SIMON

Kacin, Anton: Simon Gregorčič. 1844–1906. Trst, Slov. prosvetna matica 1979, 20 str.

PREŠEREN FRANCE

Hočevar, Toussaint: Prešernov družbeni pomen. – V: Hočevar, T.: *Slovenski družbeni razvoj*. New Orleans, Prometej 1979, 23–31.

ŠTRELKJ KAREL

Bratuž, Lojzka: Dr. Karel Štrekelj. – V: Dr. Karel Štrekelj, *Ob poimenovanju slovenske osnovne šole v Sosljanu*. Sosljan 1979, 9–29.

TRUBAR PRIMOŽ

Bonazza, Sergio: Ein urkundlicher Beitrag zur Trubar-Biographie. – *Wiener slavistisches Jahrbuch* 25 (1979), 7–11.

ŽUPANČIČ OTON

Bobrownicka, Maria: Z zagadnień warsztatu dramaturgicznego Otona Župančiča. – *Pamiętnik słowiański* (Wrocław) 29 (1979), 137–147.

Olof, K. D.: Zur Frage des poetischen Wertes übersetzter Lyrik. Župančičs Goethe-Übersetzungen. – *Wiener slawistischer Almanach* 4 (1979), 195–203.

Kunst Gnamuš, Olga: Jezik kot pomemben dejavnik smiselnega jezikovnega učenja. – *Sodobna pedagogika* 30 (1979), 46–56.

– Oblikovanje in eksperimentalno preverjanje jezikovnega programa. Sodelavci Slabe Vika,

Šegula Iztok, Dular Janez. Lj., Pedagoški inštitut pri Univ. E. K. 1979. 3 zv.

Sestavil Marko Kranjec
s sodelovanjem Alenke Logar-Pleško

Ocene in poročila

Kajetan Gantar, Grške lirične oblike in metrični obrazi

(*Literarni leksikon. Študije, sedmi zvezek. Izdaja SAZU. Ljubljana 1979, 104 str.*)

Študija je izšla kot sedmi zvezek Literarnega leksikona pri Državni založbi Slovenije z letnico 1979. Ker je izhodišče in težišče leksikona tesno povezano s slovensko besedno umetnostjo, je tudi avtor te študije tako zasukal svoj prikaz, da zajema in obravnava predvsem tiste grške lirične oblike, »ki so zapustile močnejše sledove v slovenski izvorni pesniški ustvarjalnosti.« Ne gre torej za sistematičen in zgodovinski pregled, ampak za nizanje in razlaganje oblik in vrst grškega liričnega pesništva, od katerih so se nekatere pojavile tudi v našem slovstvu. Tem, tudi v svetovni literaturi bolj razširjenim oblikam, kot so anakreontika, ditiramb, epitalamij, nomos, Pindarova oda in sapfiška kitica, je odmeril avtor prvo polovico snopiča. Ta del knjižice nas najbolj zanima, ker je avtor pozorno pretresel ne samo, kakšen delež so imeli pri slovenskem pesniškem snovanju morebitni grški vplivi, ampak celo, v kakšnem pomenu se je v slovenski literarni terminologiji udomačila določena iz grščine prevzeta oznaka. Pri tem naj spomnim na Gantarjevo hvalevredno navado, da v svojih študijah in spremnih besedah k prevodom iz starih slovstev vedno navezuje na slovenske literarne pojave in omenja tudi drobne vzporednosti med našimi in antičnimi besednimi umetniki. Seveda mu je to mogoče le tam, kjer take vzporednosti so.

Pri gradivu, ki je zaobjeto v tem snopiču, mu to ni bilo vedno mogoče. A kjer je zaslutil pri slovenskih piscih le rahlo sled zanimanja za kako staro obliko, je zabeležil kar največ citatov, pa čeprav je šlo le za tolmačenje določene oznake (glej o ditirambu str. 24–26). Sorazmerno široko

področje se mu je odprlo v poglavju o anakreontiki. V tem poglavju so, poleg Anakreonta in neznanih verzifikatorjev, ki so v obdobju od helezizma do bizantinske dobe sestavili zbirko anakreontskih pesmi, omenjeni francoski, italijanski, španski, ruski, švedski in nemški posnemovalci te pesniške manire, ob njih pa še Pohlín, Dev, Japelj, Zois, Vodnik, Modrinjak, Volkmer, Vraz, Prešeren in celo Kette, skratka vsi, ki so pri nas na kakršenkoli način navezovali na tip anakreontskega pesništva.

V poglavju o nomosu je dragocen prispevek k nekemu poglavju iz prešernoslovja. Gantar pojasnjuje, kako sta se izoblikovali stališči Avgusta Žigona in Josipa Puntarja o zavestni arhitektoniki Prešernovega pesništva, in pri tem ovrednoti Žigonovo stališče, ki je bilo svoj čas preodločno zavrnjeno.

Najzanimivejša ugotovitev v zvezi s slovensko izvorno ustvarjalnostjo po sledovih antike pa zadeva Valentina Vodnika in njegovo Prošno na Krajnsko Modrino (Pisanice 1781). Vodnik je klasično shemo sapfiške kitice obogatil z izvorno razporejenimi rimami: aaab cccb ddde (str. 53–54). Ta podatek prispeva k ovrednotenju Vodnikovega mladostnega klasicističnega pesnikovanja.

V drugem delu snopiča so obravnavani naslednji metrični obrazi: alkajska kitica, Alkmanov verz, arhilohej, asklepiadej, enoplj, Falajkov enajsterec, glikonej, parojmiak, reizianum in skazon; obrazložene pa so tudi oznake kot enkomij, epicedij, hiporhem, Linova pesem, lira, melos, pajan, propemptikon ter skolon. Iz prikaza sta izostala heksameter in elegični distih, to pa zato, ker je bil avtor mnenja, da zasluži heksameter posebno obravnavo v samostojnem snopiču.

Marija Cenda-Klinc
Licej France Prešeren, Trst

O knjigi z več vidikov

Gregor Kocijan; Martin Žnideršič: Knjige in bralci II, Ljubljana, 1980, izdal Raziskovalni center za samoupravljanje pri RS ZSS, 88 str.)

Po šestih letih se je prvi Kocijanovi publikaciji o knjigah in bralcih pridružila druga, po obsegu še enkrat zajetnejša. Kot soavtor se tokrat pojavlja tudi znani založniški strokovnjak Martin Žnideršič. Metodološko se anketa, ki je dala gradivo za drugo knjigo, zgleduje pri prvi (izbor vzorčnih družin je potekal iz vrst radijskih in televizijskih naročnikov), spremembe pa so v tem, da so bili 1973 anketirani vsi člani izbrane družine (1312 oseb), to pot pa le po en član v družini (1455 oseb). Anketa se ukvarja le z odraslimi po 18. letu.

Kot so anketni rezultati kljub vsej reprezentativnosti le bolj ali manj ilustrativni (tudi sami dobljeni odgovori so bolj ali manj zanesljivi), jih vendar vzemimo take, kot so, in si iz njih ogledimo sedanji položaj knjige in branja v Sloveniji.

Glede na raziskavo 1973 se je pokazal pri sedanji bralni napredek: 1973 ni prebralo nobene knjige 47,6 % anketiranih, zdaj pa le 33,7 %. Vidne statistične izboljšave se kažejo še pri številu vpisanih bralcev v knjižnicah in številu izposojenih knjig, izredno pa se je povzpelo članstvo knjižnega kluba Svet knjige (od 17900 konec leta 1974 na 138280 konec leta 1978).

Kocijanova študija (razdeljena na poglavja: Prosti čas in knjige, Ne berejo knjig, Bralci knjig, Kupovanje knjig (napisal Martin Žnideršič), Obveščanje o knjigah, Vzorec in metodologija raziskave (napisala B. Kostanjšek in S. Micki) se dotika knjige v razponu od trgovsko-finančne strani (založba–knjižarna–knjižnica–bralec) do kulturno-prosvetne (knjige kot izhodišče izobrazbe in estetskih užitek). Kocijan bolj poudarja knjigo-vsebin kot knjigo-predmet (str. 8), seveda pa to najstvo ne more omajati trdih in neogibnih poslovnih dejstev. Študija obravnava (dobro) knjigo kot vrednoto, kot (še vedno) najpomembnejši vir človekove izobrazbe in duhovne bogatitve. Branje je tako način človekovega aktivnega (samo)spoznavanja in komunikacije s svetom (z drugimi). Za branje je seveda potreben čas, zato se študija utemeljeno ukvarja z odnosom prosti čas: knjiga. Največja tekmica knjigi je nedvomno televizija, ki pa vendar koga še pripelje (nazaj, dalje) h knjigi (prim. vpliv nadaljevanj po romanih na branje teh romanov), razen če ni od nje (televizije) že povsem zasvojen. Druga stvar je branje časnikov in revij, saj del populacije pride v branju samo do tu.

V poglavju o nebralcih so raziskani različni motivi, zakaj ljudje ne posegajo po branju (po leposlovnih, strokovnih in znanstvenih, družboslovnih knjigah). Normalna in pričakovana je ugotovitev, da je branje odvisno od izobrazbe, saj je največ nebralcev z nepopolno osnovno šolo. Nebralci knjig pa le berejo (deloma) vsaj nekatere časnike in revije (prednjačita Nedeljski dnevnik in Jana), pa stripe in dr. romane (ter podobne publikacije). Nebralci pa vseeno kupujejo knjige (predvsem za otroke).

Tudi poglavje o bralcih raziskuje, zakaj ljudje berejo (anketna vprašanja so npr. takale: 1) čutijo potrebo po branju, branje jih veseli, 2) branje širi obzorje in znanje, 3) v knjigah iščejo odgovore na vprašanja, ki jih mučijo, 4) z branjem se zamotijo, da jim ni dolgčas, 5) tudi drugi okrog njih berejo, pa nočejo zaostajati . . .). Zanimivi so podatki, kaj bralci radi berejo: daleč na prvem mestu so zgodovinski romani in povesti (je to eskapističen motiv? beg od sodobnosti, od (vsako)dnevniških problemov?), zatem prozna dela starejše slovenske književnosti ter romani in povesti o NOB. Najbolj iskane uspešnice po anketi so: T. Svetina: Ukana, L. N. Tolstoj: Ana Karenina, A. Wambrechtsamer: Danes grofje celjski in nikdar več, A. Selinko: Désirée, F. S. Finžgar: Pod svobodnim soncem itd. Lestvica najbolj branih pisateljev pa je takale: T. Svetina, H. G. Konsalik, L. N. Tolstoj, A. Wambrechtsamer, M. Kranjec itd.

Z založniškega in knjigotrškega, torej neogibno predvsem finančnega stališča je pomembno poglavje o kupovanju knjig. Rezultati kažejo, da 61,4 % anketiranih kupuje knjige (približno 10 % več kot v raziskavi 1973). Razumljivo je, da kupovanje knjig narašča po izobrazbeni in dohodkovni lestvici. Pri načinu kupovanja imajo veliko vlogo (poleg knjigarn) zastopniki, naročanje po pošti in knjižni klub. Pri obveščanju bralcev o novih knjigah pa prednjačijo reklamni oglasi založb v dnevnem časopisju, drugo mesto pri obveščanju pa zavzemajo prijatelji, znanci, sorodniki. Zelo malo anketirancev prebira Knjigo (specializirano založniško revijico, ki je v knjigarnah na razpolago zastojl – to revijo same knjigarne pre malo približajo, ponudijo kupcem). Pomembna potencialna obveščevalka o knjigah utegne postati televizija, ki bi tako na neki način branje knjig podprla in ne le odvzemala knjigam bralce.

Kocijanovo in Žnideršičevo knjigo dopolnjujeta prilogi: prva vsebuje razne statistične odnose med bralci in nebralci, druga pa našteva leposlovne in druge knjige, ki so jih navedli bralci. Pri nizanju naslovov in imen se je pritihotapilo v tekst nekaj napak: pri P. Zidarju najdemo nave-

deno Umirajočo kmetijo, delo A. Zidarjeve, Ingo-
ličevo delo ni Društvo PGC, ampak Tajno društvo
PGC, roman Črni tulipan je napisal Dumas
oče in ne Dumas sin, pri Čehovu (če je slovenska
izdaja) gre za izbrana in ne za zbrana dela...

Glede na to, da še bolj ali manj trdno živimo na
robu Gutenbergove galaksije, je vloga pričujoče
raziskave ne le informativno zanimiva, marveč
tudi problemsko pomenljiva.

Andrijan Lah
Ljubljana

Hrvaški zbornik jezikoslovnih razprav*

Ob tridesetletnici ustanovitve nekdanjega Insti-
tuta za jezik i književnost JAZU, ki je pod vod-
stvom Antuna Barca začel z delom leta 1948, so
sodelavci današnjega Zavoda za jezik izdali vse-
binsko bogat in zanimiv zbornik. (Tu velja
pripomniti, da je bil prvotni inštitut leta 1952
reorganiziran, tako da od takrat dela *Institut za
jezik* posebej; leta 1977 je bil inštitut preimeno-
van v *Zavod* in vključen v *Institut za filologiju i
folkloristiku*; ne glede na ime je inštitut, ki so ga
vodili Stjepan Musulin, Mate Hraste, Ljudevit
Jonke, Božidar Finka in Antun Šojat, kontinuirano
opravljaj pomembne naloge kroatističnega je-
zikoslovja in praktično skrbel za kulturo knjiž-
nega jezika.) Zbornik je razdeljen na tri enote: na
uvodnem mestu objavlja Božidar Finka pregled
dela in dosežkov inštituta v treh desetletjih, jed-
ro zbornika sestavlja 13 razprav sodelavcev
(17–249), v zadnjem delu so razvrščene bibliog-
rafijske vseh sedanjih znanstvenih delavcev zavoda.

Iz Finkovega poročila je razvidno, da so delavci
inštituta v tem obdobju končali in objavili neka-
tera temeljna dela, s katerimi se pri raziskovanju
našega jezika srečuje tudi slovenist. Predvsem
gre za monumentalno slovarsko delo JAZU,
Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika, ki je začel iz-
hajati pred sto in enim letom in je bil s 97. zvez-
kom končan leta 1975; pri zbiranju in urejanju
gradiva za ta »vseobsegajoči« slovar (ima okrog
250 tisoč besed in imen, je slovar preteklosti in
sedanjosti (za to bodo izhajala še dopolnila) jezi-
ka, deloma je tudi etimološki idr.) je sodelovalo
več rodov filologov, med prvimi tudi naš Matija
Valjavec. Med velika dela hrvaške leksikologije
se uvršča *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili sr-
pskoga jezika*, ki ga je po rokopisu Petra Skoka
(umrl 1956) za tisk priredil član inštituta Valen-
tin Putanec (glavna urednika sta bila M. Deano-

vić in Lj. Jonke). Slovar je v štirih knjigah izšel
v nenavadno kratkem času (1971–1974). Med te-
meljna dela jugoslovanskega imenoslovja sodi
Leksik prezimena SRH (1976), ki sta ga uredila
Putanec in Šimunović; gre za slovar sodobnih
priimkov v sosednji republiki – z natančno oz-
načbo njihove razširjenosti, ki je v marsičem po-
vedna tudi za slovensko jezikovno ozemlje.

Delavci inštituta so sodelovali pri *Pravopisu*, ki
sta ga leta 1960 izdali skupno Matica Hrvatska
in Matica Srpska; prav tako so sodelovali pri na-
stajanju *Rječnika hrvatskosrpskog odnosno sr-
pskohrvatskog književnog jezika*, od katerega je v
cirilici izšlo šest knjig, v latinici samo prvi
dve (A–K). V sodelovanju s slavističnim semi-
narjem v Kölnu je M. Hraste in za njim P. Šimu-
nović sestavil obsežni čakavski slovar srednje-
dalmatinskega otočja; Šimunović je pripravil
tudi izbor čakavskih narečnih tekstov z opisi po-
sameznih govorov. Inštitut je skupaj z dunajskim
slavističnim seminarjem (J. Hamm) pripravil slo-
var jezika gradiščanskih Hrvatov (nemško-gra-
diščansko in gradiščansko-nemško verzijo).

Med načrtovanimi slovarskimi deli je treba na
prvem mestu omeniti zamisel novega slovarja
hrvaškega knjižnega jezika; v začasnem ured-
ništvu delajo predstavniki inštituta (Finka, Puta-
nec, Šojat), katedre za sodobni knjižni jezik
(Anić, Silić) in Matice Hrvatske (Budak). Poseb-
no aktivno se delavci inštituta ukvarjajo s termi-
nološkimi vprašanji; v nekaterih območjih so
dela že zelo napredovala, npr. v izdelovanju slo-
varja pomorsko-ribiške terminologije.

Zaokroženo podobo hrvaškega besedja pa naj bi
dobili s kajkavskim slovarjem, ki ga v uredništvu
B. Finke prav tako pripravlja inštitut; z delom so
začeli že leta 1963 in so doslej iz več kot 450 kaj-
kavskih virov zbrali nad milijon kartotečnih
enot. Slovar bo nenadomestljiva pomoč tudi pri
zgodovinski in etimološki razlagi slovenske lek-
sike.

Med slovničnimi deli inštituta gotovo zasluži po-
zornost *Priručna gramatika hrvatskog književnog
jezika* (1979), ki so jo pod vodstvom zdaj že po-
kojnega Pavešića sestavili mlajši sodelavci (Ma-
lič, Peti, Znika, Barić, Lončarić, Zečević), in naj bi
predvsem zapolnila vrzel pri pouku jezika v
srednjem in višjem šolstvu. Kot eno svojih osred-
njih nalog pa načrtuje inštitut izdelavo velike
akademijine slovnice, katere koncept so pripra-
vili že pred leti, zdaj pa v glavnem uredništvu B.
Finke slovnico pišejo predvsem zunanji sodelavci:
M. Mogaš – uvodni del; D. Brozović – fonetika,
fonologija, naglas, morfonologija; S. Težak – mor-
fologija; S. Babić – besedotvorje, R. Katičić –

* *Rasprave Zavoda za jezik* Instituta za filologiju i folkloristiku, knjiga 4-5, Zagreb 1979, str. 302 (odg. urednik Antun Šojat).

skladnja (ta del je bil že leta 1978 pripravljen za natis).

Ves čas dejavnosti inštitutskega kolektiva so bile v ospredju dialektološke raziskave; izšlo je več monografij o kajkavskih, čakavskih in štokavskih narečjih na Hrvaškem, zbirali pa so gradivo kar za štiri različne dialektološke atlase: hrvaškosrpski, splošnoslovanski, karpatski in evropski. Za prvega so po vprašalnici zbrali narečne podatke za dobro polovico odrejenih točk, za slovanski atlas pa so na terenu izčrpali vseh 28 točk in zdaj znanstveniki inštituta sodelujejo pri redakciji zemljevidov in indeksov za vse slovansko ozemlje (v okviru mednarodne komisije pri slavističnem komiteju).

V inštitutu ima svoj sedež tudi imenoslovna sekcija, ki jo zdaj vodi P. Šimunović. Tu je bil izdelan že omenjeni *Leksik*, sodelavci dopolnjujejo onomastične kartoteke s terenskim in zgodovinskim gradivom, izšlo je več monografskih opisov in precej specialnih imenoslovnih študij. Posebej je treba omeniti, da skrbi sekcija za sprotno jugoslovansko imenoslovno bibliografijo, izdelali pa so tudi obsežno retrospektivno z nad 7 tisoč enotami (Putanec in Šimunović), ki čaka na objavo. To središče s svojo razvejano aktivnostjo vpliva pobudno tudi na razvoj imenoslovja v drugih jugoslovanskih republikah.

Ena od pomembnejših nalog inštituta je nedvomno skrb za kulturo knjižnega jezika; skoraj vsi sodelavci se tu in tam ukvarjajo s praktičnimi vprašanji rabe jezika, sistematično pa to dejavnost spremlja in vodi Dragica Malić. Tako je inštitut gotovo najbolj kompetentna jezikovna svetovalnica na Hrvaškem; sèm se po pomoč zatekajo najrazličnejše upravne, šolske, uredniške, pravne, trgovsko-gospodarske in druge ustanove. Pred leti (1971) so izdali *Jezični savjetnik s gramatikom*, delo, ki je po Maretičevem *Savjetniku* (1924) doživelo velik uspeh.

Razprave v zborniku obravnavajo zelo pisano tematiko hrvaškega jezikoslovja; ene so samo povzetki daljših študij in obsegajo komaj po nekaj strani, druge analizirajo gradivo in med njimi zajema ena blizu 80 strani. Z dialektološko problematiko se ukvarja prispevek Vide Barac-Grum in Vesne Zečević – *Arealni i granični dijalektski kontakt*; avtorici prikazujeta tipološko razliknost narečnih stikov na širokih ploskvah in ob mejnih črtah. Mijo Lončarić predstavlja naglasne tipe v kajkavskem narečju, Antun Šojat pa zasleduje zanimiv sociolingvistični proces v Zagrebu; čeprav ugotavlja, da je skoraj 4 petine današnjih meščanov priseljenih in je njihov jezik mešan, je vendar prestižna podlaga zagrebskega govora še vedno kajkavska. Posebno skrbno je

avtor več let spremljal jezikovne procese v nekdanjih vaških območjih okoli Zagreba, ki so se zdaj že »potopila« v mestni jezikovni konglomerat. S podobnimi vprašanji se Šojat ukvarja tudi v svojem drugem prispevku z naslovom *Standardni jezik i dijalekt u urbanim sredinama SR Hrvatske*. Več avtorjev je v svojem interdisciplinarnem poročilu prikazalo uporabo taksonomičnih algoritmov (na nenumerične spremenljivke) pri preučevanju jezikovne mikroevolucije. Na primeru območja 16-ih istrskih vasi in 106-ih najpogostejših leksemov so poskušali ugotoviti razmerje med njihovo medsebojno zemljepisno oddaljenostjo in stopnjo razliknosti v leksemih.

Temeljit in zgovoren je leksikološki prispevek Nade Vajs, *Zoomorfski elementi u nazivima biljaka*; po strukturalni metodi Pierra Guirauda je avtorica razvrstila hrvaška rastlinska imena (med njimi je precej tudi slovenskih), ki so nastala »na črti«: poseben izgled (dela) rastline – del živalskega telesa, kot npr. *volovsko oko, mačje oko, tičje oko, lisičji rep, kozji rep, mišje uho, zajčja vuha, jelenji jezik, zečja noga, medveda taca, kurji krempljci*. Eugenija Barić je v zborniku prispevala pregled dosedanjega preučevanja zložen v srbohrvaščini, Valentin Putanec pa je prikazal stari italijansko-hrvaški »vokabular« *Zvanik novi s kojim svaki od sebe samoga moći će pridobro razgovarati latinski i hrvatski*, ki je znan samo v primerku iz leta 1737, vendar je po avtorjevih dognanjih moral prvič iziti že leta 1655. S hrvaško skladnjo se ukvarjata dva prispevka; Mirko Peti obravnava zloženi stavek, Marija Znika pa zveze, ki izražajo časovne odnose.

Tri razprave obravnavajo imenoslovno tematiko. Načelnih vprašanj odnosa med lastnim občnim imenom se loteva Valentin Putanec v prispevku *Osnove idionimne teorije i odnos idionima i koinonima*; Danijel Alerić v obsežni študiji govori o občutljivem vprašanju *desnega* in *levega* v jugoslovanski toponimiji. V svojem izčrpnem pregledu imen, ki bolj ali manj vidno kažejo takšen izvor, je moral avtor analizirati tudi imena, ob katerih je še vedno veliko dvomov in nejasnosti; marsikatera nova osvetlitev je sprejemljiva, včasih pa srečamo tudi manj verjetne, kot je npr. trditve, da skriva ime naše Drete furlanski privednik *dret* »desni«. Petar Šimunović tipološko razvršča istrske ojkonime; deli jih po motivaciji, po zgodovinskih plasteh in po tvorbi.

Bibliografije sodelavcev inštituta nazorno kažejo znanstveni profil posameznika, po svoje pa odsvitajo tudi skupno dejavnost ustanove.

Škoda je le, da se je v zborniku tolikokrat poigral tiskarski škrat!

Franc Jakopin
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Vloga mentorja pri tekmovanju za bralno značko

Mladim je v letih zorenja potreben mentor, vendar mora biti nevsiljiv. Mentorjeva zagretost velikokrat pripomore k uspešnosti interesne dejavnosti. To potrjujejo uspehi številnih mladih na različnih področjih med šolskim letom; z nastopom počitnic pa razgibanost zamre in se zbudi šele tedaj, ko ponovno zagrabi mentor.

Mentor pa je potreben tudi pri tekmovanju za bralno značko. Na današnjega mladega človeka vpliva vrsta različnih dejavnikov. Bolj kot poprej si med različnimi vplivi skuša mladi človek ustvariti svojo pot, svoj svet, način dojemanja sveta okrog sebe. Pri tem pa ne mara, da bi mu odrasli vsiljevali svoje poglede – uspeli bodo le pri tistih redkih posameznikih, ki niso zmožni samostojnega oblikovanja odločitev.

Med vsemi različnimi vplivi na mladega človeka ima knjiga prav gotovo še vedno zelo pomembno vlogo. V zadnjih letih je morda vpliv knjige večji prav po zaslugi tekmovanja za bralno značko. Že večkrat smo ugotavljali, kako je tekmovanje za bralno značko prerodilo tudi domače branje, kako so se za potrebe branja osnovala nove knjižne zbirke – od Moje knjižnice do Zlate knjige – in kako se je razbohotilo tudi knjižničarstvo. Da je zamisel o tekmovanju, oblikovana na prevaljski šoli, rodila takšne uspehe, je prav gotovo pripisati srečnemu naključju, da so se združili v celoto bralec, knjiga in mentor.

Ko danes opazujemo prehojeno pot – že več kot 20 let je minilo od začetkov – ugotavljamo, da se je tekmovanje iz koroških občin postopoma širilo v ves slovenski prostor in sega tudi v zamejstvo. Najprej je bila Prežihova bralna značka. Sprva je bilo čutiti, naj bi se tako imenovala povsod, kjer bi tekmovali. Pa je čas prinesel drugačno odločitev; Prežihovi se je pridružila še Bevkova, Cankarjeva, Jurčičeva, Levstikova, Prešernova ..., zdaj pa bo podeljena že 28. bralna značka – Suhadolčanova. Če je bilo sprva 119 tekmovalcev, se je zdaj to število povzpelo že čez 130 000. Kdaj so kje začeli tekmovali, sprva ni bilo odvisno od tekmovalcev in knjig, pač pa predvsem od pripravljenosti in zagretosti mentorja – učitelja slovenskega jezika. In ko je mentor sprejel idejo o tekmovanju za svojo, potem je znal pritegniti tudi bralce. Sprva ni niti motilo, če je bilo le nekaj izvodov predlagane knjige. Zgodaj pa se je poka-

zalo, da je uspešen pogovor o delu možen le tedaj, če se lahko bralec seznanil s knjigo v kratkem obdobju. Prav zaradi tega se je število mentorjev razširilo – od prvotnih učiteljev slovenskega jezika so to postali vsi razredni učitelji. S tem pa se je širilo tudi število tekmovalcev in se je marsikje zgodilo, da je bilo v razredu število tekmovalcev že enako številu učencev.

Ob tem širjenju pa so se upoštevala načela, ki so se oblikovala že na začetku: tekmovanje za bralno značko je prostovoljna oblika vzgoje mladega bralca. Zato naj ne bo nobenega prisiljevanja, pač pa samo pridobivanje, spodbujanje, usmerjanje.

Branje za bralno značko je ohranilo osnove, ki so se oblikovale že pred več kot 20 leti. Učenci so razdeljeni po starostnih stopnjah – sprva so tekmovali vsako drugo leto: cicibanova, bronasta, srebrna in zlata značka. Vse bolj pa se je čutila potreba po stalnem tekmovanju (branju) in so prvo leto dobili za uspešno opravljen pogovor značko, drugo leto pa priznanje ali knjigo. Zdaj pa se uveljavlja navada, da tekmujejo kar za dve znački in imajo tako dobri bralci možnosti osvojiti v osmih letih več bralnih značk.

Pogovori o prebranih delih so bili sprva samo enkrat letno. Mladi bralec je prebral dela (navadno od štiri do šest knjig, med njimi tudi pesniško zbirko) in se javil učitelju slovenskega jezika, knjižničarju, učitelju na razredni stopnji. Kmalu pa se je pokazalo, da je pogovor bolj uspešen, če se pogovarjamo o vsaki knjigi sproti; tako je lahko veliko bolj prisrčen stik s knjigo.

Zakaj se je tekmovanje tako naglo širilo? Najprej je bil tu odnos do knjige, če je pri domačem branju v ospredju vsebina, kraj in čas dogajanja in ideja dela ter suhoparni podatki o pisatelju, je pri tekmovanju za bralno značko v ospredju iskanje vrednot in poistovetenje bralca z junaki v knjigi. Ker so pri tekmovanju pretežno sodobna dela, se mladi bralec večkrat lahko seznanil s pisateljem in tako spoznava svet ustvarjanja. Pri tekmovanju za bralno značko funkcija junaka v ozadje, pač pa je le mentor, prijatelj mladih ...

Ko ugotavljamo število tekmovalcev, opazimo, da jih je več na razredni stopnji. Zakaj? Učitelj ima na razredni stopnji prav gotovo večji vpliv na učenca kot slavist na predmetni stopnji. Duh tekmovanja je bolj živ na razredni stopnji, hkrati pa je tudi čut pripadnosti h kolektivu še bolj raz-

vit. Kako pa je že tu važna vloga mentorja, spoznamo, ko ugotavljamo, da ni v vseh razredih enakega števila tekmovalcev. Vendar pa uspešnosti tekmovalcev ne smemo soditi samo po številu tekmovalcev. V višjih razredih osnovne šole je učenčeva aktivnost razvejana na različne dejavnosti in se tako za tekmovalce odločajo le tisti učenci, ki jim knjiga resnično postaja potreba. Prav tem bralcem pa moramo posvetiti še posebno pozornost.

Mentor usmerja mladega bralca v iskanje vrednot v knjigi; in čim bolj bo ob mentorjevem nevsiljivem usmerjanju bralec prodiral v globino dela in obliko pisateljevega ustvarjanja, tem bolj bo našel stik s knjigo in lažje mu bo postala knjiga trajna vrednota. S tem pa bo tudi znal ločiti bistvo od manj pomembnega in spoznaval razliko med umetnostjo in šundom. Tako se tudi ne bo zgodilo, kot se je nedavno ob filmu Boško Buha,

ko so številni mladi videli le puško, ne pa dečka, ki je v letih otroštva z vso odgovornostjo sprejel vlogo odraslega. Skratka: če bo mentor znal ločiti med učiteljem in usmerjevalcem, potem bo knjiga z mladim zaživela.

In morda bi knjiga pri mladih bralcih bolj zaživela tudi po osnovni šoli, če bi se še bolj zagreli njihovi mentorji. Vendar je tu mentor še bolj le pobudnik, organizator, ki pripravi mladega človeka do izmenjave mnenj, da svobodno pove svoje poglede in v tem kresanju mnenj ustvari lastno podobo. Potem se nam ne bi bilo treba bati, da ne bi knjiga ostala last mladega človeka tudi v usmerjenem izobraževanju – pa tudi tedaj, ko bo človek samostojno iskal pota v življenje. Tako bo spet lažje našel pot do – sočloveka.

Jože Zupan
OŠ Šentrupert

OBVESTILO ČLANOM SLAVISTIČNEGA DRUŠTVA SLOVENIJE

Upravni odbor Slavističnega društva Slovenije nam je sporočil, da redno strokovno zborovanje, povezano z občnim zborom, v Mariboru ne bo od 24. do 26. septembra t. l., marveč **od 8. do 10. oktobra 1981.**

PROSIMO, PORAVNAJTE NAROČNINO!
